C. F. LAMMARION

TAINELE CERULUI

TRADUS DE HARALAMB G. LECCA

INST. GRAFIC "MINERVA" BUCUREŞTI

TAINELE CERULUI

Inv. 5739

C. FLAMMARION

42.942

TAINELE CERULUI

TRADUCERE DE HARALAMB G. LECCA

114833

BUCUREȘTI

«MINERVA». — Institut de Arte Grafice și Editură, Str. Regală, 6

1904

"Carol I" Bucureşti
Cota 42942
RC 92/09
CO... 1953
1956

Dreptul de reproducere reservat.

B.C.U. Bucureşti
C114833

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE «MINERVA».

PRIMA POVESTIRE

RESURRECTIO PRAETERITI

I

QUAERENS. — Lumen !... 'Mi-ai făgăduit să-mi povestești ce s'a petrecut după ora aceea ciudată, ciudată cum n'a fost alta, oră în care 'ți-ai dat ultimul suspin. Incepe și spune-mi prin ce lege fireascăși în același timp stranie, ți-ai revăzut trecutul în prezent; cum ai putut pătrunde un mister, care până azi rămăsese ascuns în neguri.

LUMEN. — Iți voi spune, și, mulțumită legăturilor cari ne-au unit sufletele, sper că vei înțelege acest fenomen «ciudat», cum îl numești. Sunt privelişti, a căror putere ochii unui muritor cu greu o pot înfrunta. Moartea, care m'a scăpat de simțurile slabe și ostenite ale corpului, nu te-a

atins încă cu mâna-i liberatoare. Cu toată singurătatea turnurilor în care te-ai retras, turnuri în cari cei profani nu vin să-ți turbure cugetările, tot n'ai scăpat de existența pământească și de preocupările ei superficiale. Nu te mira deci dacă, în momentul de a te face părtaș al cunoașterei misterului meu, te rog să te depărtezi și mai mult de sgomotele din afară și să-mi acorzi toată *intensitatea atențiunei*, pe care spiritul tău e capabil s'o concentreze în el-însuși.

QUAERENS. — N'am urechi, de cât ca să te aud; spirit n'am, de cât ca să mă silesc a te-'nțelege. Vorbește așa dar fără frică, fără ocoluri, și începe a-mi destăinui toate acele impresiuni necunoscute mie, cari urmează imediat după încetarea din viață.

LUMEN. — De-unde vrei să-mi încep povestirea?

QUAERENS. — Dacă-ți mai aduci aminte, din momentul în care mâna mea tremurândă ți-a închis ochii.

LUMEN. — Separația principiului cugetător de organismul nervos nu lasă în suflet nici un fel de amintire. Impresiile creerului, cari constituesc armonia memoriei,

par'că s'ar şterge cu desăvârşire, pentru a se reânoi mai târziu în alt mod. Prima sensaţie de identitate, pe care o încearcă omul după moarte, seamănă cu aceea pe care-o simte, când se deşteaptă fiind în viaţă; încet-încet, îşi dă seama că e dimineaţă şi, cu toate astea, n'a scăpat încă de vedeniile nopţei. Pus între viitor şi trecut, spiritul caută pe de o parte să-şi devie stăpân, iar pe de alta să prindă impresiile trecătoare ale visului aproape stins, care tot mai trece pe dinaintea lui, cu un lung cortegiu de tablouri şi de întâmplări. Uneori, absorbit de această contemplare a unui vis atrăgător, sub pleoapele cari se închid greoaie, simte cum lanţurile viziunei se înnoadă iarăşi şi cum spectacolul continuă; cade în acelaşi timp şi-n vis şi într'un fel de jumătate de somn. Ast-fel se leagănă facultăţile gândirei noastre la eşirea din această viaţă, între o realitate pe care n'o înţelegem încă şi un vis care nu s'a spulberat cu desăvârşire. Impresiunile cele mai felurite se amestecă şi se confundă, şi dacă sub povara sentimentelor pieritoare, omul regretă pământul de pe care-a fost exilat,

atunci o tristețe indescriptibilă ne apasă cugetarea, ne înfășură în neguri și ne îngreunează prevederea.

QUAERENS. — Sensațiile acestea, le-ai încercat imediat după moarte?

LUMEN. — Cum după moarte?... Moartea nu există. Faptul pe care l'ați botezat cu acest nume, separația corpului de suflet, nu se petrece, la drept vorbind, sub o formă materială, la fel cu separațiile chimice ale elementelor disociate, pe cari le observăm în lumea fizică. Această separație definitivă, care-ți pare atât de crudă, trece pentru noi tot așa de nebăgată în seamă, cum trece și pentru un copil propria lui naștere. Viața cerească ne naște, cum ne-a născut și cea pământească, — cu singura deosebire că sufletul, ne mai fiind învăluit în scutecele trupești cari-l îmbracă pe pământ, capătă mai repede noțiunea stărei în care se găsește și-a personalității. Acest dar de a percepe, variază mai cu seamă de la un suflet la altul. Sunt unele cari, în timpul vieței corpului, nu s'au înălțat nici-odată spre cer și nici-odată n'au simțit setea de a pătrunde legile crea-

ţiunei; acelea, stăpânite încă de poftele trupeşti, rămân multă vreme într'o stare turbure de inconştienţă. Altele, încă de pe când trăiau aici, pe pământ, au sburat pe aripile aspiraţiilor lor, către culmile frumosului etern; acelea văd sosind clipa despărţirei liniştite şi senine, căci ele ştiu că progresul e legea existenţei şi că, mai târziu, vor intra într'o viaţă superioară acesteia; acelea, urmăresc pas cu pas letargia care li se urcă la inimă şi, când cea din urmă a ei bătae se va opri, ele sunt de mult ridicate de asupra corpului lor, la a cărui adormire au asistat; acelea, scăpând de legăturile magnetice, se simt înpinse de către o forţă necunoscută spre acel punct al creaţiunei, spre care le atrag aspiraţiile, sentimentele şi speranţele lor.

QUAERENS. — Intrevorbirea pe care-o începem acum împreună, 'mi-aduce aminte dialogul lui Platon asupra nemurirei sufletului, şi, precum Fedra întreba pe Socrate, chiar în ziua în care acesta trebuia să bea cucută, pentru a se supune sentinţei Atenienilor, — tot aşa te voi întreba şi eu: ce deosebire de căpetenie e între corp

și suflet, de oare-ce corpul moare, pe când sufletul nu?

LUMEN. — Nu vreau să-ți dau nici un răspuns metafizic, cum a dat Socrate, nici un răspuns dogmatic, cum ar da teologii,— ci un răspuns științific; căci, nici unul nici altul din noi doui, nu punem preț pe altceva, de cât pe faptele constatate prin metoade positive.

In ființa omenească, sunt trei principii *diferite, de și reunite:* corpul, energia vitală și sufletul. Le așez în această ordine, pentru a urma metoda *a posteriori*.

Corpul e o asociație de molecule, formate și ele din grupuri de atome. Atomele sunt inerte, pasive, și nu se pot nici schimba, nici distruge. Intră în organism prin respirație și prin alimentație, reînoind într'una țesăturile, schimbându-se prin altele și ducându-se, când le gonește viața, să treacă într'alte corpuri. In câte-va luni, corpul omenesc e cu desăvârșire reînoit, și nici în sânge, nici în carne, nici în creer, nici în oase, nu mai rămâne nici chiar o atomă din cele ce constituiau acel corp, cu câte-va luni înainte. Mai ales prin mij-

locul atmosferei, călătoresc atomele dintr'un corp într'altul. Molecula de fier este aceeaşi, fie că s'ar găsi rătăcită în sângele care bate sub tâmpla unui om ilustru, fie că ar aparţine unei verigi ruginite. Molecula de oxigen este aceeaşi, şi când sclipeşte în privirile amoroase ale unei logodnice, şi când se uneşte cu hidrogenul, ca să aprinză becurile cari luminează oraşele, sau când cade în picături de apă din adâncul văzduhului. Toate corpurile astă-zi în viaţă sunt formate din cenuşa morţilor şi dacă ar reînvia toţi morţii, celor din urmă veniţi le-ar lipsi multe părţi din cele cari aparţinuseră odată celor d'intâi. Chiar în timpul vieţei, câte schimburi nu se fac şi între amici ca şi între duşmani, între oameni, între animale, între plante, schimbări cari ne ar uimi pe toţi! Aceea ce respiră oamenii, aceea ce mănâncă, aceea ce beau, a mai fost respirat, mâncat şi băut de mii de ori. Iată dar ce e corpul: o reunire de molecule materiale, cari se reînoesc într'una.

Energia vitală, viaţa, e principiul mulţumită căruia moleculele se grupează după anumite forme şi constituesc organismul.

Forța e conducătoarea atomelor pasive, cari sunt incapabile de a se conduce singure; ea le cheamă, ea le aduce, și le ia, și le așează, și le pune după anume reguli, și formează acest corp organizat ca o minune, la cari anatomiștii și fisiologii se uită surprinși. Atomele nu se pot distruge, — pe când forța vitală, da. Atomele n'au vârstă, — pe când forța vitală se naște, trăește și moare. Un octogenar e mai vârstnic de cât un tânăr de 20 de ani. De ce? Atomele cari-l constituesc sunt în el cel mult de câte-va luni, și la drept vorbind, nu sunt nici tinere, nici bătrâne. Dacă le-ar analiza cine-va, elementele constitutive ale corpului său n'au vârstă. Ce-a îmbătrânit atunci în el? Energia vitală, care nu e altceva de cât o transformare a energiei generale din univers. Viața se transmite prin generațiune și întreține corpul instinctiv, fără să aibă conștiință de ea-însăși. Are și început și sfârșit. E o forță fizică inconștientă, organisatoarea și în acelaşi timp păstrătoarea corpului.

Sufletul e o ființă intelectuală, cugetătoare, nematerială. Lumea de idei, în care

trăeşte, nu e tot una cu lumea materiei. Sufletul n'are vârstă, nu îmbătrâneşte. Nu se schimbă într'o lună-două, cum se schimbă corpul; căci, după câte-va luni, după câţi-va ani, după câte-va secole, tot simţim că ne-am păstrat identitatea, că *eul* nu ni s'a schimbat. Altfel, dacă n'ar exista sufletul şi dacă darul de a cugeta ar fi o proprietate a creerului, n'am mai putea zice şi mai târziu că *noi avem* corp; din potrivă, creerul, şi prin urmare corpul, *ne-ar avea pe noi*. De altmintreli, conştiinţa ni s'ar schimba din epocă în epocă; n'am mai avea, nu siguranţa, dar nici chiar sentimentul identităţei, şi n'am mai fi respunzători de resoluţiile, pe cari cu câte-va luni înainte le secretaseră moleculele, în trecerea lor prin creerul nostru. Sufletul nu e tot una cu forţa vitală, căci forţa vitală se poate măsura, se poate transmite, n'are conştiinţă de ea însăşi, se naşte, creşte, scade şi moare... stări cu totul opuse stărilor sufletului, care e imaterial, nu se poate măsura, nu se poate transmite şi e inconştient. Desvoltarea forţei vitale ar putea fi representată geometricesţe printr'un fus,

care se umflă din ce în ce spre mijloc, apoi descreşte şi devine nimic. In mijlocul vieţei, sufletul nu se desumflă (dacă pot întrebuinţa această comparaţie) pentru a sfârşi ca fusul, ci îşi deschide liniile în infinit. Mai întâi, modul de a exista al sufletului e cu totul diferit de acela al vieţei : e *spiritual*. Sentimentul dreptăţei şi nedreptăţei, adevărului şi minciunei, binelui şi răului ; studiul, matematica, analisa, sintesa, contemplarea, admiraţia, amorul, afecţiunea sau ura, stima sau dispreţul, — într'un cuvênt, ocupaţiile sufletului, ori-cari ar fi, sunt de ordin intelectual şi moral, pe care nici atomele, nici forţele fizice nu-l pot cunoaşte.

Aceste trei elemente ale fiinţei omeneşti, le regăsim şi în univers : 1) atomele, lumile materiale, inerte, pasive ; 2) forţele fizice, active, cari stăpânesc lumile ; 3) Dumnezeu, spiritul etern şi infinit, organisatorul *intelectual* al legilor *matematice*, cărora forţele trebue să li se supună... Dumnezeu necunoscut, în care se întrunesc cele trei principii supreme ale adevărului, ale frumosului şi ale binelui.

Sufletul nu se poate lega de corp de cât

prin forța vitală intermediară. După ce se stinge viața, sufletul se desparte în mod firesc de organism și încetează de a mai avea vr'un raport imediat cu spațiul și cu timpul. N'are nici densitate, nici greutate. Rămâne în Cer, în acel loc în care se găsea Pământul, în momentul despărțirei. Știi că Pământul e o planetă a cerului, cum e și Venus, sau Jupiter. Pământul aleargă de-a lungul orbitei sale, cu o iuțeală de 26,800 de leghe pe oră, așa în cât o oră după moarte, sufletul se găsește la distanța aceasta departe de corp, prin singurul fapt al lepădărei sale de legile materiei și prin nemișcarea sa în spațiu. Așa dar, imediat după moarte, ne găsim în Cer, cum fusesem de altmintreli și-n tot timpul vieței noastre, cu singura deosebire că nu mai avem acea greutate, care ne țintuia pe planetă. Cu toate acestea trebue să adaog că, în general, sufletului îi trebue oare-care timp, până să se scape cu desăvârșire de organismul nervos și că une-ori stă mai multe zile, mai multe luni chiar, legat de fostul său corp, pe care nu-i vine să-l părăsească.

QUAERENS. — Pentru intâia oară pătrund sub o formă atât de simțită, faptul nesupranatural al morței și înțeleg existența individuală a sufletului, independența corpului și a vieței, personalitatea ei, supraviețuirea ei și situația ei atât de simplă în cer. Această teorie sintetică mă pregătește, sper, să te-ascult și să-ți apreciez destăinuirile.

Mi-ai spus că la intrarea în viața eternă, te-ai isbit de o întâmplare ciudată. Cam când anume?

LUMEN. — Îți voi spune. Lasă-mă să-mi urmez povestirea. Ți-aduci aminte că bătea miezul nopței, și luna, ajunsă la jumătatea drumului, își revărsa paloarea pe patu-mi mortuar, — pe când fiică-mea, nepotumeu și alți câți-va se duceau să se culce. Ai vrut să stai la căpătâiul meu, promițând copilei mele că nu mă vei părăsi până la ziuă. N'am stat singuri nici o jumătate de oră, — căci astrul nopților d'abia se înclinase puțin la dreapta, — și te-am apucat de mână, ca să te vestesc că viața începuse a fugi din mine. M'ai încredințat că nu. Eu însă analizam în liniște starea mea fiziologică și știeam că nu mai aveam mult

de respirat. Te-ai îndreptat încet spre odaia copiilor mei; dar, nu ştiu prin ce sforţare, am isbutit să-ţi strig să te opreşti. Te-ai întors, cu lacrămile în ochi, şi mi-ai zis: «Aşa e: ţi-ai spus voinţa din urmă; pot să-i chem şi mâine.» 'Mi-am dat seamă numai de cât că în cuvintele tale erea o contrazicere; totuşi nu te-am lăsat s'o bănueşti. Adu-'ţi aminte că te-am rugat să deschizi fereastra. Ce frumoasă noapte de Octombre! Mai frumoasă de cât aceea a barzilor Scoţiei, cântată de Ossian!... In dreptul ochilor mei, nu departe de orizont, se zăreau Pleiadele, învăluite în ceaţă; ceva mai departe, Castor şi Pollux pluteau triumfători în aer; iar puţin mai sus, formând cu cele-l'alte un triunghiu, admiram într'o altă constelaţie o frumoasă stea cu raze de aur, numită *Capella*.

Precum vezi, n'am pierdut memoria. După ce-ai deschis fereastra, mirosul trandafirilor adormiţi sub aripele nopţei, s'a urcat până la mine, amestecându-se cu razele tăcute ale stelelor. Mi-e cu neputinţă să-ţi spun ce dulci se revărsară în sufletul meu acele impresii, ultimele pe cari mi le trimetea

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ "CAROL I" BUCUREŞTI

Pământul, ultimele pe cari le gustau simțurile mele, neatrofiate încă. In cele mai îmbătătoare ore de plăcere și de fericire, n'am simțit acea bucurie fără mărgini, acea seninătate glorioasă, acea mulțumire aproape cerească, pe care am simțit-o în momentele acelea de extaz, între respirarea parfumată a florilor și privirea drăgăstoasă a stelelor depărtate...

Când te-ai întors lângă mine, m'ai găsit plecat în lumea de dincolo și, cu mâinile împreunate pe piept, îmi lăsam privirile și gândul să se roage împreună și să sboare în spațiu. Și, înainte ca urechile să mi se închidă pentru totdeauna, mi-aduc aminte ultimele cuvinte, pe cari le-au rostit buzele mele: «Adio, prietene... Simt că mă ia moartea... către acele regiuni necunoscute, în cari ne vom întâlni într'o zi. Când aurora va șterge stelele, voi fi un cadavru... Să-i spui înc'o dată fiicei mele că ultima mea dorință e să-și crească copiii în contemplarea bunurilor eterne.»

Și, pentru-că plângeai și stai în genunchi lângă patul meu, ți-am mai zis: «spune

rugăciunea lui Isus.» Şi, cu glas tremurat, ai început să zici *Tatăl Nostru*...

«...Iartă-ne nouă... greşelile noastre... precum ertăm şi noi... gre...şi...ţi...lor... noş...tri...»

Acestea sunt ultimele cugetări pe cari le-a primit sufletul meu, prin mijlocirea simţurilor. După aceea, vederea mi s'a turburat, uitându-mă la steaua Capella, — şi nu mai ştiu nimic din cele ce s'au întâmplat imediat în urmă.

Anii, zilele şi orele sunt resultatul mişcărilor Pământului. In afara acestor mişcări, timpul pământesc *nu mai există* în spaţiu; prin urmare, e cu neputinţă ca cine-va că aibă noţiune de acel timp. Cu toate acestea, cred că întâmplarea, despre care vreau să-ţi vorbesc, a avut loc în chiar ziua morţei mele, căci, după cum vei băga de seamă, corpul meu nici nu fusese înmormântat, când mi s'a înfăţişat înaintea sufletului acea viziune.

Născut în 1793, împlineam 72 de ani şi n'am fost puţin mirat când m'am simţit însufleţit de-o văpae şi de-o vioiciune de spirit, tot aşa de înflăcărate, ca şi-n primele

zile ale tinereţei mele. Corp, n'aveam; cu toate acestea, nu eream *incorporal*, de oare-ce vedeam şi simţeam că mă compuneam dintr'o substanţă, — nu asemenea cu cele ce compun corpurile pământeşti. Nu ştiu cum am străbătut spaţiurile cereşti, şi prin ce putere m'am pomenit peste puţin apropiindu-mă de un măreţ soare de aur, a cărui strălucire totuşi nu mă orbea; erea, după cât mi s'a părut de la distanţă, înconjurat de un mare număr de lumi, învăluite fie-care în unul sau mai multe inele. Prin aceeaşi forţă inconştientă, m'am îndreptat către unul din acele inele, devenind privitorul atâtor şi atâtor fenomene de lumină, prin influenţa cărora spaţiul înstelat părea întretăiat de o mulţime de curcubee. Soarele de aur nu-l mai vedeam; mă găseam într'un fel de noapte, colorată cu sutimi de nuanţe luminoase.

Vederea sufletului meu avea o putere mult mai mare de cât aceea a ochilor organismului pământesc, pe care-l părăsisem, şi, lucru de mirare, puterea aceea îmi părea totuşi supusă unei voinţe. E atât de curioasă această vedere a sufletului, în cât

nu mă opresc azi să ți-o descriu. Iți spun numai că în loc să văd stelele pe cer, cum le-aşi fi văzut de pe Pământ, distingeam cu deamănuntul lumile cari gravitau de jur împrejur. Şi, alt lucru şi mai de mirare, de câte ori voiam să nu mai văd acele lumi, ele dispăreau. Mai mult: când privirile mi se concentrau asupra unei anume lumi, ajungeam să deosibesc până şi amănuntele de pe suprafața ei, continentele şi mările, norii şi fluviile, şi, cu toate că nu-mi apăreau mărite, ca şi cum m'aşi fi servit de un telescop, printr'o intensitate specială de concentrare a vederilor mele sufletești, isbuteam să văd obiectul asupra căruia se concentrau, cum de exemplu un oraş, un sat, etc.

Ajungând în lumea aceea inelară, m'am pomenit că am aceeaşi formă cu locuitorii ei, ca şi cum sufletul meu ar fi atras la sine atomele constitutive ale unui nou corp. Pe Pământ, corpurile viețuitoare sunt compuse din molecule, cari nu se ating şi cari se reînoesc într'una prin respirație, prin nutriție, prin asimilație; acolo, învelitoarea sufletului se formează mult mai iute. M'am

simţit trăind, şi eream mult mai mulţumit de cât fiinţele supranaturale, ale căror pasiuni şi regrete le-a cântat Dante.

Una din facultăţile esenţiale ale locuitorilor din acea lume nouă, este fără îndoială aceea de a vedea foarte departe.

QUAERENS. — Iartă-mă că te întrerup, pentru a-ţi face o întrebare, poate naivă.

Oare la atât de mare distanţă, lumile şi planetele cari se mişcă împrejurul fie căreĭ stele, nu se confundă cu însăşi acea stea? Cu alte cuvinte, de la distanţa la care te găseai atunci, planetele sistemului nostru, nu făceau una cu steaua, sau cu Soarele nostru? Ai fi putut distinge Pământul?

LUMEN. — Văd că ai pătruns numai de cât singura obiecţiune geometrică, al cărei principiu pare a contrazice observaţia precedentă. Intr'adevăr, la o oare-care, distanţă, planetele sunt absorbite în razele soarelui lor şi ochii noştri pământeşti cu greu le-ar putea distinge. Ştii că, chiar din Saturn, Pământul aproape nu se mai vede. Dar trebue să ne gândim că aceste greutăţi atârnă nu numai de imperfecţiunea vederei noastre,

ci şi de legea geometrică a descreşterei suprafeţelor. Aşa că, din lumea în care mă găseam eu, fiinţele, ne încarnate într'o învelitoare grosolană ca cele pământeşti, ci, din contră, libere şi dăruite cu înalte facultăţi de apercepţie, — pot, după cum ţi-am mai spus, să *izoleze* isvorul luminos de obiectul luminat şi să zărească deslușit toate amănuntele, cari, la o asemenea depărtare, ar fi cu desăvârşire imposibile de văzut cu ochii pământeşti.

QUAERENS. — Au vre-un instrument, superior telescoapelor noastre?

LUMEN. — In teorie, da. N'ai de cât să-ţi închipui nişte ochelari, cari, printr'o succesie de lentile, şi printr'o combinare ştiinţifică de mai multe diafragme, să apropie din ce în ce lumile şi să izoleze de ochi focarul luminos, pentru a te lăsa să observi numai lumea care te interesează. Trebue însă să te previu că fiinţele acelea sunt înzestrate cu un simţ special, altul de cât vederea obicinuită, şi că ele ştiu să desvolte acel simţ printr'o mulţime de procedeuri optice. Bine înţeles, atât acea putere de a vedea cât şi construcţiunile acelea

optice, nu sunt supranaturale, — sunt firești. N'ai de cât să te gândești la insecte: se bucură de proprietatea de a-și scurta sau a-și lungi ochii, ca niște tuburi de binoclu; își umflă sau își turtesc cristalinul, pentru a-l preface într'o lupă de diferite tării; concentrează în același focar o mulțime de ochi, cari joacă rolul de microscoape, — ast-fel fiind, îți va fi și mai ușor să pricepi această facultate a ființelor ultra-terestre.

QUAERENS. — Admit posibilitatea existenței sale, de și nu mi-o pot închipui, căci trece de hotarul experienței mele. Zici dar că, de-acolo de sus, puteai vedea nu numai Pământul, ci și orașele și satele de pe el?

LUMEN. — Lasă-mă să urmez. Îți spuneam că am ajuns la unul din inelele, despre cari ți-am vorbit; erea atât de larg, în cât două sute de pământuri ca al vostru, se puteau învârti în el. Stam pe un munte, împodobit cu palate vegetale. Cel puțin așa mi s'a părut, — că acele castele feerice creșteau de la ele, în mod natural, că nu ereau adică de cât resultatul unei imperecheri de ramuri și de flori. Orașul era destul de populat. Pe vârful muntelui, vre-o

20—30 de bătrâni se uitau cu atenţie la o stea din constelaţia australă a Altarului, vecină cu Calea Lactee. Nici n'au prins de veste că mă apropiam de ei, atât de absorbiţi ereau în cercetarea acelei stele, sau a lumilor din sistemul ei.

Cât despre mine, ţi-am spus că m'am pomenit învăluit într'un corp material de aceeaşi formă cu a lor, şi, lucru de necrezut, am rămas înmărmurit când i-am auzit că vorbeau despre Pământ... Da-da! despre Pământ, — şi-n ce limbă? în limba universală a spiritului, limbă pe care toţi o înţeleg, de la cel d'intâi dintre serafimi, până la cel din urmă dintre arbori. Şi nu vorbeau numai de Pământ; vorbeau de Franţa. «De ce s'or fi măcelărind?» se întrebau ei. «Tot forţa brutală le e stăpână? Tot n'au înţeles că răsboaiele civile îi vor nimici cu desăvârşire, spălând cu râuri de sânge uliţele Capitalei?»

Eu, care venisem de pe Pământ cu o iuţeală egală cu aceea a gândului, nu înţelegeam nimic. Am intrat atunci între ei şi m'am uitat spre steaua, la care se uitau. N'a trecut mult şi, pe de o parte ascultând

întrevorbirea lor, iar pe de alta căutând să văd și eu lucrurile extraordinare despre cari vorbeau, — am zărit în stânga acelei stele o sferă albăstruie: Pământul! Trebue să-ți mai spun încă odată că Pământul,—de și aceasta ar părea o paradoxă, — e un astru ceresc. De departe, dintr'una din stelele vecine vouă, sistemul vostru se arată vederei spiritului, despre care-ți vorbii, ca o familie de astre, compusă din opt lumi principale, strânse împrejurul unei stele, care nu e alta de cât Soarele. Din causa mărimei, Jupiter și Saturn atrag atenția cei d'intâi, apoi apare Uranus și Neptun și, la urmă de tot, lângă Steaua-Soare, Marte și Pământul. Venus se zărește foarte greu, iar Mercur nu se poate vedea, din causa prea marei sale apropieri de Soare.

Mi-am oprit atenția asupra sferei terestre, alături de care imediat am zărit Luna. Pe urmă, una câte una, am început a distinge zăpezile boreale, triunghiul galben al Africei, contururile oceanelor, și, pentru că nu mă uitam de cât la planeta voastră, Soarele-Stea a dispărut. Am mai văzut atunci, în mijlocul unei regiuni azurii, un fel de pată

negricioasă, având în partea de nord un oraş. Mi-am dat numai de cât seama că pata aceea erea Franţa, iar oraşul, Parisul. Primul semn după care am recunoscut Capitala, a fost panglica argintie a Senei.

Servindu-mă de aparatul lor optic, am început a intra în amănunte. Notre-Dame cu turnurile sale, desenând pe pământ o cruce; bulevardele dinprejur, ca o cingătoare; grădina Luxemburgului şi mingia Observatorului; cupola Panteonului, ca un coif cenuşiu; fâşia lată a Câmpiilor Elizee; pădurea Buloniei; Saint-Clond cu împrejurimile, Meudonul, Sèvres, Ville-d'Avray şi Montretout. Toate ereau luminate de un soare splendid, şi în acelaşi timp zăpada se aşternuse pe coline, ca în luna lui Ianuarie, cu toate că eu, la plecare, le lăsasem verzi, cum ştii că sunt în Octombre. Eram deci sigur că vederea mea descoperise Parisul; dar, cum nu înţelegeam tocmai bine ce spuneau vecinii mei, am mai făcut înc'o sforţare, spre a distinge şi mai bine amănuntele.

Mi-am oprit privirile asupra Observatorului, locul meu de preferinţă, pe care în

40 de ani, nu-l părăsisem de cât două-trei luni. Inchipueşte-ţi ce mirat am fost, când, obicinuindu-mă şi mai mult cu tabloul, am văzut că între Luxemburg şi Observator nu mai erea drum şi că aleea aceea largă, mărginită de castani, fusese înlocuită cu un şir lung de grădinişte. Nici bulevardul St. Michel nu mai exista şi nici strada Médicis; le luase locul un fel de amestec de strade încurcate, în mijlocul cărora d'abia am recunoscut piaţa St. Michel. Până şi Observatorul fusese despuiat de cele două cupole şi de aripile laterale. Plimbându-mă mai departe, am văzut că Parisul se schimbase cu totul. Arcul de Triumf nu mai exista; cele 12 strade cari formau razele stelei, dispăruseră; bulevardul Sevastopol, nu-l mai găseam; gara de Est, tot aşa; turnul St. Jacques, erea închis între nişte case vechi; Columna Victoriei, se apropiase de el; a Bastiliei, dispăruse; cea de pe piaţa Vendôme, fusese înlocuită cu o statue equestră; Luvrul, erea neisprăvit, sau dărâmat; pe lângă Tuilerii, erau nişte grămezi mari de piatră; pe piaţa Concordiei, în locul Obeliscului, erea o mulţime de oa-

meni; biserica Magdalenei și str. Regală nu se vedeau... In sfârșit, recunoșteam capitala Franței după câte-va edificii, cari-i mai rămăseseră, dar nu știam ce să cred despre acea mare transformare, care schimbase cu totul aspectul vechiului oraș.

Cel d'intâi lucru care mi-a venit în gând a fost că, în loc să viu de la Pământ în foarte puțin timp, îmi trebuise poate mai mulți ani, sau mai multe secole. Noțiunea de timp fiind cu desăvârșire relativă, și măsura duratei ne având nimic real sau absolut, odată despărțit de globul pământesc, prin însuși acel fapt, pierdusem ori-ce măsură fixă, și-mi ziceam că s'ar putea foarte bine ca anii și secolele să fi trecut pe dinnaintea mea, fără să fi băgat de seamă, mai ales că, din causa unei călătorii atât de interesantă, timpul nu-mi păruse lung. N'aveam nici un mijloc prin care să mă încredințez de adevăr; eream deci dispus de a admite că mă despărțeau de viața pământească mai multe veacuri și că aveam sub ochi Parisul din al 20-a, sau al 21-a secol.

Uitându-mă însă mai de aproape, am

ajuns treptat-treptat, să descoper câte-va locuri, câte-va strade şi câte-va clădiri, pe cari le cunoscusem în copilărie. In cele din urmă, un mic amănunt m'a convins că mă înşelasem: în mijlocul unei grădini dintr'un pension de fete, zărisem un pavilion, a cărui vedere mă făcuse să tresar; acolo întâlnisem, în tinereţe, pe femeea devotată, care, părăsise tot, ca să mă urmeze. Mă uitam la pavilionul acela, rămas neschimbat, şi înţelegi că vederea lui a fost de ajuns, pentru a-mi dovedi că, departe de a avea înaintea ochilor Parisul de *după moartea mea*, aveam Parisul *dispărut*, Parisul de altă dată, Parisul de la sfârşitul secolului trecut.

Cu toate acestea, îţi va fi uşor să-ţi dai seama că, de şi aveam dovezi, nu-mi venea a crede. Mi se părea mai firesc să admit că Parisul îmbătránise şi se transformase într'atât, în cât aveam înaintea mea oraşul *viitorului*, — dacă pot exprima astfel un fapt, care pentru mine erea prezent. Mi-am urmat dar observaţiile cu mai multă atenţie, vrând să mă conving şi mai adânc dacă oraşul acela erea într'adevăr

Parisul de odinioară, dărâmat pe ici pe colo, — sau erea, printr'un fenomen şi mai de necrezut, un *alt* Paris, într'o altă Franţă, pe un alt Pământ. —

II

QUAERENS. — In extraordinară situaţie se găsea, Lumen, spiritul tău analizator. Prin ce mijloc ai putut în sfârşit să recunoşti realitatea ?

LUMEN. — Bătrânii de pe munte îşi continuau convorbirea, pe când fel de fel de gânduri îmi inundau spiritul. De-odată, cel mai vârstnic dintr'ânşi, — un spirit venerabil, al cărui cap nestorian impunea în acelaşi timp şi admiraţie şi respect, — strigă cu voce răsunătoare, dar tristă :

«In genunchi, fraţilor ! Cereţi îndurare Dumnezeului tutulor ! Pământul acesta, naţiunea aceasta, oraşul acesta, nu şi-au pus margini crimelor ; încă un cap a căzut : capul unui rege !»

Tovarăşii lui părură a-l înţelege, căci imediat îngenunchiară.

Eu însă, care nu isbutisem încă să deo-

sebesc oamenii de pe strade și cari nu urmărisem de aproape cercetările bătrânilor, rămăsei în picioare, urmându-mi cu mai multă atenţiune pe-ale mele.

«— Străinule, îmi zise bătrânul; oare fapta fraţilor tăi îţi displace, de nu-ţi unești ruga cu a lor?»

«— Nici nu-mi displace, nici n'o aprob, — îi răspunsei eu, — de vreme ce n'o înţeleg. De-abia am sosit pe acest munte și nu cunosc causa imprecaţiilor voastre».

Mă apropiai apoi de bătrân și, pe când tovarășii săi se ridicaseră și vorbeau între ei, îi cerui să-mi povestească aceea ce văzuse.

Imi spuse că, prin intuiţiunea, cu care sunt înzestrate spiritele de treapta celor cari locuesc în lumea aceasta și prin facultatea apercepţiunei cu care au fost dăruiţi, se găsesc într'un fel de relaţiune magnetică cu stelele vecinașe. Acele stele, cele mai apropiate, sunt în număr de 12, sau 15; dincolo de regiunea lor, apercepţia devine confuză. Din aceste 12 sau 15 stele, face parte și Soarele nostru. Așa dar, pot cunoaște, — în mod simţitor de și nu tocmai

deslușit, — pe cei ce locuesc planetele dependinte de acest soare, precum și până la ce grad relativ se urcă starea lor intelectuală sau morală.

Mai mult, ori de câte-ori o mare perturbare sgudue pe locuitorii uneia din aceste planete, fie din punct de vedere fizic, fie din punct de vedere moral, — încearcă și ei un fel de comoțiune, tot așa precum o coardă care vibrează, face să vibreze pe o alta, de și așezată la distanță.

De vre-un an (un an din lumea lor e egal cu zece ani din lumea noastră), o emoțiune cu totul a parte îi atrăgea către planeta pământească și observatorii urmăriseră cu interes și grijă mersul acelei lumi. Asistaseră la apusul unei domnii, la resăritul unei libertăți luminoase, la cucerirea drepturilor omului, la trâmbițarea marilor principii ale demnității omenești. Văzuseră apoi marea cauză a libertății primejduită tocmai de aceia cari ar fi trebuit s'o apere, pe când forța brutală lua locul rațiunei și convingerei. Am înțeles numai de cât că erea vorba de marea revoluție din 89 și de căderea vechiului regim politic. Urmă-

riseră după aceea isprăvile Teroarei și tirania băutorilor de sânge, convingându-se că pământul acesta nu mai are mult de trăit și îndouindu-se că omenirea emancipată ar mai putea progresa, de oare-ce începea a-și pierde tezaurul pe care-l cucerise.

Am avut grijă să nu spun bătrânului că tocmai de pe pământ soseam și eu, după ce-l locuisem 72 de ani. Nu știu dacă m'a ghicit; eream însă atât de surprins de acea arătare, în cât spiritul meu, părăsindu-mi ființa cu desăvĕrșire, nu se mai gândea de cât la ea.

In cele din urmă, privirea mi se asimilă cu priveliștea ce-aveam în față și în mijlocul Pieței Concordiei distinsei un eșafod. O căruță, dusă de un om roșu, luase ce mai rămăsese din Ludovic al XVI-a; încă câte-va noui existențe fuseseră curmate și niște gropari se îndreptau spre Saint-Honoré. Poporul, beat, amenința cerul cu pumnii. Câți-va călăreți, treceau, unul după altul, cu sabia scoasă. Spre Câmpiile Elizee, se zăreau niște șanțuri, în cari cădeau curioșii. Arborii, sădiți în neregulă, ereau goi

de frunze. Toţi ereau în doliu, — şi cu toate astea par'că nu murise nimeni.

Nu fusesem faţă la evenimentul din 93, pentru că în anul acela mă născusem, — şi simţeam o dorinţă de nedescris să fiu martor la scena aceea, despre care istoria îmi spusese atâtea şi atâtea. Dar, de şi mare îmi erea dorinţa, un sentiment şi mai puternic o stăpânea: *acela de a ajunge la sfârşitul anului 1864 şi de a avea înnaintea ochilor un fapt împlinit la sfârşitul secolului trecut.*

QUAERENS. — Pe cât mi se pare, acest sentiment de imposibilitate trebue să-ţi fi temperat contemplarea, într'un chip foarte ciudat. Căci, în sfârşit, visiunea aceea era cu desăvârşire iluzorie şi, chiar văzând-o, nu-i putem admite realitatea.

LUMEN. — Aşa e! Erea imposibilă. Inţelegi dar în ce stare mă găseam, văzând cu propriii mei ochi realisarea acestei paradoxe. Există o expresie populară, care pretinde că uneori «nu-ţi vine să-ţi crezi ochilor»; în posiţia asta eream eu. Mi-erea cu neputinţă să tăgăduesc un fapt pe care-l vedeam, şi totuşi nu-l puteam admite.

QUAERENS. — Dar dacă o fi fost o concepţie a spiritului, o creaţiune a imaginaţiei, o amintire reânviată?... Eşti sigur, te-ai convins că erea într'adevăr o realitate, iar nu un straniu reflect al memoriei?

LUMEN. — Tocmai la asta m'am gândit şi eu. Erea însă atât de evident că aveam înaintea ochilor Parisul din anul 1793, cu tragicul eveniment de la 21 Ianuarie, în cât n'am mai putut sta la îndoială. De altmintreli, explicaţia despre care-mi vorbeşti trebuea înlăturată din capul locului, prin faptul că bătrânii observaseră şi ei acelaşi lucru, pe care-l vedeau şi-l analisau, comunicându-şi unul altuia acţiunea prezentă, fară să fi cunoscut de loc istoria pământului şi fără să fi ştiut că eu o cunoşteam. Afară de aceasta, sub ochii noştri se petrecea *un fapt prezent*, nu trecut.

QUAERENS. — Atunci, dacă trecutul se poate topi astfel în prezent; dacă realitatea şi viziunea se pot împerechea astfel; dacă cei ce-au murit de mult tot mai pot fi văzuţi în acţiune; dacă nouile clădiri şi toate schimbările dintr'un oraş ca Parisul pot să dispară, pentru a ne lăsa să vedem oraşul

aşa cum fusese odinioară; dacă, în sfârşit, prezentul poate muri, spre a înlesni reînvierea trecutului, — pe ce anume certitudine ne mai putem bizui?... Ce devine ştiinţa observărilor? Ce devin deducţiile şi teoriile? Pe ce sunt întemeiate atâtea cunoştinţe, cari ne par solide? Şi, dacă toate lucrurile astea sunt adevărate, nu suntem în drept de aci înainte, sau să ne îndoim de toate, sau să credem tot?...

LUMEN. — Crede-mă că şi consideraţiile acestea, ca şi multe altele, m'au chinuit destul; totuşi aceea ce observam, a rămas tot realitate. Când m'am convins cu desăvârşire că aveam înaintea noastră, *prezent*, anul 1793, m'am gândit numai decât că însăşi ştiinţa, în loc de a lupta contra acelei realităţi (căci două adevăruri nu pot fi opuse unul altuia), tocmai ea trebuea să-mi dea explicaţia. Am întrebat deci fizica şi i-am aşteptat răspunsul.

QUAERENS. — Cum se poate!...

LUMEN. — Nu numai că se poate, dar încă e foarte lesne de înţeles şi de demonstrat. Să-ţi dau explicaţia astronomică.

Am examinat întâi poziţia, pe care-o o-

cupă Pământul în constelația Altarului, despre care ți-am vorbit. Luând ca punct de îndreptare steaua polară, am băgat de seamă că constelațiile nu se deosebeau așa mult de cele pe cari le vedem de pe Pământ și, afară de câte-va stele particulare, poziția pe care-o ocupau ele erea aproape aceeași. Orion erea tot la ex-ecuatorul terestru; Ursa mare, oprită în mersu-i circular, aducea aminte tot nordul. Raportându-mă la coordonatele mișcărilor aparente, am stabilit că punctul în care vedeam grupul Soarelui, al Pământului și al planetelor, trebuea să fie cam al 256-a grad. (N'aveam instrumente, ca să măsor exact). Toate cercetările acestea le făceam, ca să pot afla pe ce stea mă găseam, — și am ajuns în sfârșit la conclusia că trebuea să fiu pe un astru oare-care, situat cam către al 76-a grad de ascensiune dreaptă și către al 46-a grad de declinație boreală. Mai știeam, pe de altă parte, din cele ce spusese bătrânul, că astrul pe care ne găseam nu erea tocmai departe de soarele Pământului, de vreme ce făcea parte din aștrii vecini. Cu ajutorul acestor noțiuni, nu mi-a fost greu

să-mi aduc aminte ce anume stea corespundea cu posițiunile determinate: eream pe o stea de mărimea întâia dintr'o constelație foarte cunoscută, stea numită *Capella*, sau *Capra*.

Vedeam soarele ca o stea, care, în urma unui drum parcurs, se așezase în perspectivă *dincolo* și în același timp *în chiar* constelația Altarului, care constelație, pentru un locuitor al pământului, e situată tocmai în partea opusă constelației, în care mă găseam eu.

Imediat apoi, am căutat să-mi aduc aminte paralaxa acelei stele și am găsit-o; dacă nu mă înșel, o calculase un astronom rus: 0,046. Mergeam deci foarte repede spre deslegarea misterului și inima-mi bătea de bucurie.

Ori-ce geometru știe că paralaxa indică, matematicește, distanța, în unități, a mărimei întrebuințate. Prin urmare, puteam găsi, prin calcul, distanța exactă care desparte Pământul de acea stea; n'aveam de cât să caut ce număr corespunde la 0,046 [1]). Ex-

[1]) Toată lumea știe că cu cât un obiect se depărtează, cu atât pare mai mic. Un obiect pe care nu-l vedem de cât sub un unghiu de o secundă, se depărtează cu de 206,265 de ori mărimea lui, ori-care ar fi acea mărime; căci într'o circomferență sunt 1,296,000 de secunde.

primându-l în milioane de leghe, numărul acela îmi arăta că astrul pe care mă găseam erea la 170 de trilioane 392 de miliarde de leghe departe de Pământ.

Având această distanță, problema erea aproape deslegată. Și tocmai acum vine partea cea mai însemnată, asupra căreia îți atrag cu deosebire atenția, căci în ea se coprinde cea mai ciudată explicație a realităților.

Știi că lumina nu străbate distanța între un loc și altul instantaneu, ci succesiv. Trebue să fi băgat de seamă că, aruncând în apă o piatră, se nasc o mulțime de ondulații, cari se succed împrejurul punctului, în care căzuse piatra. Tot așa se întâmplă și cu sunetul, când trece prin aer de la un loc la altul. Tot așa se întâmplă și cu lumina: se transmite prin ondulații succesive.

Astfel fiind, lumina unei stele are nevoe de un anume timp pentru a ajunge la Pământ și acel timp depinde, bine înțeles, de distanța care desparte pe acea stea de Pământ.

Sunetul străbate 340 de metri pe secundă. Cu alte cuvinte, o bubuitură de tun

e auzită chiar în momentul plecărei ghiulelei de către cei dinprejurul tunului, o secundă mai târziu de către cei ce se găsesc la o depărtare de 340 de metri, trei secunde mai târziu de către cei aflați la 1 kilometru, și așa mai încolo.

Lumina se transmite cu o iuțeală mult mai mare, însă nu instantanee, după cum credeau cei din vechime. Ea străbate 75,000 de leghe pe secundă, — așa în cât într'o secundă, ar face de 8 ori înconjurul globului, dacă ar putea ocoli. Ii trebue o secundă și un sfert, ca să ajungă de la Lună la Pământ; 8 minute și 13 secunde, ca să aducă Pământului o rază de la Soare; 42 de minute, ca să arate unui pământean unde e Jupiter; 2 ore, ca să-i arate pe Uranus și 4 ore, ca să-i arate pe Neptun. Așa dar, noi vedem corpurile cerești, nu așa cum sunt ele în chiar momentul în care le vedem, ci așa cum ereau în momentul în care a plecat de la ele raza luminoasă, pe care ne-au trimes-o. Cu alte cuvinte, dacă, spre exemplu, un vulcan ar face erupție în Lună la orele 8 fix, noi n'am vedea începutul acelei erupții, de cât la 8 și o secundă și ceva.

Dincolo de sistemul planetar, distanţele sunt cu mult mai mari şi lumina vine cu o mult mai mare întârziere. Aşa bunioară, unei raze, care ne vine de la Sirius, îi trebue 16 ani, ca să străbată abisul dintre el şi noi.

Prin urmare, steaua Capella, fiind departe de Pământ la distanţa arătată mai sus, se poate uşor calcula cât îi trebue luminei, ca să străbată acea distanţă: îi trebue 71 de ani, 8 luni şi 24 de zile.

QUAERENS. — Dacă unei raze care ne vine de la acea stea îi trebue aproape 72 de ani ca să ajungă la noi, lumina ei nu este aşa dar lumina actuală a stelei, ci lumina de acum 72 de ani.

LUMEN. — Negreşit; m'ai înţeles foarte bine. Şi tocmai asupra acestui lucru vream să-ţi atrag atenţia.

QUAERENS. — Mai lămurit vorbind, razele de lumină sunt ca nişte curieri, cari ne aduc ştiri de la un oare-care stat străin, şi cari, pierzând 10—20—30 de ani, pentru a străbate distanţa dintre ţara lor şi noi, ne dă o idee despre starea acelei ţări în momentul plecărei lor, adică cu 10-20-30 de ani înapoi.

LUMEN. — Tocmai! Şi ca să-ţi lămuresc şi mai bine comparaţia, o rază de lumină e ca un curier, care ne aduce, nu ştiri scrise, ci fotografia; sau, şi mai bine zis, *însuşi aspectul* ţărei de la care vine. Se petrece prin urmare în acest fapt cea mai uimitoare *transformare a trecutului în prezent.* Astrul observat, e în trecut, în ce a fost, în ce nu mai e; observatorul, e în prezent, în realitate; aşa în cât trecutul astrului devine prezentul observatorului. Aspectul lumilor schimbându-se nu numai în fie-care an, ci chiar de azi pe mâine, ne putem înfăţişa acest aspect avântându-se în spaţiu şi afundându-se în infinit, pentru a surprinde ochii privitorilor din depărtări. Fie-care aspect e urmat de un altul, şi apoi de un altul, — şi aşa mai departe, dând naştere unei serii de ondulaţii, cari duc în infinit trecutul lumilor, trecut devenit prezent, pentru cei ce-l întâlnesc în cale. Aceea ce credem că vedem acum în cutare astru, s'a petrecut de mult, — precum, din potrivă, aceea ce se petrece acum, n'a ajuns încă până la noi. Ast-fel fiind, ni se întâmplă adesea să vedem un astru care

a dispărut de zeci, de sute de ani, — şi-l vedem, pentru că raza venită de la el plecase cu mult înainte de dispariţia lui. Dacă toate stelele pe cari le vedem astă-zi pe cer s'ar nimici la noapte, pe multe din ele, cea mai mare parte chiar, le-am vedea şi mâine, şi peste o lună, şi peste un an, şi peste o sută, şi peste o mie, şi peste cine ştie cât. Cele apropiate s'ar stinge una câte una, succesiv, pe măsură ce nu ne-ar mai veni razele luminoase plecate de la ele, şi-ţi atrag din nou atenţia că, în momentul stingerei celei din urmă raze venită de la cutare stea, steaua se stinsese de mult.

Trebue să-ţi fie uşor acum să aplici teoria ştiinţifică la explicaţia straniului fapt pe care l'am văzut. Dacă cei de pe Pământ văd steaua Capella nu aşa cum e în momentul în care o observă, ci aşa cum era cu 72 de ani înainte, — tot aşa şi cei din Capella văd Pământul cu o întârziere de 72 de ani, căci luminei îi trebue acelaşi timp pentru a străbate o aceeaşi distanţă.

QUAERENS. — Cum! Adică Pământul, din depărtare, licăreşte ca o stea?... Nu cred, de vreme ce nu e luminos.

LUMEN. — Nu e luminos, — însă reflectă în spaţiu lumina, pe care-o primeşte de la Soare. Cu cât distanţa e mai mare, cu atât pare a fi o stea, prin faptul că toată lumina răspândită de Soare pe suprafaţa lui de atâtea mii de leghe, se condensează într'un disc din ce în ce mai mic. Aşa, văzut din Lună, Pământul pare tot aşa de luminos ca şi Luna plină, dar în acelaşi timp de 14 ori mai mare. Văzut din Venus, pare tot aşa de strălucitor, cum pare Jupiter pentru cei de pe Pământ. Văzut din Marte, joacă rol de luceafăr de seară şi de dimineaţă, înfăţişând aceleaşi faze pe cari le înfăţişează Venus celor de pe Pământ. Aşa dar, de şi prin el însuşi nu e luminos, în depărtare luminează ca Luna şi ca ori-ce planetă, prin lumina primită de la Soare, pe care-o resfrânge în spaţiu. Şi, după cum cele petrecute în Neptun sosesc pe Pământ cu o întârziere de patru ore, tot aşa cele petrecute pe Pământ sunt văzute în Neptun patru ore mai târziu.

QUAERENS. — Ori-cât de ciudate şi ori-cât de noui ar fi pentru mine aceste lucruri, tot am înţeles cum, găsindu-te pe

steaua Capella, nu vedeai Pământul aşa cum erea el în 1864, anul în care-ai murit, ci aşa cum erea în 1793, — prin faptul că lumina pune 71 de ani şi 8 luni, ca să străbată spaţiul dintre Pământ şi acea stea. Tot aşa de uşor am înţeles că nu erea la mijloc nici o viziune, nici un fenomen al memoriei, nici ceva suprafiresc, — ci un fapt actual, positiv, firesc şi de netăgăduit. Dă-mi însă voe să-ţi pun o întrebare: pentru ca, plecând de pe Pământ, să ajungi acolo aşa în cât să poţi fi martor la cele ce mi-ai povestit, a trebuit să străbaţi distanţa până la Capella cu o iuţeală mult mai mare de cât aceea a luminei.

LUMEN. — Da, şi ţi-am şi vorbit în această privinţă, arătându-ţi că acea iuţeală erea egală cu iuţeala gândului, aşa în cât am ajuns în Capella, în chiar ziua morţei mele.

QUAERENS. — Ciudat! Şi cu toate explicaţiile pe cari mi le dai, nu cred să existe fenomen mai extraordinar de cât acela de a vedea *trecutul prezent*, de a nu-l vedea de cât ast-fel, şi de a-ţi fi peste putinţă să vezi astrele aşa cum sunt în momentul în care le observi!

LUMEN. — Mirarea legitimă de care eşti stăpânit nu e de cât o premergătoare a unei alteia, care va urma. Ce e drept, s'ar părea extraordinar, ca, depărtându-ne câtva în spaţiu, să putem asista într'adevăr la evenimentele trecutului stins. Iţi voi explica însă un fapt *pozitiv* şi mai straniu, cu o aparenţă şi mai imaginară. M'asculţi?

QUAERENS. — Cum să nu te-ascult.

III

LUMEN. — După ce mi-am întors ochii de la sângeroasele scene petrecute pe Piaţa Revoluţiei, m'am simţit atras către o locuinţă în stil vechiu, din faţa bisericii Notre-Dame, aşezată acolo unde e acum piaţa.

Inaintea porţei, stau cinci persoane culcate pe nişte bănci de lemn, la soare, cu capetele goale. La un moment dat, s'au sculat şi-au început să umble pe piaţă. Am recunoscut atunci că una din ele, erea tatăl meu, — tânăr cum nu-l văzusem nici odată, — alta erea mama, şi mai tînără încă, — iar o a treia erea unul din verii mei, mort în acelaşi an cu tată-meu. De

unde eream eu, mi-erea greu, la prima vedere, să-i recunosc, pentru că nu-i vedeam în față, ci de sus, din cap, cum ai vedea pe cine-va de la un etaj superior. Eream foarte mirat și numai de cât mi-am adus aminte că, pe când eream copil, mi se spusese că părinții mei, înaintea nașterei mele, locuiseră pe piața Notre-Dame.

Din ce în ce mai surprins, cu ochii osteniți, începui a nu mai distinge nimic, ca și cum niște nori s'ar fi întins asupra Parisului. Am crezut, pentru un moment, că mă luase un vârtej. De altfel, după cum trebue să fi înțeles, nu mai aveam noțiunea timpului.

Când începui să revăd deslușit lucrurile, îmi atrase luarea aminte câți-va copii, cari alergau pe piața Panteonului. Ereau niște școlari, cu cărțile la subțioară, întorcându-se pe la casele lor. Doui din ei mă făcură să-i urmăresc de aproape, căci păreau a se certa, gata să se ia la bătae. Un al treilea, vrând să-i despartă, primi o lovitură, care-l dete peste cap... In același timp, văzui o femee alergând spre el; femeea aceea, erea mama.

Nici o dată, dar absolut nici o dată, în cei șeapte-zeci și doui de ani ai existenței mele pământești, în decursul atâtor peripeții, atâtor lucruri uimitoare, atâtor întâmplări neașteptate, atâtor evenimente,—nici odată n'am încercat o sguduire asemenea celei ce-am încercat atunci, când în copilul acela... m'am recunoscut *pe mine*.

QUAERENS. — Pe...?

LUMEN. — Da, da! Pe mine însumi!.. Cu buclele mele blonde, așa cum le aveam la 6 ani, cu un guler mare resfrânt, cu o hăinuță albastră și cu mânecile de la cămașă mototolite. Eu eram, întocmai cum m'arată portretul acela mic, pe care l'ai văzut acasă la mine. Mama m'a luat în brațe, dojenind pe ceilalți, și m'a dus într'o casă, situată cam în locul de unde începe acuma strada Soufflot. Pe urmă, am eșit într'o grădină, în care erea o mulțime de oameni.

QUAERENS. — Dă-mi voe să-ți spun că mi se pare cu neputință ca cineva să se vadă pe el însuși.

Intr'o persoană, nu sunt două, — și, de oarece împliniseși 72 de ani, tinerețea ți

se stinsese, dispăruse de mult. Cum o să vadă cineva un lucru, care nu mai există? Eu cel puţin, nu-mi pot explica cum un bătrân şi-ar putea vedea copilăria.

LUMEN. — De ce n'admiţi şi aceasta, cum ai admis şi cele lalte?

QUAERENS. — Pentru că e cu neputinţă să te vezi îndoit, şi copil şi bătrân, în acelaşi timp.

LUMEN. — Asta însemnează că nu vrei să cugeţi serios. Faptul general, l'ai înţeles şi l'ai admis; aşa e? Nu-ţi mai rămâne acum decât să observi că acest din urmă lucru, care ţi se pare de necrezut, se cuprinde în cel d'intâi. Ai admis că aspectul Pământului are nevoe de 72 de ani pentru a se transmite la mine, şi că evenimentele, care-mi par mie actuale, în realitate sunt trecute? Ai admis. Admiţi, în legătură cu aceasta, că văzând uliţele din acele timpuri, nu se poate să nu vezi şi oamenii, şi copiii, şi animalele, cari umblau atunci pe acele uliţi? Trebue să admiţi. Nu e aşa?

QUAERENS. — Ba da.

LUMEN. — Atunci, de oarece văd acei

copii și de oarece pe vremea aceea făceam parte dintre ei, de ce ți se pare imposibil să mă văd și pe mine, cum îi văd pe ei?

QUAERENS. — Cum de ce?.. Pentrucă într'adevăr *ai făcut* parte din grupul acelor copii, — dar acum nu mai faci.

LUMEN. — Nu mai fac, da, — pentrucă nici grupul lor nu mai există. Eu însă, aceea ce văd, este aspectul grupului, în momentul în care-a plecat de la el o rază luminoasă, sau o serie de raze, sosite mie tocmai azi. Și, de oarece disting cei 15 sau 20 de copii cari-l compuneau atunci, nu e nici un cuvânt ca numai eu să fi dispărut din acei 20 de copii, pentru ce? pentrucă eu sunt observator. Mă văd pe mine, fiindcă-i văd pe toți, tot așa cum m'ar vedea și altul, dacă s'ar uita în locul meu.

QUAERENS. — Acum înțeleg.

LUMEN. — Și trebue să înțelegi în acelaș timp cât de surprins eream. Mă vedeam pe mine, de carne și de oase, cum se zice, la vârsta de 6 ani; mă vedeam jucându-mă cu ceilalți copii din grădină. Nu erea în joc o viziune, un spectru, un miragiu, o

reminiscenţă, o imagine; erea însăşi realitatea, persoana mea, cugetul şi corpul meu. Mă aveam sub ochi, pe mine însumi. Dacă şi celelalte simţuri ale mele ar fi fost tot atât de perfecte cum mi-erea vederea, eu cred că m'aşi fi putut auzi şi pipăi.

Un lucru mă uimea însă, mai presus de toate. Imi ziceam: copilul acela, eu sunt; trăeşte, creşte şi trebue să ajungă până la vârsta de 72 de ani. Pe de altă parte, eu care sunt aici, în vârstă de 72 de ani pământeşti, eu care cuget şi văd acele lucruri, sunt acelaşi cu cel pe care-l văd; şi eu, cel ce observ, sunt eu,—şi copilul, pe care-l văd, sunt eu. Prin urmare nu sunt unu, *sunt doui;* sunt şi acolo, pe Pământ, — şi aici, în spaţiu. Două persoane desăvârşite, şi cu toate astea foarte distincte. Un observator, aşezat lângă mine, m'ar vedea în acelaşi timp, sub două înfăţişări: şi ca copil, şi aşa cum sunt. Sufletul meu e în copilul de pe Pământ, — dar e şi aici, în mine; unul şi acelaşi suflet, unicul suflet, insufleţindu-ne cu toate astea pe amândoui deodată. Uimitoare realitate! Şi nu pot zice că mă'nşel, că e o iluzie, că mă amăgeşte

o eroare optică. Și știința, și natura, îmi dovedesc că sunt în același timp și copil și bătrân, și acolo și aici... acolo, nepăsător și vesel, — aici, gânditor și mișcat.

Caută în întreaga creațiune și vei vedea că nu se găsește o paradoxă mai mare ca aceasta.

Ce-mi mai rămâne acum de povestit?

M'am urmărit crescând, mărindu-mă, devenind om. M'am văzut în anul 1804, intrând la liceu. Am văzut pe Primul Consul, punându-și pe frunte coroana imperială. M'am revăzut apoi în 1810, făcând parte din promoția școalei politecnice și vorbind cu unul din cei mai buni prieteni, cu Arago. Mai târziu, m'am revăzut străbătând repede fosta pădure a Luxemburgului și întâlnindu-mă cu iubita mea, sub liliacul înflorit de pe aleele grădinei Saint-Jacques. Dulci ore de singurătate, destăinuiri ale inimei, tăceri sufletești, avânturi de iubire, mi-a fost dat să vă mai sorb odată, nu ca o amintire depărtată, ci ca o dulce realitate!

Am asistat apoi la lupta Aliaților de pe colina din Montmartre, la intrarea lor în Capitală, la căderea statuii de pe piața

Vendôme, la popasul Englezilor și al Prusienilor în Câmpiile Elysee, la devastarea Luvrului, la reântoarcerea lui Ludovic al XVIII. Stindardul insulei Elba, l'am văzut fâlfâind și, pe când căutam în Atlantic singuratica insulă în care sta legat vulturul cu aripele rupte, rotația globului mi-a adus sub ochi Santa-Elena, și-am văzut pe Impărat visând sub un arbor.

Urmărindu-mi astfel ființa și mai departe, în căsătorie, în diferitele întreprinderi, în călătorii, în studii, în tot în sfârșit, — am asistat la desvoltarea istoriei contimporane. Reintronărei lui Ludovic al XVIII, i-a urmat guvernul trecător al lui Carol al X-a. Zilele lui Iulie din 1830 îmi arătară baricadele și, nu departe de tronul ducelui de Orléans, am văzut apărând Coloana Bastiliei. Ce repede au trecut acei 18 ani! Mai târziu, m'am pomenit în grădina Luxemburgului, tocmai pe vremea când se deschidea mărețul bulevard, care-o leagă de Observator. Am recunoscut Sorbona, și pe Cousin, și pe Guizot. Pe urmă, mi s'a strâns inima, asistând la înmormântarea mamei mele. Revoluția din 48, m'a surprins,

tot atât cât mă surprinsese atunci, când o văzusem întâi. In sfârşit, 2 Decembre m'a găsit în cer, observând, şi unul câte unul rând pe rând, s'au strecurat, când evenimente pe cari le mai văzusem, când altele cari mi-ereau necunoscute.

QUAERENS. — Şi aceste evenimente, cum îţi treceau pe sub ochi? Repede?..

LUMEN. — Nu-ţi pot spune exact, căci nu mai puteam aprecia bine timpul. Sunt sigur însă că toate câte ţi le-am povestit, le-am văzut în mai puţin de-o zi.

QUAERENS. — Atunci, numai înţeleg! După cum mi-ai explicat, eu am crezut că vedeai chiar evenimentele întâmplate, iar nu un simulacru, cu singura deosebire că, din cauza timpului necesar mersului luminei, acele evenimente întârziau cu 72 de ani. Dacă prin urmare, aceea ce vedeai se petrecuse în curs de 72 de ani pământeşti, tot 72 de ani le-ar fi trebuit, ca să ţi se desfăşure înaintea ochilor. Dacă anul 1793 îl vedeai de-abia în 1864, anul 1864 la rândul lui, n'ar fi trebuit să-l vezi decât în 1936.

LUMEN. — Obiecţiunea ce-mi faci e în-

temeiată şi ea îmi dovedeşte că ai înţeles teoria. Să-ţi explic deci pentruce n'am fost nevoit să aştept încă 72 de ani, spre a-mi revedea viaţa şi cum, sub îndemnul unei forţe inconştiente, am revăzut-o într'adevăr în mai puţin de-o zi.

Continuând a-mi urmări existenţa, am ajuns la cei din urmă ani, vrednici de atenţiune, prin marea schimbare pe care a încercat-o Parisul. Mi-am revăzut ultimii prieteni, copiii, nepoţii, familia, cunoştinţele, şi însfârşit a sosit şi momentul în care m'am văzut culcat pe patul meu de moarte, asistând astfel la ultima şcenă.

Cu alte cuvinte, mă reântorsesem pe Pământ.

Atras de contemplarea care-l absorbea, sufletul meu uitase munţii bătrânilor şi steaua Capella. Ca-ntr'un vis, sbura spre ţinta privirilor sale. La început, n'am băgat de seamă, atât îmi ereau de captivate toate facultăţile. Nu-ţi pot spune nici prin ce lege, nici prin ce forţă, sufletele se pot transporta atât de repede, dintr'un loc într'altul; tot ce ştiu e că mă întorsesem pe Pământ, în mai puţin de o zi şi că pă-

trunsesem în odaia mea, în chiar momentul începerei înmormântărei.

De oarece în această călătorie a întoarcerei, le eşeam înainte razelor luminoase, distanţa care mă despărţea de Pământ se scurta iut'una, iar lumina avea din ce în ce mai puţin drum de parcurs, restrângând astfel succesia evenimentelor. La mijlocul drumului, razele ne mai sosindu-mi de cât cu o întârziere de 36 de ani, Pământul pe care mi-l arătau nu mai erea Pământul cu 72 de ani înapoi, ci cu 36. După trei sferturi de drum, aspectul nu mai avea decât o întârziere de 18 ani. La jumătatea ultimului sfert, această întârziere rămăsese de 9 ani, şi aşa mai departe... încât întreaga serie a existenţei mele s'a condensat în mai puţin de o zi, prin faptul că sufletul meu se întorcea înapoi, mergând întru întâmpinarea razelor luminoase.

QUAERENS. — Inţeleg ce vrei să spui, dar nu e mai puţin adevărat că ciudat fenomen!

LUMEN. — Alte întrebări, mai ai de făcut?

QUAERENS. — Nu.

LUMEN. — Cu toate astea, ar mai fi una,

astronomică, pe care o voi scoate la lumină, ca să nu las nimic în umbră.

Iată care: nu numai că mişcarea diurnă a globului ar fi trebuit să mă împiedice de a urmări succesia faptelor, dar, ceva mai mult, acea mişcare fiind accelerată peste măsură, prin repeziciunea intoarcerei mele spre Pământ, până într'atât în cât 72 de ani să se strecoare în mai puţin de o zi, — la un moment dat, m'am mirat că nu băgasem încă de seamă acest lucru. Cum însă eu nu văzusem de cât un număr relativ restrâns de privelişti şi de fapte, e probabil că în întoarcerea mea spre Pământ, nu m'am menţinut decât câteva clipe izolate, deasupra punctelor cari m'au interesat. Oricum ar fi, a trebuit să recunosc adevărul şi să constat că asistasem, fără nici o greutate, la succesia evenimentelor din timpul secolului şi din timpul existenţei mele.

QUAERENS. — M'am gândit şi la aceasta şi mi-am închipuit drept explicaţie, că trebue să te fi întors în spaţiu, întocmai ca un balon, al cărui mers e în strânsă legătură cu rotaţia globului. Adevărul e că

neînchipuita repeziciune cu care ai călătorit, putea să-ți dea amețeală; dar, în privința aceasta, m'am mulțumit să-mi explic lucrurile, aducându-mi aminte aceea ce mi-ai spus adineaori: că spiritele parcurg spațiul cu iuțeala și cu ușurința gândului.

LUMEN. — Iți mai atrag încă odată atenția că, în mersul meu prin spațiu, n'am revăzut toate evenimentele vieței mele, ci numai o parte din cele de căpetenie, cari, înșirându-se succesiv, mi-au arătat totalul existenței mele. Au putut foarte bine să se prezinte toate sub aceeași rază vizuală. Tot ce știu este că atențiunea care mă încătușa pe Pământ, era întocmai ca un lanț, care m'ar fi târât spre el, sau, dacă vrei mai bine, asemenea acelei forțe încă nepătrunsă a atracției astrelor, forță în virtutea căreia astrele cele mici ar cădea negreșit pe cele mari, dacă n'ar fi ținute în orbitele lor de către forța centrifugă.

QUAERENS. — In legătură cu acest efect al concentrărei gândului asupra unui singur punct și-al atracției reale pe care o încearcă apoi spre acest punct, — mi se pare

că tocmai aci stă secretul mecanismului viselor.

LUMEN. — Aşa e, şi eu sunt în drept să ţi-o afirm, de oarece ani îndelungaţi m'am ocupat cu studiul viselor. Când sufletul, liber de atenţiuni, de preocupări şi de tendinţe trupeşti, vede în vis un obiect care-l farmecă şi către care se simte atras, tot ce e în jurul acelui obiect, dispare; nu rămâne de cât el, singur, ca centru al unei lumi de creaţiuni; sufletul îl posedă cu desăvârşire şi fără rezervă, îl contemplă, îl îmbrăţişează şi-l face al său; universul întreg se şterge din memorie, pentru a'i lăsa o dominaţie absolută, şi, după cum mi s'a întâmplat în călătoria întoarcerei mele spre Pământ, sufletul nu mai vede decât acel obiect, întovărăşindu-l de idei şi de imagini, pe cari le naşte şi le face să apară, una câte una.

QUAERENS. — Aşa dar, te-ai întors pe Pământ, lângă patu-ţi de moarte, înainte să ţi se fi înmormântat corpul?

LUMEN. — Da, şi am binecuvântat regretele familiei, am alinat durerea prietenilor, m'am silit să-mi conving copiii că

corpul nu e de cât o haină, care nu mai era a mea şi că eu locuiam în sfera spiritelor, în spaţiul ceresc, infinit şi necercetat.

Am asistat la înmormântare, şi am văzut atunci că mulţi din pretinşi mei amici nu şi-au dat nici osteneala să mă petreacă până la ultimul meu locaş. Am auzit fel de fel de convorbiri ale acelor cari îmi urmau coşciugul şi cu toate că, odată ajunşi acolo, nu mai suntem lacomi de laude, m'am simţit totuşi fericit văzând că în trecerea mea pe Pământ, lăsasem în mintea tutulor frumoase amintiri.

Când mi-au pus piatra pe mormânt, despărţind astfel lumea celor morţi de a celor vii, mi-am luat rămas bun de la sărmanu-mi corp adormit şi, pentru că soarele apunea, am stat în aer până s'a înoptat, admirând atâtea şi atâtea privelişti, cari se desfăşurau în regiunile aeriene. Aurora boreală îşi deşira, deasupra polului, panglica-i argintie; mii de stele căzătoare plouau din Cassiope şi Luna plină se înnălţa încet la răsărit, ca o nouă lume eşită din valuri. Transportat de atâtea frumuseţi,

am uitat iarăşi Pământul, Luna, sistemul planetar, Soarele, cometele, şi iarăşi m'am simţit atras spre steaua mea Capella, cu o repeziciune mai mare de cât aceea a săgeţilor electrice. După un timp, a cărui durată n'am putut'o constata, am ajuns pe acelaşi munte pe care fusesem în ajun şi tot aşa am găsit pe bătrânii aceia urmărind istoria Pământului, cu 72 de ani în întârziere.

Să-ţi spun acum ce cauză misterioasă mă atrăgea spre Capella?... Sunt în creaţiune legături invizibile, cari nu se pot sfărâma ca legăturile dintre muritori; sunt între suflete raporturi intime, pe cari distanţele nu le pot distruge.

Ţi-am spus, prietene, tot ce promisesem să-ţi povestesc. Aurora e aproape să apară, căci Luceafărul a început să pălească. Mă întorc printre constelaţii...

QUAERENS. — Incă două vorbe, Lumen. De oare-ce aspectul terestru nu se transmite în spaţiu de cât succesiv, urmează de aci că, pentru vederile înşirate în spaţiu, există, până la o oare-care limită, *un prezent*

perpetuu, mărginit numai prin puterea vederei spirituale.

LUMEN. — Da. Să așezăm, de exemplu, un prim observator la o distanță egală cu aceea a Lunei; va vedea toate câte se petrec pe Pământ în o secundă și un sfert, după ce s'au petrecut. Să așezăm un al doilea, la o distanță împătrită: întârzierea, pentru el, va fi de cinci secunde. Un al treilea, la o distanță de opt ori mai mare, le va vedea cu o întârziere de 10 secunde. Indoind această din urmă distanță, întârzierea, va deveni, pentru un al 4-a observator, de 20 de secunde. Și așa mai încolo. La o distanță egală cu aceea a Soarelui, întârzierea e de 8 minute și 13 secunde. Pentru alte planete, după cum am văzut, în loc de minute, sunt ceasuri. Pentru altele, sunt zile, sau luni, sau ani. Ba chiar sunt stele, atât de depărtate, în cât lumina nu ne vine de la ele de cât după mai multe secole... fără să mai vorbim de unele nebuloase, ale căror raze palide n'ajung până la noi, de cât după mai multe milioane de ani.

QUAERENS. — Cea-ce înseamnă că, pentru

a fi martor al unor evenimente istorice sau geologice din timpurile trecute, e de ajuns să te depărtezi la o distanţă necesară. Cu chipul acesta, am putea vedea şi deluviul şi paradisul pământesc, şi pe Adam, şi...

LUMEN. — Nu uita că apariţia Soarelui pe emisfer, risipeşte spiritele.

Rândul viitor, într'o altă convorbire, vom intra mai adânc în amănuntele unei cestiuni, pe care n'am putut'o examina azi de cât în trăsuri generale şi care e plină de orizonturi nouă.

Stelele mă chiamă. Te las.

A DOUA POVESTIRE

REFLUUM TEMPORIS

I

QUAERENS. — Aurora ți-a întrerupt prima povestire, Lumen, și de atunci sufletul mi-e necontenit chinuit de dorința de a pătrunde misterul. După cum un copil, căruia cineva îi arată un fruct ispititor, dorește să mușce din acel fruct și, după ce a mușcat odată, îl vrea tot, — tot așa și curiozitatea mea caută noi plăceri în paradoxele naturei.

Dă-mi voe să-ți pun vre-o câte-va întrebări ajutătoare, pe cari 'mi le-au pus și mie niște prieteni, cărora le-am istorisit cele ce mi-ai spus, — și în același timp te rog urmează-ți povestirea.

LUMEN. — Ori-cât de pregătit ți-ar fi

sufletul pentru a-mi primi cuvintele, sunt convins că particularitățile sufletului meu nu te-au isbit toate de o potrivă și nu le consideri pe toate ca absolut evidente. Mulți pretind că povestirea mea e mistică. Pentru ce? Pentru că cea mai mare parte n'au înțeles că această povestire nu e nici roman, nici fantezie, — ci un adevăr științific, un fapt fizic, demonstrabil și demonstrat, indiscutabil și tot așa de pozitiv, ca și căderea unui aerolit. Cauza care i-a împiedicat de a pătrunde bine realitatea faptului, este că acest fapt se petrece în afara Pământului, într'o regiune streină sferei impresiunilor lor și neaccessibilă simțurilor pământești. Era firesc să nu înțeleagă. Mai mult: nici nu pot înțelege aceea ce ese din lumea impresiunilor lor. Și, cum ei inclină tot-deauna a crede că ideile lor asupra timpului și spațiului sunt *absolute* (pe când în realitate, nu sunt de cât *relative*), urmează de aci că le este cu desăvârșire închisă priceperea adevărurilor, cari rezidă în afara sferei lor și cari nu sunt în legătură cu facultățile lor organice pământești. Nu cred deci că ți-ași

face un serviciu urmându-mi povestirea asupra observaţiunilor mele extra-terestre.

QUAERENS. — Să nu crezi că numai curiozitatea este aceea ce mă face să te evoc din sânul unei lumi nevăzute, în care sufletele superioare trebue să guste nespuse plăceri. Am înţeles cât de mare e problema mai bine decât îţi închipui, şi cererea mea nu porneşte decât dintr'o mare sete de a studia, de a cerceta nişte fapte mai noi de cât cele d'întâi, mai îndrăsneţe, mai neînţelese. Tot cugetând într'una, am ajuns să cred că aceea ce ştiu nu e *nimic*, iar aceea ce nu ştiu e *tot*. Sunt deci dispus a primi ori-ce. Şi te rog, te rog din suflet, împărtăşeşte-mi şi mie atâtea impresii...

LUMEN. — Te vestesc că cele ce-ţi voi povesti astăzi sunt şi mai extraordinare de cât celelalte.

QUAERENS. — Sunt ca Tantal în mijlocul lacului, ca spiritele din al 24-lea cânt al Purgatoriului, ca dorinţa neînfrânată a Evei, ca...

LUMEN. — După plecarea mea de pe Pământ, ochii sufletului meu se îndreptară melancolic înapoi, către locurile părăsite. În-

tâlnind din întâmplare intersecția celui de al 45-lea grad de latitudine boreală cu al 35-a de longitudine, văzui de asupra Mărei Negre un triunghiu de pământ cenușiu, pe marginea căruia, spre apus, o parte din frații mei pământeni se ucideau unii pe alții. Remăsei înmărmurit pentru un moment și începui să mă gândesc cu durere la barbaria acestei pretinse instituțiuni de glorie, la cruzimile războiului, și recunoscui că triunghiul acela era Crimeea, viitorul mormânt a 800 de mii de oameni, din cari mare parte nu știeau nici cel puțin pentru ce se omorau.

Pe urmă, Europa dispăru în nori și mă pomenii, nu pe Capella, ci în spațiul coprins între ea și Pământ, cam pe la jumătatea drumului spre Vega și, cum părăsisem Pământul cam de mult, nu eram așa departe de o nebuloasă, care, de pe Pământ, pare a fi așezată la stânga astrului precedent. Gândul însă-mi-era necontenit la lumea voastră. Îndreptându-mi din nou ochii spre Paris, fui uimit zărindu-l iarăși într'o fierbere de nedescris. Văzui bulevardele baricadate, poporul revoltat, puștile încărcate...

Prima idee care îmi veni în gând fu atunci aceasta: isbucnise o altă revoluție, ca să detroneze pe Napoleon al III-lea. Imediat apoi, printr'o corespondență secretă a sufletelor, privirea îmi fu atrasă către o baricadă din spre Saint-Antoine, unde zăcea întins archiepiscopul Affre, pe care-l cunoscusem. Ochii săi stinși se uitau la cer, fără să-l vadă; degetele sale reci, țineau între ele o ramură verde. Aveam deci sub ochi anul 1848, cu ultimele zile ale lunei lui Juniu. Trecură câte-va secunde, câteva ore poate, de alungul cărora imaginația și judecata căutau, rând pe rând, explicația acestui fapt ciudat: cum se putea să văd 1848, *după* 1854? Privirea-mi se întoarse iarăși pe Pământ și zării atunci o mulțime de drapele tricolore, pe una din marile piețe ale orașului Lyon. Căutând să disting cine împărțea acele drapele, recunoscui, printre cei în uniformă, pe tânărul duce de Orléans și-mi adusei aminte că, după suirea pe tron a lui Ludovic Filip, acest duce fusese trimes în sudul Franței să liniștească pe cei nemulțumiți. Urmează de aci că, după ce văsusem dean-

doasele pe 1854 şi 1848, acum vedeam un fapt petrecut şi mai înaintea lor: în 1831. Nu trecu mult şi ochi-mĭ reîntâlniră din noŭ Parisul, gătit în haine de sărbătoare. Un rege gras, pântecos, cu faţa stacojie, trecea un pod peste Sena, într'o luxoasă trăsură de gală. Timpul erea senin. Fete frumoase, îmbrăcate în alb, stau aşezate, ca într'un coşuleţ cu liliac, de alungul parapetelor podului. Ce sărbătoare putea fi? Reîntoarcerea Bourbonilor în Franţa, fără îndoială.

Să revezi un eveniment trecut şi să-l pricepi, explicându-l prin legile luminei,—nimic mai uşor. Dar să revezi nişte evenimente petrecându-se în potriva mersului lor adevărat, aceasta mă făcea să cad într'o uimire ne mai pomenită.

Totuşi, de oare-ce aveam faptele sub ochi, nu le puteam tăgădui. Nu-mi mai remânea decât să caut ce anume presupunere mi le-ar fi putut lămuri.

Prima presupunere fu următoarea: printr'un capriciu al soartei, ale cărei secrete numai Dumnezeu le cunoaşte, istoria Franţei trece de sigur aproape prin aceleaşi

faze, prin cari mai trecuse odată; a mers suindu-se până la un oare-care maximum, și acum se întoarce spre punctul de plecare, printr'o mișcare de asociație, tot așa de posibilă în omenire ca și variațiile acelor magnetice, ca și mișcările astrelor; personagiile, pe cari le iau eu drept ducele de Orléans și drept Ludovic al XVIII, sunt poate alți prinți, cari repetă exact aceea ce-au făcut aceștia.

Astă presupunere, de și posibilă, mi s'a părut, ori-cum, cam nefirească și am trecut atunci la o altă teorie mai rațională:

Fiind dată mulțimea stelelor și a planetelor, n'ar fi posibil să ne întâlnim în spațiu cu o lume absolut la fel cu aceea a Pământului? Cu cât numărul lumilor e mai mare, cu atât crește și posibilitatea că forțele naturei ar putea da naștere unei organizări asemenea cu cea pământească. Pe de altă parte, numărul real al lumilor întrece mijloacele omenești de a număra. Dac'am înțelege infinitul, ne-ar fi poate permis să zicem că acest număr al lumilor e infinit. Am conchis deci că nu trebue exclusă o foarte mare probabilitate în

favoarea existenţei uneia sau mai multor lumi, absolut la fel cu Pământul, la suprafaţa cărora s'ar ţese o aceeaşi istorie, cu o aceeaşi succesie de evenimente şi pe cari le-ar locui aceleaşi specii vegetale şi animale, aceeaşi omenire, aceiaşi oameni, aceleaşi familii.

M'am întrebat apoi dacă lumea aceea, de şi la fel cu cea de pe Pământ, nu i-ar putea fi *simetrică*, ceea-ce m'a silit să intru în geometrie şi în teoria metafizică a imaginilor. Rezultatul la care am ajuns, a fost convingerea că lucrul n'ar fi cu neputinţă, însă invers. Când cineva se vede în oglindă, observă, uitându-se cu atenţie, că inelul dintr'un deget de la mâna dreaptă a trecut în degetul la fel al celei l'alte mâini; că, dacă clipeşte din ochiul stâng, imaginea din oglindă clipeşte din cel drept; că, dacă întinde braţul drept, cel din oglindă întinde pe cel stêng. N'ar fi deci cu neputinţă ca în infinitatea astrelor să existe o lume exact inversă lumei pământeşti. Din contră e aproape sigur, că, într'o aşa spuză de lumi, imposibilul ar fi tocmai să nu găseşti două la fel. Natura nu se poate să nu se fi re-

petat, dând fel de fel de faze jocului creaţiunei.

Am remas aşa dar convins că lumea, pe care o vedeam, nu era Pământul, ci un glob asemenea, a cărui istorie era inversa istoriei pământeşti.

QUAERENS. — Şi eu m'am gândit la asta. Şi ţi-ar fi fost foarte uşor să constaţi dacă era Pământul sau un alt astru, cercetându-i poziţia astronomică.

LUMEN. — Aşa am şi făcut, şi cercetările mi-au întărit presupunerea. Astrul in care dasem peste patru fapte analoage cu alte patru fapte pământeşti, însă inverse, nu mai ocupa posiţia în care-l găsisem întâi. Constelaţia Altarului nu mai exista, şi-n locul, pe care-l ocupa Pământul în prima mea povestire, am dat peste un poligon neregulat de stele necunoscute. Prin urmare, nu Pământul îl aveam sub ochi, ci o lume nouă, cu atât mai uimitoare, cu cât istoria ei representa în sens invers pe aceea a Pământului.

Adevărul e că unora din faptele observate aci, nu le-am găsit corespunzătoarele pământeşti; în general însă, coincidenţa a fost

extraordinară; până și războiul, acest flagel pe care speram să nu-l găsesc aiurea, până și pe el l'am regăsit.

După o bătălie, care mi s'a părut că semăna mult cu cea de la Waterloo, am văzut bătălia de la Piramide. Un alt Napoleon devenise consul și o altă Revoluție succeda consulatului. Cât-va timp în urmă, am văzut piața castelului de la Versailles plină de trăsuri cernite și, pe o cărare din spre Ville-d'Avray, am recunoscut mersul greoi al lui Jean Jacques Rousseau, care probabil filosofa asupra morței lui Ludovic al XV-lea. Ceea ce mi-a isbit și mai mult atenția, a fost o serbare de la începutul domniei acestui rege, în timpul căreia tezaurul Franței curgea, sub formă de mărgăritare, printre degetele câtor-va curtizane adorate. Am văzut pe Voltaire în parcul de la Ferney și pe Bossuet plimbându-se pe terasa palatului său episcopal, de la Meaux. Colina din apropierea acestui palat, nu era tăiată, ca azi, de un drum de fier. Nu umblau pe șosele de cât dilijențe, iar pe mări numai corăbii cu pânze. Aburul dispăruse, odată cu toate uzinile pe

cari le pune astăzi în mişcare. Telegraful nu mai exista şi nimeni nu mai alerga la minunile electricităţei. Faţa lumei se schimbase. Parisul, Lyonul, Marsilia, Havre, Versailles, toate aceste oraşe nu le mai cunoşteai. Cele d'întâi căzuseră în amorţire, pe când cel din urmă, din potrivă, erau în splendoare. Nu-mi făcusem până atunci de cât o idee vagă asupra strălucirei serbărilor de la Versailles, în cât eram foarte mulţumit văzându-le de aproape şi m'am simţit mişcat până în adâncul sufletului, văzând pe însuşi Ludovic al XIV, stând pe o terasă, înconjurat de o mulţime de curteni gătiţi. Era spre seară. Ultimele raze ale unui soare arzător poleiau faţada palatului regal. Perechi-perechi, coborau scara de marmoră, ducându-se să dispară în umbra cărărilor tăcute.

Privirile mi se opreau mai ales asupra Franţei, sau cel puţin asupra regiunei care înfăţişa Franţa, căci, ori cât ar fi cine-va de departe de ţara sa, gândul tot la ea îi sboară. Să nu crezi că sufletele dezincarnate sunt dispreţuitoare, reci, sărace de amintiri ; dac'ar fi aşa, tristă ne-ar fi exis-

tenţa. Nu; facultatea de a ne aduce aminte ne rămâne, şi viaţa spiritului nu ne absoarbe inima. Cu un adevărat sentiment de plăcere am revăzut deci toată istoria Franţei, desfăşurându-se, ca şi cum fazele i s'ar fi petrecut în sens invers.

După unificarea poporului, am văzut suveranitatea unui potentat, urmată de feudalitatea princiară. Mazarin, Richelieu, Ludovic al XIII-lea şi Enric al IV-lea mi s'au arătat la Saint-Germain. Bourbon-ii şi Guis'-ii m'au făcut să fiu faţă la măcelul de la Saint-Barthélemy. Au urmat apoi câte-va fapte mai cunoscute ale istoriei provinciilor noastre, cum, de exemplu, măcelul protestanţilor de la Vassy. Vederea lor m'a indignat şi nu m'am putut linişti, de cât zărind măreaţa cometă în formă de sabie, apărută la 1577. Intr'o vale depărtată, am văzut pe Francisc I, salutându-se cu Carol Quintul. Pe Ludovic XI-lea, l'am zărit pe-o terasă a Bastiliei, întovărăşit de cei doui nelipsiţi tovarăşi ai săi; iar pe o piaţă din Rouen, în mijlocul unor flacări îngrozitoare, am distins arzând corpul Fecioarei din Orléans.

Convins că lumea aceea era inversa Pământului, începusem a ghici din vreme evenimentele, pe cari urmam a le vedea. Cu chipul acesta, când — după ce văzusem pe Sfântul Ludovic murind, — mi se desfăşură înaintea ochilor întâi cruciada a 8-a, pe urmă a 3-a (în care recunoscui pe Frederic Barbaroza, după barbă) şi în sfârşit a întâia, nu m'am mirat mai de loc. M'aşteptam să le văd, cum m'aşteptam să văd şi pe Hugues Capet cântând vesperile, şi pe Carol Pleşuvul masacrând nobleţa merovingiană, şi pe Carol cel mare încoronându-se la Roma, şi pe Carol Martel nimicind Sarazinii, şi pe Dagobert clădind biserica de la Saint-Denis.

Simţeam un interes din ce în ce mai mare, să asist în felul acesta la nişte evenimente, pe cari nu le cunoscusem de cât din spusele adese-ori neexacte ale istoriei, şi să visitez nişte ţări cu totul schimbate. Vasta şi frumoasa capitală a civilizaţiei moderne îmbătrânise şi se micşorase, ca un biet orăşel. Parisul, aşa cum îl cunoscusem, nu mai exista şi Sena îşi şerpuia apele tăcute printre trestii şi sălcii. Focarul între-

gei civilizaţii se mutase, coborându-se spre miază-zi; Roma, Roma Cezarilor îşi recăpătase strălucirea de odinioară! Am revăzut-o, cetatea antică, într'o zi mare, zi de triumf. În mijlocul luxului şi risipei se zăreau oriflame de purpură, care împodobite, femei elegante, bărbaţi de paradă şi un împărat întins a lene într'un car aurit, învestmântat în mătase, şi încărcat de aur şi de pietre scumpe. Cine putea fi de cât Eliogabal, preotul soarelui!... Colyseul, templul lui Antinous, arcurile de triumf, columna lui Trajan, erau în picioare, şi Roma strălucea în plină frumuseţe arheologică,—ultima ei frumuseţe, care nu mai era de cât o scenă de teatru, pentru nişte bufoni încoronaţi.

După aceea, am văzut măreaţa erupţie a Vezuviului, cum înghiţea Herculanul şi Pompeiul. Am văzut Roma în flacări şi, cu toate că n'am putut distinge terasa pe care sta Neron, sânt încredinţat că incendiul acela nu putea fi altul decât incendiul din anul 64, semnalul persecuţiilor creştine. Am văzut vastele grădini ale lui Tiberiu şi pe urmă, de odată, pe neaşteptate, prin rotaţia

Pământului împrejurul axei sale, m'am pomenit că-mi apare înnaintea ochilor Ierusalimul. Isus suia Golgotha, înconjurat de câte-va femei, condus de câţi-va soldaţi şi urmat de o gloată de jidovi. O! ce privelişte! N'o voi uita nici odată!

Reîntorcându-mă, mai târziu, în Roma, am recunoscut pe Iuliu Cezar întins pe rug, având la căpătâi pe Antoniu, a cărui mână stângă ţinea, pare-mi-se, un sul de pergament.

QUAERENS. — Dă-mi voie să te întrerup. Fiindcă l'ai văzut pe Iuliu Cezar, spune-mi, te rog, e adevărat că semăna cu figura, pe care pretind scrierile lui Napoleon al III-a că o avea?

LUMEN. — Nu-ţi pot răspunde, pentrucă mă împiedicau legile perspectivei.

QUAERENS. — Cum, legile perspectivei?.. Poate vrei să zici legile politice.

LUMEN. — Nu, nu. Legile perspectivei, (cu toate că şi unele şi altele sânt cam acelaşi lucru), căci, din cer, oamenii se văd altfel; se văd de sus în jos, nu drept în faţă, sau, geometricеşte vorbind, corpul lor nu ne dă decît o proecţie orizontală. Ţi-

aduci aminte, poate, că-ntr'o zi, la Paris, am trecut împreună, cu balonul, pe deasupra coloanei Vendôme și mi-ai atras atenția că Napoleon, văzut de sus, erea greu de recunoscut. Tot așa și cu Cezar. Mai pe scurt, văzînd Pământul din altă lume, măsurile materiale dispar; nu mai rămân decât măsurile intelectuale.

Ori-cum ar fi...

QUAERENS. — Sânt nerăbdător să te văd ajuns înapoi, înapoi de tot, la epoca paradisului pământesc, ca să pot ști exact sub ce formă s'a înfățișat pe Pământ creațiunea rasei umane.

LUMEN. — N'am dat peste nici o urmă a Paradisului, atât de poetic zugrăvit în teogoniile primitive. Ar fi fost chiar extraordinar ca asemănarea între Pământ și lumea pe care o vedeam atunci să fi mers până acolo, cu atât mai mult cu cât dacă paradisul pământesc își are rațiunea de a ocupa un loc în leagănul omenirei, nu văd cum ar avea aceeași rațiune la sfârșitul societății omenești.

QUAERENS. — Eu, din potrivă, cred că Paradisul își are locul mai mult la sfârșit,

decât la început, adică mai mult ca o răsplată, de cât ca un preludiu neînțeles al unei vieți de suferințe. Dar, de oarece nu l'ai văzut, încetez cu întrebările.

LUMEN.—Sfârșindu-mi călătoria prin acea bizară lume, a cărei istorie erea tocmai inversa lumei voastre, am dat peste niște animale ne mai pomenite, niște monștri, luptându-se pe țărmurile mărilor. Șerpi giganți armați cu labe sgârietoare, crocodili sburători, pești diformi în a căror gură ar fi încăput un bou, și fel de fel de pasări de pradă; continente întregi acoperite cu păduri fără capăt, arbori cu frunze enorme, vegetații mohorîte fără flori și fără fructe, munți vărsători de foc, fluvii rostogolite în cataracte, pământuri cu crăpături îngrozitoare. Încet-încet, n'am mai putut distinge nici suprafața globului: o mare universală părea c'o înghițise și atât regnul vegetal cât și cel animal dispăruseră, pentru a face loc unei câmpii monotone, brăzdată de fulgere și înecată în fum. Aveam în fața mea agonia unei lumi. Asistam la ultimele-i bătăi de inimă. O ploaie deasă începu apoi să cadă asupră-i; emisferul opus soarelui

se lumină; se lumină apoi și cealaltă jumătate și, întocmai cum un fier încălzit într'un cuptor puternic schimbă culorile până ce se albește, tot așa trecu și globul prin toate fazele topirei; își mări volumul; își micșoră iuțeala rotației, se transformă într'o imensă sferă întâi de metal topit și apoi de vapori metalici... și-și pierdu existența, absorbindu-se în atmosfera soarelui.

Să-ți fie dat a asista la pieirea unei lumi, nu e puțin lucru!.. Nu m'am putut deci împiedica de a striga sub îndemnul vanității: «Uite și sfârșitul lumei! și uite ce-i așteaptă pe toți!»

«— Nu e *sfârșitul*, mi-a răspuns o voce; e *începutul*.

«— Cum, începutul!..

«— Da; începutul Pământului, ale cărui faze le-ai văzut, pentrucă te-ai depărtat de el cu o iuțeală mai mare decât aceea a luminei.»

De data asta, am rămas mai puțin surprins, decât în prima parte a vieței mele ultra-terestre, căci, deprins fiind cu uimitoarele efecte ale legilor luminei, mă așteptam la orice.

QUAERENS. — Dar, dacă aceea ce vedeai era într'adevăr Pământul, cum se face că observaţia astronomică, pe care-o făcuseşi pentru a-l recunoaşte în constelaţia Altarului, te-a făcut să crezi din potrivă, că nu erea Pământul?

LUMEN. — Cauza e că şi acea constelaţie se schimbase, prin faptul călătoriei mele în spaţiu. În locul stelelor de a 3-a şi de a 4-a mărime, cari constituesc acea figură văzută de pe Pământ, depărtarea mea către nebuloasă prefăcuse acele stele în nişte puncte imperceptibile. În locul lor, se aşezaseră alte stele, — diametral opuse precedentelor, când cineva le vede de pe Pământ, — dar cari probabil se interpuseseră, în momentul în care le-am trecut înainte. Perspectivele cereşti se schimbaseră cu totul şi-mi erea aproape imposibil să determin poziţia Soarelui pământesc.

QUAERENS.—Nu mă gândisem la această neînlăturabilă schimbare de perspectivă. Prin urmare, rămâne hotărît că aceeace vedeai era Pământul şi că istoria lui ţi se desfăşurase în sens invers realităţei. Evenimentele antichităţei ţi s'au arătat *în urma*

celor moderne. Prin ce nou procedeu a putut lumina să te facă să aluneci pe fluviul timpului, în contra cursului apei?

II

LUMEN. — Să-ți răspund, începând cu bătălia de la Waterloo.

QUAERENS. — Catastrofa aceea, nimeni nu și-o poate aminti mai bine ca mine; din pricina ei, am primit un glonț în umărul stâng și-o lovitură de sabie peste mâna dreaptă.

LUMEN. — Ei bine, luând parte pentru a doua oară la acea luptă, am văzut-o petrecându-se cu totul altfel decât la prima dată. Judecă.

Pe dată ce-am recunoscut câmpia Waterloo-ului, la sud de Bruxelles, am distins mai întâi un număr considerabil de cadavre. In depărtare, prin pânza ceței, am zărit pe Napoleon, care venea spre mine deandaratele, ținându-și calul de dârlogi. Câte-va tunuri trebuiau să înceapă a bubui, căci își arătau din când în când gurile. După ce mi-am deprins ochii cu îngrozi-

toarea privelişte, am băgat de seamă că mulţi dintre morţi se deşteptau şi se ridicau în sus, dintr'o dată. Tot aşa şi caii, pe cari călăreţii încălecau numai decât. Imediat ce numărul reînviaţilor a ajuns aproape de o miie, s'au aşezat la rând, pentru luptă. N'a trecut mult şi bătălia a început din nou. Din amândouă părţile, morţii reînvieau cu o repeziciune uimitoare. Francezi, Englezi, Germani, Hanovrezi, Belgiani; chipiuri cenuşii, uniforme albastre, tunici roşii, verzi, albe, se ridicau de pe câmpul morţei şi începeau să se bată. In mijlocul armatei franceze, sta Napoleon, apărat de un batalion: garda imperială reînviase!

Un potop de oameni dete apoi năvală. Infanteria din amândouă părţile, venea valuri-valuri. Din dreapta şi din stânga, se înnăpustiră escadroanele. Coamele cailor fâlfâiau în aer, ca nişte stindarde.

Nu mai încăpea îndoială! Eram la Waterloo! Dar la un Waterloo din a doua viaţă, căci toţi luptătorii erau morţi reînviaţi. Lucru şi mai bizar: armatele mergeau una asupra alteia, *deandaratele*. Nu-ţi

poţi închipui ce efect magic făcea bătălia. Mă impresiona cu atât mai mult, cu cât evenimentul care mi se destăşura înaintea ochilor nu era el însuşi, ci o transformare a lui într'o imagine simetrică. Şi mai surprins am fost apoi de faptul că, cu cât lupta se încingea, cu atât creştea numărul luptătorilor. Golurile pe cari le făceau ghiulelele în rândurile infanteriei, erau imediat umplute de morţii, cari reînviau într'adins, ca să umple acele goluri. Şi, lucru şi mai extraordinar, după o zi de luptă crâncenă, pe câmpie nu se zărea nici un mort, nici un rănit, iar uniformele, până atunci rupte, în neregulă, erau toate în bună stare. Cele două armate se depărtară una de alta încet, ca şi cum ciocnirea de mai 'nainte n'avusese alt scop decât să facă să reînvieze cele 200 de mii de cadavre căzute până atunci.

Un asemenea fenomen nu cred că s'a mai petrecut în istoria războaielor. Şi încă aspectul fizic nu era nimic pe lângă cel moral, căci rezultatul bătăliei n'a fost învingerea lui Napoleon, ci reurcarea lui pe tron. Impăratul nu pierdea lupta, ci o câş-

tiga; nu cădea prizonier, ci devenea suveran. Waterloo se schimba în 18 Brumar!..

QUAERENS. — Iţi mărturisesc, Lumen, că acest nou efect al legilor luminei nu-l înţeleg decât pe jumătate. Explică-mi-l, dacă poţi, şi-ţi voi rămâne recunoscător.

LUMEN. — Cum! N'ai ghicit?.. Totuşi, ţi-am spus mai adineaori că mă depărtasem de Pământ cu *o iuţeală mai mare decât aceea a luminei.*

QUAERENS. — Atunci, nu-mi explic altceva: cum faptul că te depărtai în aer, din ce în ce, progresiv, ţi-a desfăşurat evenimentele într'un ordin invers aceluia în care se petrecuseră?

LUMEN. — Teoria e foarte simplă. Presupune că ai pleca de pe Pământ cu o viteză egală cu aceea a luminei; în cazul acesta, n'ai înceta de a vedea continuu acelaş şi acelaş aspect, pe care-l avea Pământul, în momentul în care l'ai părăsit. Inţelegi de ce? Pentru că te depărtezi de glob cu o iuţeală egală aceleia care duce acel aspect în spaţiu. Chiar dacă ai călători o miie de ani, o sută de mii de ani, aspectul acela te-ar întovărăşi fără încetare,

ca o eternă fotografie, pe care nici chiar vremea n'ar putea-o îmbătrâni.

QUAERENS. — Asta am înțeles-o de mult, din prima povestire.

LUMEN. — Bine. Inchipuește-ți acum că te-ai depărta de Pământ cu o viteză *mai mare* decât aceea a luminei. Ce s'ar întâmpla? Cu cât ai înainta în spațiu, cu atât ai da peste niște raze plecate înainte-ți, ai găsi cu alte cuvinte toate fotografiile succesive, cari au sburat în haos în fie-care secundă, în fie-care clipă. Dacă, spre exemplu, ai pleca în 1867 cu o viteză egală vitezei luminei, n'ai vedea de cât anul 1867. Dac'ai pleca cu o viteză mai mare, ai ajunge din urmă razele plecate cu câți-va ani înainte-ți, raze în cari ai găsi fotografia acelor ani.

Ca să te fac să înțelegi și mai bine realitatea acestui fapt, închipuește-ți câte-va raze, pornite de la Pământ în diferite epoce. Să presupunem că cea d'intâi a plecat la 1 Ianuarie 1867. Mergând cu o iuțeală de 75 de mii de leghe pe secundă, trebue să fi străbătut, până în momentul acesta, o anume distanță, pe care o voi exprima

prin litera A. A doua rază, s'o presupunem plecată cu o sută de ani înainte, adică la 1 Ianuarie 1767; distanţa pe care a străbătut-o, distanţă mai mare decât cea d'intâi, o voi exprima prin litera B. O a treia rază, plecată la 1 Ianuarie 1667, a ajuns şi mai departe, până într'un punct, pe care-l însemnez prin litera C. In sfârşit, să mai presupunem o a patra, o a cincea, o a şeasea, plecate la intervale de câte o sută de ani şi să le exprimăm distanţele prin D, E, F.

Iată dar o serie de fotografii terestre, înşirate în spaţiu, din distanţă în distanţă. Un spirit călător, străbătând acelaş drum, cu o viteză mai mare decât a luminei, trece prin punctele A, B, C, D, E şi F, şi găseşte în fie-care din aceste puncte câte o imagine a Pământului.

QUAERENS. — Cam la ce depărtare sânt fotografiile acelea unele de altele?

LUMEN. — N'avem decât să calculăm. Străbătând 75.000 de leghe pe secundă, într'un minut va străbate 4.500.000 de leghe, într'un ceas 270.000.000 de leghe, într'o zi 6.652.800.000 de leghe, iar într'un

an nebisextil 2.428.272.000.000 leghe. Aşa dar, intervalul între două fotografii plecate de pe Pământ la distanţă de un secol este de 242 de trilioane 993 de miliarde şi jumătate de leghe.

Mă întorc acum unde m'ai întrerupt: îmi închipuisem o serie de fotografii terestre înşirate în spaţiu din distanţă în distanţă. Bineînţeles că între fie-care din aceste imagini seculare sunt cuprinse imaginele anuale; între fie-care din imaginele anuale, au luat loc cele zilnice; între cele zilnice, cele orare, şi aşa mai departe, până la secunde. Prin urmare, într'o rază de lumină, sau, ca să mă exprim mai bine, într'o aruncătură de lumină, compusă dintr'o serie de imagini distincte şi superpuse, — vom găsi inscripţia fluidică a istoriei Pământului.

Când spiritul călătoreşte de alungul unei asemenea raze, cu o viteză mai mare de cât aceea a luminei, nu poate să nu dea peste întreaga serie de imagini. Până să ajungă la punctul în care găseşte aspectul plecat de la Pământ în 1767, el a văzut deja o sută de ani din istoria Pământului.

Intre acest punct şi acela în care găseşte aspectul plecat în 1667, mai vede înc'o sută de ani din aceeaşi istorie, — şi aşa mai încolo.

Ţi-am spus, la început, că mă îndreptam către o nebuloasă, aşezată în stânga stelei Capella, şi la o distanţă necalculat de mare, cu toate că de pe Pământ ea pare a fi aproape, din cauza perspectivei. Ca să-ţi faci o idee cam la ce depărtare e acea nebuloasă, mi-e destul să-ţi spun că nu e mai mică de cât Calea Lactee. Judecă dar la ce distanţă ar trebui mutată aceasta din urmă, pentru ca ea să pară a avea dimensiunile acelei nebuloase. Arago făcuse calculul şi nu se poate să nu-l ştii, de oarece îl repeta în fie-care an la cursurile de la Observator şi afară de asta, după moartea lui, s'a şi publicat. Ar trebui să ne închipuim Calea Lactee mutată de 334 de ori lungimea ei. Cum, pe de altă parte, luminei îi trebue 15 mii de ani ca să străbată această cale de la o margine la alta, urmează de aci că i-ar trebui de 334 de ori 15.000, adică aproape 5 milioane de ani, pentru a ne veni de acolo. Vezi dar cât

de departe mă dusesem şi, dacă vederea spiritului mi-ar fi fost mai perfectă, aşi fi putut distinge nu numai istoria Pământului din curs de zece mii de ani, ci şi de o sută de mii, de un milion, de cinci milioane!

QUAERENS. — Aşa dar, spiritul poate, prin propria-i putere, să străbată imensitatea spaţiului.

LUMEN. — Prin propria-i putere, nu; ci servindu-se de forţele naturei. Una din aceste forţe, e atracţiunea. Ea se transmite cu o viteză neînchipuit de mare şi chiar teoriile astronomice cele mai riguroase sunt silite să recunoască transmisiunea ei ca instantanee. Intre Soare şi Pământ, de exemplu: atracţiunea străbate cele 148 de milioane de kilometri dintre amândouă instantaneu, pe când luminei îi trebue 493 de secunde.

QUAERENS. — Cât timp ai pus ca s'ajungi în nebuloasă?

LUMEN. — Nu ţi-am mai spus de atâtea ori că timpul nu mai există în afara mişcărilor pământeşti? Că aşi fi pus o sută de ani, sau o sută de minute, în faţa infinitului tot una e.

QUAERENS. — Atunci să te-ntreb alt-ceva:

inversiunea despre care mi-ai vorbit cu privire la lumină, n'ar putea avea loc şi cu privire la auz? După cum vedem un eveniment petrecându-se deandoasele, de ce n'am auzi un discurs începând cu sfârşitul? Intrebarea pare ridiculă, dar, într'o paradoxă, cel mai mic lucru merită atenţie.

LUMEN.—Legile sunetului diferă esenţial de legile luminei. Sunetul nu parcurge de cât 340 de metri pe secundă şi efectele lui n'au nimic de comun cu acelea ale luminei. Totuşi, nu mai încape îndoială că, dacă am străbate spaţiul cu o viteză superioară vitezei sunetului, vorbele pornite din gura cui-va le-am auzi deandoasele.

QUAERENS. — Aşa încât...

LUMEN. — Lasă-mă să urmez. Se naşte întrebarea: ce s'ar întâmpla, dacă natura ar fi făcut ca sunetul să nu parcurgă nici 340 de metri pe secundă, ci numai câţi-va centimetri? Oamenii n'ar mai putea vorbi umblând. Când, din doui vorbitori, unul ar face câţi-va paşi înainte depărtându-se cu doui-trei metri, pentru că sunetului i-ar trebui mai multe secunde spre a străbate acei doui metri, ar resulta că cel-

lalt, adică ascultătorul, în loc s'audă sfîrşitul unei fraze începută de cel ce se depărtase, ar auzi înc'o dată începutul.

Faptul acesta mă face să-mi aduc aminte de un subiect şi mai vrednic de atenţie, de care nu s'a prea ocupat nimeni până acum: adaptarea organismului uman la mediul pămîntesc. Felul în care omul vede şi în care aude, sensaţiile sale, sistemul său nervos, statura, greutatea, mersul, într'un cuvînt toate faptele sale, sunt conduse, constituite chiar, de starea planetei pămînteşti. Nici unul din faptele unui om nu e cu desăvîrşire liber, independent. Omul este resultanta forţelor organice ale Pămîntului, iar nu al unei fantezii divine, sau a unei minuni. Făptura sa, chipul, simţurile, întreaga sa organisaţie are drept causă starea planetei Pămînteşti, atmosfera înconjurătoare, alimentaţia, densitatea materialelor, etc. Corpul omenesc nu diferă, anatomiceşte, de acela al unui mamifer superior şi, dacă şi-ar întoarce cine-va ochii spre origina speciilor, ar găsi o mulţime de transformări graduale, stabilind prin mărturii indiscutabile că toată viaţa pămîntească, de

la molusc până la om, nu e de cât desvoltarea unui singur şi acelaşi arbore genealogic. Forma omenească are drept origină forma animală; omul e un fluture eşit din crizalida vârstelor paleontologice.

De aci resultă că, pe cele l'alte lumi, viaţa organică diferă de cea de-aici şi că omenirile, — cari sunt ca şi aici, resultanta forţelor planetare în activitate, — diferă cu desăvârşire, ca formă, de omenirea pământească. In lumile, de exemplu, în care nimeni nu mănâncă, tubul digestiv nu există. In lumile puternic electrizate, fiinţele sunt înzestrate cu un al şeaselea simţ: electric. In altele, vederea e constituită pentru raze ultra-violete, iar ochii nu sunt ca ai oamenilor de pe Pămînt. Toate organele sunt în raport cu funcţiunile.

QUAERENS. — Prin urmare, noi nu suntem un tip absolut al creaţiunei. Ceva mai mult, însăşi creaţiunea nu e de cât o perpetuă schimbare, sub influenţa forţelor în activitate.

LUMEN. — Nu numai corpul, ci şi suflе-

tul se supune acestei legi. Pentruca sufletul să existe ca ființă independentă, având conștiință de ea însăși, pentruca să-și păstreze amintirea identității și să poată fi aptă de a trece la nemurire, trebue ca încă din viața aceasta să știe că într'adevăr există. Altfel, pentrucă n'ar fi nici o deosebire între înnainte de moarte și după, ar cădea ca un suflu insensibil în orbul cosmos, ca oricare alt centru de forță inconștient. Cei ce se laudă, pe Pământ, că nu admit decât materia, precum și toți aceia cari *nu cugetă de loc*, nu sunt nemuritori, pentrucă n'au conștiință de existența lor. Numai spiritele cari duc într'adevăr o viață spirituală, numai acelea sunt apte pentru nemurire.

QUAERENS. — Cum se face atunci, că...?

LUMEN. — Nu-ți mai pot răspunde. Aurora se apropie și trebue să mă-ntorc în adâncul spațiului, — cea mai fecundă mină, în care spiritele găsesc rămășițele existențelor trecute, secretele multor mistere, ruinele lumilor distruse și geneza lumilor viitoare. De altmintreli, ar fi de prisos să-mi pre-

lungesc povestirea. Scopul meu erea să-ţi arăt că, pentru a avea priveliştea unei lumi şi a unui sistem de viaţă exact opusă vieţei pământeşti, e destul să te depărtezi de Pământ, cu o viteză mai mare decât aceea a luminei.

A TREIA POVESTIRE

Homo homunculus

QUAERENS. — Te-am ascultat până acum cu multă atenţie, de şi, ţi-o mărturisesc, nu sunt pe deplin convins că tot ce mi-ai povestit a fost realitate. Mi-e foarte greu să cred că ai putut vedea toate lucrurile, direct. Aşa de exemplu, când sunt nori, cum poţi vedea prin ei ce se petrece la suprafaţa Pământului? Tot aşa, nu poţi vedea nici înăuntrul caselor.

LUMEN. — Te-nşeli. Ondulaţiile eterului străbat ori-ce obstacol. Norii sunt formaţi din molecule, printre cari o rază de lumină adeseori poate trece; şi, chiar dacă n'ar trece, sunt atâtea şi atâtea luminişuri, atâtea goluri, prin cari cineva poate vedea pieziş. Rare-ori se întâmplă să nu poţi distinge nimic.

QUAERENS. — Cu ce ușurință resolvi toate dificultățile! Se vede că acesta e un privilegiu al ființelor spirituale. Întâi, m'ai silit să admit că ai plecat de pe Pământ cu o iuțeală mai mare de cât a luminei; pe urmă, că ai ajuns într'o lume, în care nu te ai încarnat; după aceea, că vederea ultra-terestră e atât de puternică, în cât poate distinge de acolo, de sus, tot ce se petrece aici; că poți să înaintezi sau să te retragi în spațiu, după voe; că, în sfârșit, nimic nu te împiedică să distingi suprafața globului.

LUMEN. — Ce-ai zice dacă ți-aș dovedi că într'adevăr nici o piedică nu-mi stă în cale?.. Ce fel! Telegraful, într'o clipă, îți duce gândul din Europa în America, de alungul țărilor și prin fundul oceanului; doui prieteni își vorbesc de la distanță de sute de kilometri, — și nu vrei s'admiți cele ce ți-am povestit, sub cuvânt că nu le înțelegi destul de bine? Dar depeșa? Dar telegraful? Înțelegi cum îți sboară cuvintele pe-un fir de metal și cum ajung cu atâta iuțeală? Nu. — Incetează deci de a te mai îndoui.

QUAERENS. — Toate întrebările mele n'au alt scop decât să mă lămurească. Sunt departe de a tăgădui realitatea celor ce-mi spui și-mi dau toate silințele să-mi formez o idee rațională și exactă.

LUMEN. — Sunt gata ori-când să-ți demonstrez cât de sărăcăcioase sunt facultățile pământești și ce stearpă e așa zisa știință pozitivă. Pentru aceasta, n'ai de cât să te gândești adânc că isvoarele impresiunilor ce încercați sunt numai niște moduri ale mișcărei și aceea ce numiți cu îngâmfare *știință*, nu e de cât *o percepere organică foarte mărginită*. Lumina, cu ajutorul căreia văd ochii; sunetul, prin care aud urechile; mirosul, gustul și celelalte, sunt moduri ale mișcărei, moduri cari vă impresionează. Nu puteți aprecia de cât unele din ele. Vă înșelați când credeți că vedeți și auziți natura. Nu percepeți de cât unele impresiuni, pe cele mari; restul, majoritatea, nu-l puteți percepe.

QUAERENS. — Aceea ce-mi spui...

LUMEN. — Așteaptă. Sunetul e format din vibrații, cari, străbătând aerul, vin să isbească membrana timpanului, dând im-

presia a diferite tonuri. Omul n'aude toate sunetele. Când vibrațiile sunt prea încete (mai puține de 40 pe secundă), sunetul e prea bas; urechea nu-l mai poate auzi. Când vibrațiile sunt prea repezi (mai multe de 36.000 pe secundă), sunetul e prea ascuțit; urechia nu-l mai apreciază. Deasupra și de desubtul acestor două limite ale organismului omenesc, sunetele nu încetează de a fi, însă nu sunt auzite de cât de alte ființe, bunioară de insecte. Același raționament i se-aplică și luminei. Diferitele ei aspecturi, nuanțele culorilor, sunt datorite tot unor vibrațiuni, cari isbesc nervul optic și dau impresia diferitelor intensități ale luminei. Omul nu vede tot ce e vizibil. Când vibrațiile sunt prea încete (sub 458 de trilioane pe secundă), lumina e prea slabă și ochiul nu o poate vedea; când sunt prea repezi (peste 727 de trilioane pe secundă), lumina depășește facultățile organice de percepțiune și devine invizibilă. Ca și pentru sunete, deasupra și dedesubtul acestor două limite, culorile nu încetează de a fi, dar nu le mai vede omul, ci alte ființe.

Astfel fiind, gândește-te puțin cât de numeroase sunt lucrurile neperceptibile pentru cei de pe Pământ. Toate mișcările ondulatorii din univers, cuprinse între cifrele 36.850 și 458.000.000.000.000, nu pot fi nici auzite, nici văzute de oameni. Stiința contimporană a început a cam pătrunde în această lume invizibilă și a isbutit a măsura atât vibrațiile inferioare cifrei de 438 de trilioane, — vibrații cari constituesc razele calorifice, invizibile, — precum și pe cele superioare cifrei de 727 de trilioane, — pentru a descoperi razele chimice, tot invizibile și ele. Metoadele științifice însă nu au altă putere de cât să întindă oare-cum sfera perceperei directe, fără a se depărta prea mult. — Cu alte cuvinte, îl lasă pe om izolat în infinit.

Mai există în natură o mulțime nesfârșită de alte vibrațiuni, cari, nefiind în legătură cu organisația terestră și omul neputându-le percepe, *rămân necunoscute lui, pentru totdeauna*. Dacă lira organismului omenesc ar avea mai multe coarde, armonia naturei s'ar traduce mai complet; oamenii ar percepe o mulțime de fapte, cari se

petrec în jurul lor, fără măcar să le bănuiască existența. Dar ori-cât de sărace v'ar fi simțurile, tot vi sunt de ajuns, pentru a vă arăta existența altor simțuri, și mai puternice, și în acelaș timp de o speță diferită. Prin pipăit, de pildă, puteți, ce e drept, să recunoașteți senzația căldurei; asta nu vă împedică totuși să recunoașteți posibilitatea existenței unui alt simț, *special*, asemenea aceluia, cu ajutorul căruia lumina vă dă aspectul obiectelor din afară. Acest simț special, și încă alte multe, există în alte lumi.

QUAERENS. — Îți mărturisesc că o rază mare de lumină a pătruns în priceperea mea. M'am gândit și eu adesea la posibilitatea unor asemenea lucruri; dar nu mi le puteam lămuri. Adevărul e că o ființă trebue să iasă din cercul pământesc, pentru a-și da seama de cele ce-mi spui. Fiind înzestrați numai cu câteva simțuri limitate, nu putem cunoaște de cât faptele accesibile perceperei lor. Restul, ne rămâne necunoscut. Și tocmai asta vream să te-ntreb: restul acela, cât e de mare, comparativ cu aceea ce știm?

LUMEN. — Imens; — cu alte cuvinte nu ştiţi mai nimic. Simţurile voastre, nu numai că nu percep toate mişcările fizice, — cum ar fi electricitatea solară, magnetismul mineral, afinităţile organismelor, etc., — dar nu percep nici mişcările lumei morale, simpatiile şi antipatiile, presimţimântele, atracţiile sufleteşti, etc. Crede-mă ce-ţi spun: aceea ce ştiţi voi, oamenii, şi aceea ce-aţi putea şti prin mijlocirea simţurilor voastre pământeşti, nu e nimic pe lângă aceea ce e. Şi acest adevăr e atât de profund, în cât s'ar putea foarte bine să existe pe Pământ fiinţe, absolut diferite de voi, neavând nici ochi, nici urechi, nici unul din simţurile voastre, — însă înzestrate cu *alte simţuri* şi capabile de a percepe aceea ce nu percepeţi voi, aşa în cât, de şi ar trăi în aceeaşi lume cu voi, ar cunoaşte lucruri necunoscute vouă şi şi-ar forma, cu privire la natură, o concepţie cu totul alta de cât a voastră.

QUAERENS. — Aici încep să nu mai înţeleg.

LUMEN. — Aşi putea să merg şi mai departe şi să adaog că percepţiile cari

constituesc temelia ştiinţei voastre, nu sunt percepţii ale realităţei. Nu. Lumina, culorile, dimensiile, sunetele, sgomotele, parfumurile, gustul, calităţile aparente ale corpurilor, etc., nu sunt de cât nişte *forme*. Aceste forme vă pătrund în cugetare prin ochi şi prin urechi, prin nas şi prin gură, înfăţişându-vă nişte aparenţe, iar nu însăşi esenţa lucrurilor. *Spiritul omenesc nu poate prinde realitatea şi, prin urmare, universul e pentru el un ce neînţeles.*

Nici materia nu e aceea ce credeţi. Nu există nimic *absolut solid*. Şi corpul unui om, ca şi o bucată de fier sau de granit, sunt tot aşa de puţin solide, ca şi aerul. Toate sunt formate din atome, cari nu se ating şi cari sunt vecinic în mişcare. Pământul, atom al Cerului, aleargă în spaţiu cu o repeziciune de 643.000 de leghe pe zi; în raport cu dimensiile sale însă, fiecare atom din corpul unui om, aleargă cu o repeziciune şi mai mare. Dacă privirile unei fiinţe pământeşti ar fi desăvârşite, când s'ar uita la o piatră, n'ar vedea-o, pentru că ar străbate prin ea.

Bag de seamă, că începi a nu mă mai

înțelege. Îmi întrerup așa dar destăinuirile, al căror scop era să-ți dovedească că nimeni pe pământ nu poate pătrunde tainele universului. Omul, care se crede uriaș, nu e decât un biet pitic.

QUAERENS. — Întorcându-ne la transmiterea luminei, spune-mi, te rog, o rază pornită în spațiu, nu se perde în cele din urmă? Sau, mai lămurit, aspectul Pământului rămâne vizibil totdeauna, sau se șterge din ce în ce, în raport cu pătratul distanței?

LUMEN. — Ai zis «în cele din urmă»; cuvintele astea n'au rațiunea de a fi, de oare-ce în spațiu nu există sfârșit. Lumina pălește, într'adevăr, în raport cu distanța, — dar nu se pierde cu desăvârșire. Nu toți ochii pot vedea Pământul de la ori-ce distanță; chiar atunci însă când el e nevăzut, imaginea lui există în spațiu și vederile spirituale îl pot distinge.

Sunt, în spațiu, vaste câmpii fără stele, țări bântuite de loviturile vremei, regiuni din cari lunile s'au depărtat din ce în ce, prin atracția altor focare din afară. Imaginea unui astru, străbătând acele negre

abisuri, se găseşte în aceeaşi condiţie cu imaginea unei persoane sau a unui obiect, pe care o obţine fotograful în *camera obscură*. E foarte cu putinţă ca acele imagini să întâlnească în spaţiu un astru obscur (mecanica cerească a constatat existenţa mai multora), a cărui suprafaţă (formată, după cum pretinde analiza spectrală, din iod), să devie sensibilă şi să fie în stare a fixa pe ea imaginea lumei depărtate. Astfel s'ar explica imprimarea evenimentelor terestre pe un glob obscur. Şi, dacă acel glob se învârteşte împrejurul său, ca cele l'alte corpuri cereşti, va prezenta, una câte una, toate zonele sale, va imprima pe fiecare câte o imagine a Pământului şi va fotografia astfel o succesie de evenimente.

QUAERENS. — Aşa dar, dacă razele pornite de la Pământ *nu se distrug niciodată*, şi faptele noastre sunt eterne.

LUMEN. — Da. O faptă, odată săvârşită, nu se mai poate şterge şi nici o forţă nu o poate face să nu mai fie. Se comite un omor, în mijlocul unui câmp pustiu. Omorâtorul fuge şi, fiind-că nu-l prinde nimeni,

îşi închipue că crima lui s'a şters. Se înşeală. In momentul în care-a omorât, lumina l'a surprins şi i-a transmis fapta în spaţiu, cu repeziciunea fulgerului.

Invers: un om face o faptă bună şi vrea s'o ţie ascunsă. Imposibil! căci lumina i-o ia şi-o imortalizează.

Napoleon, pentru a-şi satisface ambiţia personală, a pricinuit, cu vrere, moartea a 5 milioane de oameni, cari, fiind în vârstă mijlocie de câte 30 de ani fiecare, mai aveau, după calculul probabilităţei, câte 37 de ani de trăit; prin urmare, a distrus 185 de milioane de ani. Pedeapsa, expierea lui, a avut loc în momentul în care o rază de lumină a plecat de pe câmpia de la Waterloo, în ziua de 18 Iunie 1815, şi s'a dus în spaţiu, păstrând pentru vecie imaginea unei vanităţi învinse, durerea unei disperări fără pereche.

QUAERENS. — Ţi-atrag atenţia că mai mulţi fiziciani au presupus că n'ar fi cu neputinţă să se stabilească o comunicaţie între Pământ şi celel'alte planete, prin ajutorul semnalelor luminoase. Se naşte însă o dificultate: dacă distanţa de străbătut ar

cere bunioară 100 de ani pentru dus şi 100 pentru întors, răspunsul la un semn trimes n'ar sosi decât după două secole, adică după moartea celui ce făcuse semnul.

LUMEN. — Da; ceea ce ar crea un nou soi de dialog: între vii şi morţi.

QUAERENS. — Incă o întrebare: dacă faptele ni se imprimă în regiunile cereşti, nu ni le putem vêdea după moarte? Două suflete cari s'au iubit ar revedea totdeauna cu plăcere clipele de fericire din trecut.

LUMEN. — In cer, toate amintirile astea materiale, n'au aproape nici o valoare.

Aceea ce interesează şi aceea ce nu trebue să uiţi este că, în virtutea legilor luminei, putem vedea trecutul.

QUAERENS. — Nu voi uita; dar ceea ce nu pot bine pricepe este cum o călătorie a sufletului e nu numai nulă, negativă, ci şi *retrogradă*. «Timp retrograd»! Oare se pot împerechea aste două cuvinte? Asta ar fi, ca şi cum ai zice: plec azi şi voi ajunge... ieri. Se poate?..

LUMEN. — De ce să nu se poată?.. Ţi se pare paradoxă?.. Atunci, ce nume poartă faptul că o depeşă, dată în Viena la 8 ore

dimineața, ajunge la București la 7 și 5 tot dimineața. Invață, odată pentru totdeauna, că timpul nu e o realitate absolută, ci numai o măsură tranzitorie, cauzată de mișcările Pământului, în sistemul solar.

A PATRA POVESTIRE

ANTERIORES VITAE

QUAERENS. — Au trecut doui ani, Lumen, de când am avut împreună ultima întrevorbire. De-a lungul acestui timp mi-am îndreptat de multe ori gândul către marile probleme ce m-ai făcut să întrezăresc şi orizonturi nouă s'au deschis înaintea privirilor sufletului meu. Tot aşa, la rându-ţi, trebue să fi făcut o mulţime de cercetări şi nespus de mare trebue să fie numărul minunilor ce sunt nerăbdător să pătrund cu inteligenţa mea mai bine pregătită.

LUMEN. — Cele ce-ţi voi spune te vor surprinde şi mai mult; deprinde-te însă a mă asculta cu luare aminte, considerându-mi cuvântul nu ca un roman, ci ca un adevăr dovedit. Mai târziu, după ce vei

înțelege, — și nu se poate să nu înțelegi, dacă vei pune în joc un spirit matematic și un suflet liber, — te vei convinge că toate faptele cari alcătuesc existența noastră ultra-terestră sunt nu numai posibile, ci și reale, și în intimă armonie cu facultățile noastre intelectuale, manifestate încă de pe când eram pe Pământ.

QUAERENS. — Fii sigur că te ascult desbrăcat de ori-ce pasiune și setos de a pricepe niște destăinuiri ne mai auzite încă de urechile omenești.

LUMEN. — Îți voi vorbi despre astronomia siderală. Toate problemele cu cari ne vom întâlni, își vor găsi deslegarea în studiul luminei, căci lumina e puntea magică aruncată între un astru și altul, între Soare și Pământ, între Pământ și Lună; ea e universala mișcare, prin care spațiul își umple golurile, lumile se susțin în orbite, iar natura își întreține viața eternă.

Pe când într'un poetic peizagiu al stelei Capella, contemplam cerul înstelat și mai ales o stea, pe care Pământul o consideră ca Soare; pe când asistam la una din scenele copilăriei mele, desfășurată pe supra-

fața unei mici planete albăstrii, din vecinătatea acelei stele; pe când mă vedeam lângă mama, la acea vârstă la care omul n'are încă conștiință de existența sa intelectuală și totuși poartă într'ânsul germenul vieței sale întregi; pe când cugetam la această bizară realitate, care mă *arăta mic pe mine însumi*, pe cale de a intra în cariera-mi pământească, — de odată, mi-am simțit atențiunea atrasă aiurea, de către o putere superioară, iar privirile mi s'au îndreptat spre un alt punct al cerului, punct de care mi le simțeam legate, printr'o adevărată putere magnetică.

Punctul acela, steaua, — căci era o stea — în care, instinctiv, căutam să ghicesc ceva, făcea parte din constelația Fecioarei. E o stea dublă, adică o asociație de doui sori, unul alb argintiu și altul galben auriu, cari se învârtesc unul împrejurul altuia, într'o revoluție de 175 de ani. În jurul fie-căruia din cei doui sori cari o compun, e câte un sistem planetar. Privirile mele se fixară imediat asupra uneia din planetele soarelui de aur.

În acea planetă, sunt vegetale și animale,

ca şi pe Pământ; formele lor se aseamănă cu formele celor pământeşti, de şi, în fond, organismele sunt diferite. Tot aşa şi oamenii: sunt aproape ca oamenii de pe Pământ; de şi sunt pleşuvi, de şi au la fiecare mână câte trei degete mari, iar la fiecare picior iarăşi câte trei, fără talpă şi călcâi; de şi extremităţile membrelor le sunt moi cum e cauciucul, — au şi ei ochi, au şi ei gură, au şi ei nas, ceea ce, la figură, îi face să semene cu cei de pe Pământ. În loc de două urechi aşezate simetric, n'au de cât una, în formă de pavilion conic, situată în partea superioară a craniului, ca o pălărie. Nu sunt sălbatici, trăesc în societate şi nu umblă goi. Mai seamănă cu cei de pe Pământ şi ca intelect, ca moral. Pe scara sufletelor, ocupă o treaptă puţin inferioară aceleia pe care stă omenirea terestră.

QUAERENS. — Da, dar nu uita că omenirea terestră nu e omogenă, în valoarea sa intelectuală şi morală. Locuitorii Europei diferă mult de triburile din Abisinia şi de sălbaticii Oceaniei. Ce popor ţi se pare tipul inteligenţei pământeşti?

LUMEN. — Poporul arab. E în stare să producă genii ca Kepler, ca Newton, ca Galileu, ca Archimede, ca Euclide, ca d'Alembert; iar pe de altă parte, rădăcinele ii sunt prinse tocmai în hordele primitive de pe stâncile de granit.

N'avem însă nevoe să alegem un popor tip. E mult mai bine să privim civilizaţia modernă în întregul ei. Afară de asta, să nu crezi că e aşa mare deosebire între priceperea unui negru şi priceperea unui creer de rasă latină. Ori-cum ar fi, dacă-ţi trebue cu ori-ce preţ o comparaţie, îţi pot spune că oamenii din planeta Fecioarei se găsesc într'o stare intelectuală cam la fel cu aceea a popoarelor Scandinave.

Principala deosebire dintre Pământ şi acea lume, constă în *lipsa de sexuri*. Şi plantele şi animalele, şi oamenii sunt... eterogeni. Generaţia fiinţelor se săvârşeşte spontaneu, ca un rezultat fizic al unor condiţiuni fisiologice reunite în anume insule fertile ale planetei, iar oamenii nu se zămislesc în pântecele mumelor. Să-ţi explic cum, ar fi de prisos, de oare ce nu judeci şi nu pricepi de cât pământeşte,

adică cu ajutorul unor idei, cu totul străine pentru cei din planeta Fecioarei. Rezultatul acestei stări organice face că acolo nu există căsătorie, de nici un soi; prietenia între oameni nu se bizue nici odată pe atracții trupești, cum se întâmplă tot deauna între două ființe pământești de sex diferit. De alttel, trebue să-ți aduci aminte că, în timpul perioadei protozoice, locuitorii Pământului erau toți surzi, muți și fără sex. Diviziunea sexurilor, atât la animale cât și la plante, nu s'a făcut, în istoria naturii, de cât mai târziu.

Atrase, precum ți-am spus, către acea depărtată planetă, privirile sufletului meu i-au cercetat întâi cu deamănuntul suprafața, fixându-se, fără să știu de ce, asupra unui oraș alburiu, care semăna din depărtare cu o regiune acoperită de zăpadă,— cu toate că, mai mult ca sigur, nu era zăpadă, de oare-ce apa nu poate avea și acolo aceleași stări chimice și fizice ca pe Pământ. Din marginea orașului, pleca o șosea largă, care ducea într'o pădure, formată numai din arbori galbeni. Pe șosea, se îndreptau spre pădure, trei persoane:

doi prieteni, cari îşi vorbeau, şi un al treilea, îmbrăcat în roşu, părând a le fi servitor, sau sclav, sau animal domestic.

Pe când mă uitam curios la cei doui d'întâi, cel din dreapta ridică ochii spre cer, ca şi cum l'ar fi chemat cineva dintr'un balon şi se uită drept spre Capella, — stea, pe care, fără îndoială, n'o vedea, căci şcena aceasta se petrecea ziua, pentru el. Lucru de necrezut! Minune! Când mă gândesc, parcă nu-mi vine să cred... Omul acela din planeta Fecioarei, omul care se uita la mine fără să ştie... *eu* eram.

QUAERENS. — Nu se poate!..

LUMEN. — Eŭ însumi. M'am recunoscut numai decât şi înţelegi cu câtă mirare...

QUAERENS. — Nu mai înţeleg nimic.

LUMEN. — Să-ţi explic. Cele două persoane eram eu, şi un prieten, cu care miam făcut studiile. M'am urmărit până am intrat în pădurea de aur, trecând printre dealuri umbrite de cupole poleite, printre arbori cu ramuri de aramă şi cu frunze de chihlibar. Un pârâu şoptitor, şerpuia prin pulberea de nisip. Ne-am aşezat amândoi la umbră şi mi-aduc aminte cu plăcere ce

dulci ore am petrecut împreună, câte ne-am spus, și ce impresii ne-au făcut să tresărim!

Puteam așa dar să-mi urmăresc existența, să-mi observ toate faptele, să-mi revăd direct cele mai frumoase clipe rămase în trecut.

QUAERENS. — Te întrerup, ca să-ți spun că, după cât judec eu, nu te-ai fi putut vedea, decât dacă ai fi avut darul ubiquității.

LUMEN. — Ba da, și explicația e foarte simplă. Cercetând coordonatele astronomice ale soarelui Gamma din constelația Fecioarei, și cunoscându-i paralaxa, văzută din Capella, mi-a fost ușor să calculez că lumina acestui soare avea nevoe de 172 de ani, pentru a străbate distanța dintre el și Capella. Prin urmare, aceea ce vedeam eŭ, erea o serie de raze luminoase plecate din lumea acea cu 172 de ani înainte, epocă în care într'adevăr eu mă găseam pe suprafața acelei planete.

Verificând vârstele și comparând diferitele stiluri planetare, am aflat că eu mă născusem, pe planeta Fecioarei, în anul

45.904 (care corespunde cu anul 1677 al erei creştine pământeşti) şi că am murit în tr'un accident, în 45.913, care corespunde cu 1777. Fiecare an al acelei planete e egal cu zece ani de-ai noştri. În momentul în care m'am văzut, păream în vârstă de 20 de ani, pământeşte vorbind; ţinând însă seamă de stilul acelei planete, nu eram de cât de 2 ani, căci acolo nimeni nu trăeşte mai mult de 15 ani, ceea-ce pe Pământ ar face 150.

De oare ce o rază luminoasă, sau pentru a mă exprima mai exact, aspectul, fotografia constelaţiei Fecioarei pierde 172 de ani pământeşti, pentru a străbate imensa întindere care-o desparte de Capella, resultă că eu ajunsesem pe suprafaţa acestui din urmă astru tocmai la timp, pentru a primi acea fotografie, plecată din constelaţia Fecioarei cu atâţia ani înainte, şi, cu toate că lucrurile se schimbaseră mult de atunci, cu toate că se succedaseră o mulţime de generaţii, cu toate că eu însumi murisem şi avusesem vreme să mă mai nasc încă odată şi să trăesc pe Pământ 72 de ani, — lumina întrebuinţase acel timp pentru a

străbate un lung drum, la capătul căruia aducea niște impresii recente ale unor evenimente învechite.

QUAERENS. — În privința transmiterei luminei, n'am nimic de zis; cu toate astea, nu mă pot opri de a-ți spune că nu m'aşteptam la atâta putere de imaginație.

LUMEN. — Dar aici nu e vorba de imaginație !.. E vorba de realitate, o realitate eternă, care ocupă un loc neclintit în creațiunea universală. Lumina fiecărui astru, directă sau resfrântă, cu alte cuvinte aspectul fiecărui soare sau al fiecărei planete, se respândește în spațiu cu viteza cunoscută. Cum, pe de altă parte, nimic nu se pierde, istoria fiecărei lumi, cuprinsă în lumina care emană de la ele succesiv și continuu, străbate vecinic spațiul fără margini, fără a putea fi nimicită vre-odată. Ochii pământești nu pot citi acea istorie, dar sunt alți ochi superiori. Chiar pe Pământ, nu mai departe, știi bine că, de câte ori te uiți prin telescop la o stea, nu-i vezi starea actuală, nu-i vezi prezentul, ci trecutul, pe care ți-l transmite o rază, plecată de la ea cine știe cu câți ani înainte. Mai

ştii de asemenea că multe din astrele a căror natură vreţi s'o determinaţi, pot foarte bine în realitate să fi dispărut de odată cu apariţia omenirei pământeşti.

Reluând dar de unde m'ai întrerupt, repet că aceea ce aveam înaintea ochilor erea o fază din existenţa mea, existenţă pe care aşi fi putut şi-aşi putea-o vedea în întregime, apropiindu-mă de acea planetă, după cum mă apropiasem de Pământ, ca să-mi văd existenţa pământească.

QUAERENS. — Aşa dar, lumina te-a făcut să-ţi vezi cele două din urmă incarnaţii.

LUMEN. — Da; ba ceva mai mult, le-am văzut şi le văd încă împreună, *simultaneu*.

QUAERENS. — Cum! În acelaş timp?

LUMEN. — Negreşit, — şi e foarte uşor de înţeles. O rază de la Pământ ajunge în Capella după 72 de ani. O rază din planeta Fecioara, venind de mai departe, ajunge după 172. De oare-ce eu, acum 72 de ani, trăiam pe Pământ, iar acum 172 pe cealaltă planetă, e demonstrat că cele două raze nu pot sosi în Capella de cât împreună, adică în acelaş timp. Prin urmare, nu e nimic surprinzător. Ceea ce m'a sur-

prins e faptul că cele două existenţe ale mele semănau foarte mult. În amândouă, am avut aproape aceleaşi gusturi, aceleaşi pasiuni, aceleaşi păcate. Până şi priveliştele cu cari m'am întâlnit într'una, le mai întâlnisem şi în celaltă. Aşa se explică pentru ce, pe Pământ, mi-au plăcut poeziile nordului, cânturile lui Ossian, melancolia Irlandei, munţii şi aurorele boreale. Scoţia, Suedia, Norvegia cu fiordurile ei, Spitzbergul singuratic, mă atrăgeau. Ruinele turnurilor, sălbăticia stâncilor, întunecimile brazilor suflaţi de vânturile de la nord, îmi păreau întotdeauna intim legate cu gândurile mele. Când am văzut Irlanda. par'că nu mi-erea necunoscută. Când m'am urcat întâi pe Righi şi pe Finsteraarhorn, ca să văd răsăritul soarelui, mi s'a părut că-l mai văzusem. Pentru ce? Fiind-că, înainte de a începe viaţa pământească, trăisem pe planeta Fecioarei, în nişte regiuni aproape identice. Aceeaşi viaţă, aceleaşi fapte, aceleaşi imprejurări, aceleaşi condiţiuni. Tot ce-am văzut, tot ce-am făcut, tot ce-am cugetat pe Pământ, mai văzusem,

mai făcusem, mai cugetasem cu o sută de ani înainte.

Văzută însă în întregul ei, viața mea pământească e superioară celei precedente. Fiecare copil se naște cu facultăți diferite, cu predispoziții speciale, cu deosebiri firești, cari nu se pot explica în fața spiritului filosofic și a dreptății eterne, de cât prin lucrări săvârșite mai înainte de către niște suflete libere. De și însă existența-mi din urmă e superioară celei d'intâi, unele facultăți fizice și morale, posedate la început, mi-au lipsit pe Pământ, după cum, invers, în ultima viață, mă bucuram de daruri, ne mai avute până atunci.

Așa, de exemplu, printre facultățile fizice cari-mi lipseau pe Pământ, erea și aceea de a sbura. In planeta Fecioarei, în loc să umblu, sburam, și sburam fără a avea aripi, — numai cu brațele și cu picioarele, ca și cum aș fi înnotat.

In legătură cu aceasta, trebue să știi că sunt o mulțime de lumi, în cari sborul constitue o stare normală. Pământul face parte din puținele planete, pe a căror suprafață ființele sunt mai mult târâtoare.

QUAERENS. — După cum înțeleg, fiecare suflet are mai multe existențe.

LUMEN. — Se înțelege, de oarece eu am avut în fața mea, am văzut cu ochii, imaginile a două vieți. Afară de asta, chiar prin aducere aminte, știu că am avut mai multe existențe.

QUAERENS. — Ei, vezi? Memoria mea n'a păstrat nimic din cele ce s'au petrecut înnaintea nașterei mele pământești.

LUMEN. — Pentrucă ești încă încarnat, pe când eu nu mai sunt. Dacă vrei să-ți revie aducerea aminte, așteaptă să fii liber. Sufletul nu e stăpân pe el însuși, decât în viața sa normală, în viața cerească, adică între două incarnații. Atunci, își vede nu numai viața pământească, ci și pe toate celelalte, anterioare.

Cum vrei ca un suflet înfășurat în scoarța trupească, să-și aducă aminte de o viață spirituală? Mai întâi, ar fi ceva dăunător pentru el. Dăcă ar ști care i-a fost începutul și care-i va fi sfîrșitul, i s'ar stirbi libertatea de a lucra. Sufletele incarnate pe Pământ n'au ajuns încă la o stare de înălțare atât de înnaintată, încât amintirea stă-

rei lor anterioare să le poată fi folositoare. Permanența impresiilor sufletești, nu se manifestă în trecerea prin această lume. Omida nu-și aduce aminte de timpul când aștepta în ou, precum nici crizalida adormită nu mai ține minte cum se târa de la un pom la altul. Fluturului, care sboară din floare în floare, nu i-ar servi la nimic amintirea zilelor, în cari sta atârnat de-o pânză, sau a amurgului în care larva lui se muta de pe o plantă pe alta, sau a nopței care o îngropa în coaja unui grăunte. Asta nu împiedică însă ca oul, omida, crizalida și fluturul să fie una și aceeași ființă.

QUAERENS. — Oricum, dacă înnaintea vieței pământești trăim într'o alta, nu se poate să nu păstrăm nici o amintire. Altfel, existențele anterioare ar fi... ca și cum n'ar fi fost.

LUMEN. — Puțin lucru e când apari pe Pământ, să apari cu aptitudini înnăscute? Doui copii nasc din aceiași părinți, primesc absolut aceeași creștere, sânt îngrijiți de o potrivă, locuiesc în același mediu, — și cu toate astea nu sânt egali, căci egalitatea sufletelor nu există. Unul, are instincte

împăciuitoare și e inteligent; prin urmare, va fi bun, învățăt, înțelept, poate chiar ilustru printre cugetători. Altul, are instincte de cucerire, invidioase, brutale; cariera aproape sigur, îi va da un loc în fruntea armatelor și-l va încununa cu gloria asasinilor oficiali. Mare sau mică, această deosebire de caractere, care nu depinde nici de familie, nici de rasă, nici de creștere, nici de starea fizică, se manifestă la toți oamenii. Așa dar, care-i poate fi rațiunea, decât starea anterioară a sufletelor?

QUAERENS. — Cum se face atunci că mai toți filosofii ne învață că sufletul se naște odată cu corpul?

LUMEN. — Da?.. Și-ai putea să-mi spui în ce anume moment? In momentul nașterei? In cazul acesta, ai fi în contrazicere cu legile și cu fisiologia, cari susțin că copilul trăește chiar înnainte de a părăsi pântecele și că a distruge un prunc de 8 luni însemnează a-l asasina. Prin urmare, la ce epocă presupui că apare sufletul în craniul unui copil nenăscut încă?

QUAERENS. — Unii susțin că în a șeasea

săptămână; alţii, că chiar în momentul conceperei.

LUMEN. — Ce derîdere! Cu alte cuvinte, crezi că voinţa Creatorului e supusă capriciilor unor inimi inamorate? că partea nemuritoare a fiinţei noastre e creată prin contactul a două epiderme? că Suprema Cugetare, care cârmueşte lumile, s'ar lăsa în voia întâmplărei, a intrigilor, a patimilor şi une-ori a crimei? că numărul sufletelor depinde de numărul florilor, atinse de pulberea măruntă a polenului?.. A proclama o asemenea doctrină, însemnează a înjosi demnitatea sufletului!..

QUAERENS. — Admit că ar fi foarte ciudat ca un eveniment aşa de important, cum e creaţiunea unui suflet, să fie supus unei cauze fizice, să fie rezultatul unor legături mai mult sau mai puţin legitime. Maĭ admit iarăşi că deosebirea între aptitudinile cu cari intrăm în această lume, nu se explică prin cauze organice. Dar mă întreb: la ce-ar servi mai multe existenţe, dacă, de câte ori începi o nouă viaţă, nu-ţi mai aduci aminte de cea precedentă? Şi mă mai întreb încă: ne e de vr'un folos per-

spectiva unei călătorii fără sfârşit şi a unei eterne transmigrări? Căci, la urma urmei, toate trebue să aibă un sfârşit şi, după atâtea secole de rătăciri, nu se poate să nu urmeze o odihnă. Dacă lucrurile se petrec precum spui, de ce să nu ne odihnim numai decât, după prima existenţă?

LUMEN. — Se cunoaşte că nu ştii nici ce e spaţiul, nici ce e timpul! De câte ori să-ţi spun că, în afara mişcărilor astrale, timpul nu mai există şi că vecinicia nu se mai poate măsura? De câte ori să-ţi spun că, în infinitul întinderei siderale universale, cuvântul spaţiu nu e decât un cuvânt şi că nici el nu se mai poate măsura? Dar e în zadar ori-ce ţi-aşi spune, căci nu pricepi nimic, nici principiile, nici cauzele, nici începutul, nici sfârşitul, nimic! N'ai, asupra universului, nici o apreciere exactă, şi, de şi eşti ignorant, de şi te învârteşti numai în neguri, ai vrea să le înţelegi toate, să le îmbrăţişezi pe toate, pe toate să le pătrunzi. Ridiculă dorinţă! căci mai lesne ar încăpea apele unui ocean într'o coajă de nucă, decât principiul legei destinelor într'un creer pământesc.

De ce nu-ţi pui în joc facultăţile inductive, cu cari ai fost dăruit? De ce nu te opreşti la consecinţele directe, resultate din observaţiile raţionate? Observaţia raţionată îţi dovedeşte că, intrând în această lume, nu sântem egali; că trecutul seamănă cu viitorul şi că viitorul nu-l avem numai în faţă, ci şi în urmă-ne; că-n natură nimic nu se crează, tot aşa precum nimic nu piere; că natura se întinde asupra tutulor celor existente; că adevărul moral, dreptatea, înţelepciunea şi virtutea există în mersul lumei, ca şi realităţile fizice; că destinele nu ni se împlinesc pe scoarţa planetei pământeşti; că mai sânt şi alte planete locuite, cari plutesc în spaţiu, deschizând aripilor sufleteşti un câmp fără margini; că infinitul universului, corespunde, în creaţiunea materială, cu vecinicia inteligenţelor, în creaţiunea spirituală. Asemenea adevăruri dovedite, întovărăşindu-le de inducţiunile pe cari ni le inspiră, nu sânt de ajuns pentru a-ţi scăpa spiritul din ghiara prejudecăţilor antice şi a reda unei libere judecăţi o privelişte vrednică de adâncile dorinţi sufleteşti?..

Mi-aşi putea intovărăşi această schiţă generală, de exemple şi de amănunte, cari ţi-ar izbi mai mult priceperea; dar trec. E de ajuns să adaog că sunt în natură şi alte forţe, afară de acele pe cari le cunoşti, forţe cu totul străine electricităţei, atracţiei, luminei, etc. Printre aceste forţe naturale necunoscute, e maĭ cu seamă una, al cărei studiu va da naştere la o mulţime de descoperiri, lămuritoare pentru problemele sufletului şi ale vieţei. Acea forţă fluidică nevăzută, formează misterioasa legătură care uneşte fiinţele vieţuitoare, fără ştirea lor, şi care s'a manifestat în multe şi multe împrejurări.

Să luăm ca exemplu două fiinţe cari *se iubesc*. Le e peste putinţă să trăească la distanţă. Dacă forţa împrejurărilor le desparte, sufletele lor părăsesc corpurile, pentru a se reuni în spaţiu. Ce gândeşte unul, gândeşte şi cel-l'alt; emoţiunile unuia, le încearcă şi cel-l'alt, şi trăesc împreună, de şi sunt despărţiţi. Dacă unul din doui, e lovit de-o nenorocire, simte lovitura şi cel-l'alt. De câte ori nu ţi s'a întâmplat să vezi, sau să auzi că cutărei persoane

i s'a arătat pe neaşteptate un prieten intim, cutărei femei bărbatul, cutărei mume copilul, tocmai în momentul când cel ce se arătase, murea, la cine ştie ce depărtare kilometrică?

Îţi spun toate astea, pentru a te face să înţelegi că existenţa pământească nu e atât de înnegurată în cât să nu poţi ajunge, prin judecată, a cunoaşte trăsurile generale ale lumei morale. Te vei convinge şi mai adânc, după ce-ţi voi povesti nu numai penultima mea existenţă, ci şi antepenultima, şi încă una, şi încă două... în total, mai bine de zece existenţe, cari mi-au precedat pe cea pământească.

II.

LUMEN. — Lumina se însărcinează a da sufletului dezincarnat *vederea directă* a existenţelor sale planetare.

După ce-mi revăzusem existenţa pământească, mi-am revăzut-o şi pe cea de dinaintea ei, care avusese loc în în constelaţia Fecioarei. De oarece lumina îmi arăta pe cea d'intâi cu o întârziere de 72 de ani,

și pe cea de-a doua cu o întârziere de 172 de ani, astă-zi mă văd, din Capella, așa cum eram pe Pământ acum 72 de ani și cum eream pe ceal'altă planetă acum 172 de ani. Iată dar două existențe *trecute și succesive*, cari, în virtutea legilor luminei, au devenit pentru mine *prezente și simultanee*.

Acum vre-o 500 de ani, trăiam într'o lume, a cărei poziţiune astronomică, văzută de pe Pământ, corespunde cu sânul stâng al Andromedei. Negreșit că locuitorii acelei lumi nici gând n'au că cei de pe Pământ au reunit stelele prin linii fictive, desenând cu ele figuri de oameni, de animale, de obiecte, cari să incorporeze toate astrele. Mulți oameni planetari s'ar mira, când ar auzi că, pe Pământ, unele stele poartă numele de Inima Scorpionului, Capul Câinelui, Ochiul Taurului, Gâtul Balaurului, sau Fruntea Capricornului. Pe de altă parte, nu cred să nu știi că toate aceste desenuri făcute pe sfera cerească, nu indică o poziție a stelelor nici reală, nici absolută, — ci o poziţiune datorită situației pe care-o ocupă Pământul în spațiu, adică un desen de

perspectivă. Un observator care ia, din vârful unui munte, planul unei regiuni, însemnând toate piscurile, toate văile, toate colinele, toate satele, toate apele, construeşte o hartă, care nu-i poate servi decât în locul în care se găseşte. Dacă acelaşi observator se mută cu 50 de kilometri mai departe, va vedea aceiaşi munţi, însă situaţi în poziţiuni cu totul altele, rezultate numai din schimbarea perspectivei. Panorama Alpilor e alta văzută de la Lucerna, şi alta de la Interlaken, — de şi e formată de aceiaşi munţi, cu aceleaşi lacuri. Tot aşa şi cu stelele. Unele stele cari, văzute de pe Pământ, par de mărimea întâia, din Capella poate că d'abia se zăresc — şi invers.

QUAERENS. — Cu alte cuvinte, de câte ori schimbăm locul, se schimbă şi perspectiva, ceea ce face ca aspectul cerului să nu fie acelaşi. Dacă însă aceasta este explicaţia, pentru ce locuitorii Pământului nu asistă, la fie-care 6 luni, la o schimbare periodică a acestor perspective, de oare-ce, în acest interval de timp, Pământul şi-a schimbat simţitor locul, mutându-se cu 74 de milioane de leghe?

LUMEN. — Pentru că orbita Pământului nu e destul de vastă, — așa în cât, în ori-ce punct al ei ne-am afla, aspectul ceresc rămâne cam același.

QUAERENS. — Cum nu e destul de vastă! 74 de milioane de leghe !..

LUMEN. — 74 de milioane de leghe sânt un nimic și nu pot schimba perspectivele corpurilor cerești, tot așa cum un observator, care ar privi Parisul din cupola Panteonului, l'ar vedea aproape sub același aspect, chiar dacă s'ar muta cu un pas mai la dreapta sau mai la stânga. Ceea ce arătau vechile hărți astronomice, nu erau decât închipuiri. E destul să aibă cine-va bun simț, pentru a se convinge că două adevăruri nu se pot isbi în capete și că prin urmare cerul spiritual trebue să fie în acord cu cerul fizic.

QUAERENS. — Așa dar, sînul Andromedei nu există decât pentru cei de pe Pământ. Dacă sufletul meu s'ar muta de aici acolo, nu l'ar mai găsi. Imi pare rău, — căci iți mărturisesc că, părăsind această lume, mi l'ași fi ales ca nouă reședință.

LUMEN. — Lasă iluziile. Realitatea e mult

mai frumoasă şi mai măreaţă. Goliciunea adevărului e mai de admirat de cât podoabele minciunei.

Ziceam dar că mi-am revăzut antepenultima existenţă, pe care o trăisem acum 550 de ani. Ce lume ciudată, pentru noi! N'are de cât un singur regn, regnul animal, foarte diferit de al nostru, de şi speţa cea mai înaltă, cea mai inteligentă, are tot cinci simţuri, ca noi. E o lume fără odihnă şi fără stabilitate, învăluită într'un ocean roşiatic, mai puţin dens de cât apele pământului, dar mai dens de cât aerul. Nu încerca să găseşti ce substanţă formează acel ocean; nu vei isbuti, căci nu există în chimia terestră. Inchipueşte-ţi un acid carbonic, pe care îl torni, ca apa dintr'un pahar într'altul, fără să-l vezi cu toate astea; cam aşa e, şi starea aceasta o datoreşte unei anume cantităţi de căldură şi electricitate, care există în permanenţă pe acel glob. Iţi atrag atenţia asupra acestor lucruri, pentru că, după cum ştii, în ţesutul tutulor fiinţelor pământeşti, — fie ele minerale, fie vegetale, fie animale, — nu sânt decât trei stări de corpuri: solidul, li-

chidul şi gazosul, a căror cauză unică e căldura solară. Căldura internă a Pământului, nu mai are asupra suprafeţei de cât o acţiune neînsemnată. Dacă s'ar micşora căldura solară, s'ar lichefia gazele şi ar solidifica lichidele. Dacă s'ar mări, ar topi solidele şi ar evapora lichidele. Presupune că, printr'o cauză oare-care, planeta pământească ar eşi într'o zi din orbită prin tangentă şi s'ar depărta în întunecimile friguroase ale spaţiului; numai de cât apele i-ar îngheţa, gazele s'ar preface în lichid... şi multe alte schimbări; iar dacă frigul ar începe de odată, puternic, toate fiinţele ar îngheţa şi globul pământesc ar înfăţişa atunci cea mai frumoasă priveliste: toate rasele, umane şi animale, imobilizate pe vecie în diferitele posiţiuni, pe cari le ocupa fie-care individ în momentul catastrofei.

Sunt lumi ajunse în starea asta: câte-va planete excentrice, ai căror locuitori, depărtându-se de Soare pe neaşteptate, au încetat subit din viaţă, sau, mai exact, au căzut în letargie, şi acum stau ca nişte statui; îi conservă frigul. Peste 3—4 mii de ani, când vor reveni către Soare, vor

regăsi temperatura de altă dată, temperatura necesară vieţii lor, şi vor reînvia, continuând viaţa de acolo de unde o întrerupseseră, — fără a-şi da seama că au dormit atâtea secole.

Te miri? Nu te mira, căci acest fenomen se petrece şi pe Pământ cu infusoriile. Muriseră de secetă; vine o ploaie, şi le reînviează.

Dar să nu pierdem şirul.

Iţi spuneam că în constelaţia Andromedei, fiinţele cari-o populează trăesc într'o atmosferă roşatică, quasi-lichidă, fără a se odihni o clipă. A fi în perpetuă mişcare, e una din condiţiile existenţei lor. Dacă s'ar opri, ar pieri. Pentru a respira, adică pentru a introduce fluidul în piepturile lor, sunt silite să nu-şi închidă nici odată plămânii. (Zic «plămânii», ca să mă înţelegi). Vezi prin urmare câtă deosebire e între constituţia lor şi a noastră. *Noi respirăm fără să ne dăm seama*, fără a ne munci, fără a ne zice «îmi trebue oxigen». Acolo, nu; sângele lor nu se oxigenează (mă exprim ast-fel, tot ca să mă înţelegi), de cât printr'o muncă conştientă şi neîntreruptă.

QUAERENS. — Atunci, ele ne sunt inferioare.

LUMEN. — Se înţelege. Tocmai d'aia am trăit acolo, înainte de a trăi pe Pământ. Dar să nu crezi că, fiind-că respirăm dormind, le suntem cu mult superiori. Negreşit că nu e puţin să ai un mecanism pneumatic, care se deschide singur din secundă în secundă; dar omul nu trăeşte numai cu aer; organismului terestru îi mai trebue şi un alt aliment, solid, care nu-i vine singur. Ce rezultă de-aci?... Ia uită-te la Pământ! Tristă, dureroasă priveliste! Toţi sapă Pământul, *cerându-i pâine!* Toţi se uită-n jos, la materie, în loc să ridice ochii, spre a contempla natura! Toţi îşi storc puterile, pentru a strânge un ban-doi! Se exploatează unii pe alţii! Se fură şi se duşmănesc! Ici, nobili, — colo, mojici; ici, miloane, — colo, ruină; ici, ambiţie şi luptă, — colo slăbiciune şi pieire.., iar pretutindeni, *interesul personal*, domnia materiei asupra spiritului: iată cum se înfăţişează Pământul! iată ce legi îl conduce! iată cum omul e silit să omoare, pentru a trăi şi pentru ce preferă o bogăţie materială,

pe care n'o poate lua în mormânt, în locul unei averi intelectuale, de care sufletul s'ar folosi ori-când.

QUAERENS. — Vorbeşti ca şi cum viaţa ar fi posibilă fără mâncare.

LUMEN. — Pe Pământ, ştiu că nu e; dar, din fericire, sunt lumi, — şi sunt cele mai numeroase, — în cari fiinţele nu sunt supuse unei asemenea degradări.

Pentru ce ţi-ar fi cu neputinţă să admiţi că există atmosfere nutritive? Intreţinerea vieţei, atât la om cât şi la animale, e legată de două cauze: respiraţia şi nutriţia. Cea d'intâi rezidă, fireşte, în aer; cea de-a doua, în alimente. Alimentele fabrică sângele; sângele hrăneşte muşchii, oasele, creerul, nervii, în sfârşit toată constituţia organică a corpului. Oxigenul, pe care-l respirăm, poate fi considerat ca o substanţă nutritoare, de oare-ce, combinându-se cu principiile alimentare absorbite de stomah, completează desvoltarea organismului.

Pentru a presupune o nutriţiune exclusiv atmosferică, e destul să observăm că un aliment complet se compune din albumină, zahăr, grăsime şi sare. Ce i-ar trebui deci

unui fluid atmosferic? În loc de a conține numai azot și oxigen, să conție cele patru elemente de mai sus, în stare gazoasă. Unde mai pui că existența unui asemenea aliment gazos ne-ar scuti de prozaica funcțiune a digestiei. Nu-ți poți închipui ce desgustătoare pare introducerea mâncărei în gură, după ce te-ai desobicinuit. Ca să-ți faci o idee, îți voi povesti ce mi s'a întâmplat mai acum câte-va zile.

Contemplam unul din cele mai poetice peizagii pământești; în cadrul lui, o fată tînără, o frumusețe, plutea pe albastrul Bosforului, într'o barcă. In genunchi, în fața ei, un sclav, un negru, cânta dintr'un instrument. Și corpul îi erea atât de fraged, brațul îi erea atât de alb, ochii îi ereau atât de limpezi, fruntea atât de senină, în cât m'am lăsat pradă unei admirații, ca să zic așa, retrospective, pentru acea capod'operă a naturei. Barca s'a apropiat de un țărm și fata, ajutată de sclav, s'a coborît, pentru a se culca pe un divan, lângă o masă plină cu fel de fel de mâncăruri, — și a început să mănânce. O, decepție!... Cum erea cu putință!... Mai bine de un ceas, am rămas

înmărmurit. Ce spectacol ridicul!... Buzele ei delicate să atingă nu ştiu ce lichid turnat dintr'o sticlă; dinţii ei albi să sfâşie carnea nu ştiu cărui animal... Mi-am întors privirile cu tristeţe de la un aşa neaşteptat contrast şi mi le-am îndreptat spre Saturn, unde omenirea n'are asemenea nevoi.

Locuitorii din lumea Andromedei sunt şi mai nenorociţi de cât ai Pământului, în ce priveşte modul de hrană. N'au aer, cu care să-şi nutrească plămânii; oxigenul lor trebue să-l câştige. Toată viaţa o petrec muncind şi, când mor, mor extenuaţi.

QUAERENS. — Atunci, mai bine nu s'ar mai naşte.

LUMEN. — Acelaşi lucru s'ar putea zice şi despre Pământ. Ce folos, să te naşti şi să te osteneşti, pentru ce? că să te învârteşti 70, 80, 100 de ani în acelaşi cerc zilnic: somn, mâncare, vorbă, umblet, frământări, etc. Oare n'am fi mai folosiţi dacă am dispare a doua zi după apariţie, sau, ceea ce ar fi şi mai bine, dacă nu ne-am mai naşte de loc? Naturei puţin i-ar păsa! Poate că nici n'ar băga de seamă. Şi, tot în această ordine de idei, ai putea să-mi

spui la ce servește chiar natura însăși și pentru ce există universul?... Adeseori, foarte adeseori, mi-am repetat, în adâncul conștiinței, toate aceste întrebări fără soluție, și nu mi-am putut da decât un răspuns: destinele trebue să se împlinească.

Ca să-ți dau o idee de slăbiciunea intelectuală a locuitorilor Andromedei, voi alege două subiecte, cari de obicei sunt un fel de măsură a valorei unui popor: religia și politica. In religie, în loc de a cânta pe Dumnezeu în natură, de a-și întemeia judecata pe adevărurile științei, de a cere ochilor să vadă și rațiunei să înțeleagă; într'un cuvînt, în loc de a stabili temelia filosofiei lor pe cunoașterea cât mai exactă a înaltelor porunci cari cârmuesc lumea, — s'au împărțit în secte oarbe, au crezut că a se închina lui Dumnezeu însemnează a nu mai judeca, și rugăciunile lor constau în recitări de fraze goale, în blesteme reciproce, în aprinderi de ruguri, în autorizarea măcelurilor și a războaielor.

Tot așa de slabi sunt și în politică. Nici cei mai inteligenți nu se pot înțelege; de aceea, pentru ei, republica e o formă de

guvernământ irealizabilă. Ori-cât de înapoi ne-am întoarce în analele lor istorice, nu găsim alt-ceva de cât oameni lași și nepăsători, cărora le place să fie stăpâniți de un tiran, poreclit rege. Acest rege le ia mai totdeauna trei sferturi din ce au, și, din când în când, îi trimete să se bată cu un popor vecin, stăpânit tot așa de un rege. Ii vezi îndreptându-se din două părți către un așa numit câmp de onoare, unde se omoară unii pe alții ca niște nebuni furioși, fără să știe de ce și fără să se poată înțelege, de oare-ce nu vorbesc aceeași limbă. Câți-va norocoși, scăpați cu viață, se-ntorc, — însă nu cu ura-n suflet în potriva celui ce i-a trimes la o moarte stupidă; nu! Cea d'intâi grijă a lor, este de a-l serbători, rugând pe Dumnezeu să i dea zile lungi și fericite.

QUAERENS. — In rezumat, pe globul acela nu există de cât un regn însuflețit, mobil, fără repaos, în prada unei agitări perpetue. Extraordinară lume!

LUMEN. — Ce-ai zice atunci de aceea, în care am trăit acum cincisprezece secole? O lume tot cu un singur regn, însă nu

mobil, ci, din potrivă, fix, ca regnul vegetal pământesc.

QUAERENS. — Cum! Oameni și animale cu rădăcini?

LUMEN. — O să vezi.

III

LUMEN. — Existența mea anterioară celei din constelația Andromedei, a avut loc pe planeta Venus, vecină Pământului, și să nu te miri când ți-oi spune că am fost femee. Această existență n'am văzut-o direct, prin legea luminei, căci timpul pe care-l pierde lumina pentru a ajunge de la Venus la Capella, e acelaș cu timpul pierdut între Pământ și Capella, și, prin urmare, uitându-mă acum la Venus, o văd așa cum erea acum 72 de ani, iar nu așa cum erea acum 900 de ani, adică atunci când am viețuit eu pe ea.

Inainte de a fi trăit în Venus, am mai petrecut încă o viață pe o imensă planetă inelară, din Constelația Lebedei, situată în zona Căiei Lactee și locuită numai de arbori.

QUAERENS. — De ce zici «locuită»? Te

exprimi rău. Înțeleg să zici că acolo nu apăruseră încă ființe inteligente.

LUMEN. — Te-nșeli. E adevărat că nu ereau de cât plante, însă, se găseau printre ele, câte-va rase vegetale mult mai înaintate de cât cele de pe Pământ; atât de înaintate, în cât trăesc cum trăim noi doui, adică simt, cugetă, judecă și vorbesc.

QUAERENS — Nu se poate!..

LUMEN. — Se poate, de oare-ce acum 15 secole chiar eu nu eream altceva de cât un arbore inteligent.

QUAERENS. — Arbore inteligent! Vorbești ca și cum s'ar putea admite o inteligență fără creer, sau o vorbă fără limbă.

LUMEN. — În loc de a-ți răspunde, te rog învață-mă și pe mine prin ce procedeu un creer material dă naștere unor idei intelectuale, și prin ce mișcare un suflet își traduce gândurile mute în cuvinte auzibile?

QUAERENS. — ...Aș vrea să-ți explic, — însă nu pot.

LUMEN. — Nu poți, fiind-că nu știi, și, când cine-va nu cunoaște nici legea propriului său fel de a fi, n'are dreptul să declare că cutare fapt necunoscut e cu ne-

putință. Greșește cel ce crede că, de oare ce, pe Pământ, creerul e organul inteligenții, tot așa trebue să fie și pe celel'alte globuri. Legea progresului conduce sistemul vital al fie-cărei lumi. Acest sistem vital diferă după natura și după forțele fie-cărei lumi. Când s'a ridicat destul de sus, așa în cât să poată intra în serviciul sistemului lumei morale, apare *spiritul*, mai mult sau mai puțin desvoltat. Să nu socotești că Cel etern crează, direct, pe fie-care glob, câte o rasă umană. Nu. Prima treaptă a regnului animal primește transfigurația umană prin forța lucrurilor, printr'o lege naturală, care-l va inobila în ziua în care progresul îl va ridica la o stare de superioritate relativă.

Știi de ce ai piept, de ce ai stomah, picioare, și brațe, și cap, și gură, și ochi, și urechi? Pentru că patrupedele, mamiferele, cari au precedat ivirea omului pe Pământ, așa ereau făcute. Maimuțele, câinii, leii, urșii, caii, boii, tigrii, pisicile, — iar înaintea lor, rinocerii, hienele cavernelor, mastodonții, etc. — și mai înainte încă, plesiosaurii, ictiosaurii, pterodactilii, igua-

nodonii, — n'au fost de cât produsul forțelor vitale în acțiune pe Pământ, depinzând de starea solului și a atmosferei, de chimia anorganică, de cantitatea de căldură și de gravitatea terestră. Regnul animal pământesc a urmat, chiar de la origină, acest drum continuu și progresiv către perfecționarea formei-tip a mamiferelor, lepădându-se din ce în ce de proza materiei. Omul e mai frumos de cât calul, calul e mai frumos ca ursul, ursul e mai frumos ca broasca. Unei legi absolut asemenea a fost supus și regnul vegetal. Primele plante ereau mari, groase, diforme, fără frunze și fără flori. Pe urmă, în decursul secolelor, au luat niște forme mai elegante, mai plăcute. Au început să aibă frunze dătătoare de umbră, — flori, podoabă grădinilor, fructe, — mijloace de reproducere. Și dacă vrei să regăsești întreaga serie progresivă a celor două regnuri, n'ai de cât s'o cauți în terenurile primare, secundare și terțiare ale geologiei.

A fost o vreme, în care nu existau pe Pământ de cât niște insule înconjurate de apă caldă și pe cari nu creșteau de cât

niște lungi filamente scăldate de valuri. Pe stânci, se goneau fel de fel de ființe, cărora spiritul nu le poate găsi nume. Colo, apărea un burete; dincolo, un mărgean; mai departe, niște meduze... Cum trebueau clasate? Între animale? Între plante?.. Știința le-a numit zoofite, adică animale-plante.

Viața însă nu erea concentrată numai în acele forme. Niște ființe tot așa de primitive și tot așa de simple, încep a semnala un nou fel de trai. Acele ființe sunt inelatele, viermii, peștii reduși la forma de tub, ființe fără ochi, fără urechi, fără sânge, fără nervi, fără voință, specii cari, de și vegetative, sunt totuși înzestrate cu puteri *locomotrice.*

Mai târziu, apar urme de organe vizuale, urme de organe locomitorii, urme de-o viață mai liberă. Încep peștii, încep amfibiile, — și regnul animal terestru se formează prin el însuși.

Ce s'ar fi întâmplat, dacă primele ființe de pe stânci, nu s'ar fi mișcat de acolo, dacă acele elemente primitive ale vieței pământești ar fi rămas fixate în punctele lor de formație și dacă, printr'o cauză oare-

care, facultatea locomoțiunei n'ar fi avut un început?

S'ar fi întâmplat că sistemul vital terestru, în loc de a se manifesta în două direcțiuni diferite, — lumea plantelor și lumea animalelor, — ar fi urmat a se manifesta numai în prima; în loc de două regnuri, n'ar fi fost de cât unul; iar progresul creator, intervenind în acest regn, cum a intervenit în cel animal, nu s'ar fi mărginit să formeze numai sensitive, adică plante superioare înzestrate cu un adevărat sistem nervos; nu s'ar fi oprit la formațiunea florilor, cari sunt foarte aproape de noi, din punctul de vedere al actelor organice; ci, continuându-și ascensiunea, aceea ce s'a produs în regnul animal, s'ar fi produs și în cel vegetal. De oarece există vegetale cari simt și se mișcă, de ce n'ar fi existat și altele, cari să cugete și să se facă a fi înțelese? Nimeni n'ar fi putut zice atunci că Pământul e lipsit de genul uman; — numai atât că acest gen uman, în loc să fie mobil cum e, ar fi fost fixat.

În această stare se găsea lumea în care am trăit, acum 15 secole.

QUAERENS. — Să-ți spun drept, lumea asta cu oameni-plante mă miră și mai mult de cât cea-l'altă. Mai întâi, nu-mi pot închipui ce fel de viață duc și ce moravuri au ființele acelea.

LUMEN. — O viață foarte diferită de a noastră. Nu zidesc orașe, nu călătoresc și nu-și impun nici o formă de guvernământ. Răsboiul, nu știu ce e. Sunt prudenți, răbdători și dăruiți cu un caracter foarte statornic. Fiecare trăește, în mijlocie, cinci până la șease secole, ducând un trai liniștit, dulce, uniform, fără sbuciumări. De aici, nu urmează că acești Oameni-Plante n'au de cât o existență vegetativă; din contră, au o viață foarte personală și foarte absolută. Sunt împărțiți, nu în caste, după naștere, sau după avere, ca la noi, — ci în familii, a căror valoare naturală diferă după speță. Au o istorie socială, nescrisă, prin tradiție. Sunt și la ei două sexe și imperecherile se fac tot ca la noi, dar mai poetic, mai dezinteresat și mai cu dragoste.

QUAERENS. — Toate bune, dar cum te-ai recunoscut în mijlocul acelor ființe?

LUMEN. — Mă uitam la Constelația Le-

bedei și pe când mă miram că nu văd de cât vegetale, am băgat de seamă că ereau foarte ciudat grupate: într'un loc, două câte două; într'altul, trei câte trei; mai departe, zece câte zece... Unele, păreau că stau pe marginea unei fôntâni; altele, că sunt culcate. Am căutat să găsesc cel puțin câte-va specii terestre, ca brazi, stejari, plopi, sălcii, — și n'am găsit... Mi-am oprit atunci privirile asupra unui arbor, în formă de smochin, fără frunze și fructe, dar plin de flori, niște flori roșii, — și l'am văzut întinzând o ramură, cum ar fi întins un braț, ducând extremitatea acelei ramure la cap, adică la vârf, luând o floare și întinzând-o unui alt smochin, care-avea flori albastre. Acesta a primit floarea și, la rândul său, a întins și el o ramură și atingând pe aceea a vecinului, au rămas așa câtva, ca doui prieteni care-și dau mâna.

Știi că în unele împrejurări, e de ajuns un gest, ca să recunoști o persoană. Așa mi s'a întâmplat mie. Gestul smochinului a deșteptat în spiritul meu o întreagă lume de amintiri. Acel Om-Plantă, *eu eream*, iar florile violete din jurul meu ereau copiii

mei, căci trebue să ştii că culoarea florilor descendente resultă din amestecul culorilor părinteşti.

Oamenii-Plante văd, aud şi vorbesc fără ochi, fără urechi şi fără larinx. Sunt şi pe Pământ flori cari disting foarte bine, nu numai ziua de noapte, dar şi diferitele ore ale zilei, înălţimea soarelui pe orizont, limpezimea sau înnorarea cerului; cari simt toate sgomotele; cari se înţeleg foarte bine atât între ele, cât şi cu fluturii. Aceste rudimente sunt foarte desvoltate în lumea despre care-ţi vorbesc şi fiinţele de acolo sunt tot aşa de perfecte în genul lor, cum suntem şi noi într'al nostru. Inteligenţa, ce e drept, le e mai puţin desvoltată de cât media intelectuală pământească: în schimb însă, toate obiceiurile şi toate legăturile lor sunt pline de o bunătate, de o blândeţe, cari ne ar putea servi de model.

QUAERENS. — E extraordinar! Să n'ai urechi şi cu toate astea să vezi şi s'auzi!

LUMEN. — Explicaţia e foarte simplă. Lumina şi sunetul nu sunt de cât două *moduri ale mişcărei*. Pentru a aprecia unul sau altul din aceste două moduri, nu ai

nevoe de cât de un aparat corespunzător, ori-care ar fi el, fie chiar un nerv. Pentru cei de pe Pământ, acele două aparate sunt ochii şi urechile. Pentru alţii de pe alt glob, nervul optic şi cel auditiv formează nişte organe, având cu totul altă destinaţie. Cei de pe Pământ, apreciază mai mult fenomenele luminoase şi sonore; aceste două categorii formează aproape întreaga lor viaţă de relaţie. Cei din alte lumi, au alte simţuri, cu cari aprecieazǎ natura sub alte aspecturi.

QUAERENS. — Pe când îmi vorbeai adineaori despre Oamenii-Plante, mi-a venit în gând să te-ntreb dacă plantele pământeşti au suflet.

LUMEN. — Au; şi fără suflet nici o organizaţie nu poate exista. Ce alcătueşte *forma* unui vegetal? Sufletul. Pentru ce o ghindă şi un sâmbure puse alături, în acelaşi pământ şi în aceleaşi condiţiuni, produc: cel d'intâi, un stejar, — cel de-al douilea, să zicem, un vişin? Pentru că o forţă organică ascunsă în stejar va construi un vegetal special, precum o altă forţă organică, un alt suflet, ascunsă în vişin, va forma

un alt corp, — tot aşa cum sufletul omenesc îşi construeşte singur corpul, servindu-se de mijloace, pe cari i le pune la dispoziţie natura terestră. Numai atât că sufletul plantei n'are conştiinţă de ea însăşi.

Suflete vegetale, suflete animale, suflete omeneşti, toate sunt fiinţe ajunse la un oarecare grad de personalitate, având destulă autoritate pentru a îngenunchia, a domina şi a conduce celelalte forţe nepersonale, răspândite în sânul imensei naturi. Materia nu e o substanţă solidă şi întinsă; e o adunătură de centre, de puteri. Substanţa n'are nici o importanţă. De la un atom la altul, e un vid imens, relativ cu dimensiile atomelor.

QUAERENS. — Încep să nu mai înţeleg.

LUMEN. — Atunci, să-ţi dau un exemplu, care va preface teoria în faptă.

A CINCIA POVESTIRE

INGENIUM AUDAX, NATURA AUDACIOR.

LUMEN. — Cunoşti splendida constelaţie a Orionului; e compusă dintr'o mulţime de stele strălucitoare, printre cari una multiplă. Acest preţios briliant ceresc, e format din patru sori principali, aşezaţi în patrulater. Doui din ei, formând baza acelui patrulater, sunt întovărăşiţi de încă alţi trei sori. Prin urmare, e un sistem de şeapte sori, împrejurul cărora gravitează planete locuite.

Pe una din aceste planete mă găseam eu. Mă învârteam deci împrejurul unui soare secundar, care se învârtea şi el împrejurul unuia din cei patru principali, — iar toţi la un loc, ocoleau un centru de gravitate învizibil, fixat în centrul patrulaterului. Resultă că eream încălzit şi luminat

de şeapte sori de odată: unul, cel mai mare şi cel mai apropiat; un al doilea, destul de mare şi de strălucitor; trei de mărime mijlocie şi doui mai mici, gemeni. Cel principal, erea albastru indigo; al douilea, erea galben portocaliu; cei mijlocii ereau albi, iar cei din urmă semăneau cu două rubine.

QUAERENS. — Cum! Sunt în cer asemenea sori colorați, dubli, multiplii?

LUMEN. — Foarte mulți. Sistemul despre care-ți vorbesc nu e necunoscut astronomilor de pe Pământ, în ale căror cataloage sunt înscrise mii şi mii de asemenea stele multiple şi colorate.

Pe planeta din patrulaterul de mai sus, ființele nu sunt nici vegetale, nici animale, — nici nu le-aşi putea găsi loc în vre una din clasificațiile vieței pământeşti; aşa în cât nu ştiu cu ce să le compar, pentru a-ți da o idee despre forma lor.

Ai văzut în vre-o grădină botanică aşa numitul *cereus giganteus?*

QUAERENS. — Da şi cunosc bine această plantă. Numele îi vine de la asemănarea pe care o are cu lumânările mari, împletite, cari se aprind în temple.

LUMEN. — Cam aşa sunt oamenii din planeta Orionului. Se mişcă foarte încet şi se ţin în picioare printr'un procedeŭ foarte curios. Partea inferioară a tulpinei lor, e prevăzută, ca stelele de mare, cu nişte mici apendicii, cari se acaţă de pământ, făcând vidul.

Nu aceasta e însă partea cea mai ciudată a organizărei lor. E o alta, care pune foarte bine în evidenţă principiul despre care ţi-am vorbit, cu privire la reuniréa sufletelor elementare în corpul omenesc.

Intr'o zi, pe când mă plimbam pe acolo, am dat peste o fiinţă, în formă de arbore, naltă de vre-o 10 metrii, fără flori şi frunze, compusă numai dintr'o tulpină cilindrică, care se termina în partea de sus prin mai multe rămuri, la fel cu braţele unui candelabru; iar deasupra acestor ramuri, era un fel de diademă argintie.

La un moment dat, văd că începe să-şi mişce rămurile şi... leşină.

Trebue să-ţi spun că, în lumea aceea, e un lucru foarte obicinuit să vezi indivizi în toată firea, căzând pe neaşteptate, în nesimţire.

Moleculele care-i constituesc cad jos, toate, de odată. Individul încetează atunci de a exista, iar moleculele se risipesc.

Faptul acesta să nu te surprindă, căci se petrece şi pe Pământ. unde fiecare corp e format din molecule insufleţite. Măduva spinărei e o serie liniară de centre, şi independente şi guvernante în acelaş timp. Tot aşa sunt şi părţile constitutive ale sângelui, ale cărnei, ale oaselor. Joacă rolul unor provincii, având fie-care administraţia ei, dar în total sunt supuse unei autorităţi superioare.

Modul cum funcţionează această autoritate e una din condiţiile vieţei omeneşti, condiţie mai puţin exclusivă la animalele inferioare. In fiecare inel al unui vierme, e câte un vierme complet, aşa în cât vermele întreg reprezintă o serie de viermi, cari formează o adevărată societate de cooperaţie vitală. Lipitoarea, de exemplu: tăind-o în cinci bucăţi, obţii cinci lipitori. După cum în locul unei rămuri tăiată la un arbore, reapare alta, tot aşa tăind picioarele unui rac sau coada unei şopârle, cresc altele la loc. In realitate, animalele

vertebrate, — ca omul, — sunt compuse, în ce privește măduva spinărei și creerul, din segmente superpuse, din centre nervoase, având fiecare câte un suflet elementar.

Legea autorității, domnitoare pe Pământ, a determinat în seria animală o direcție preponderentă. Fiecare om e compus dintr'o mulțime de ființe grupate și stăpânite de atracțiunea plastică a sufletului personal, care, din centrul ființei, a format corpul, strângând în juru-i o întreagă lume de alte ființe, inconștiente de individualitatea lor.

QUAERENS. — Bine; dar după ce *ființele unei ființe* s'au risipit, cum se pot reuni?

LUMEN. — De obiceiu, prin voință; iar uneori, fără nici o sforțare, prin simpla manifestare a dorinței; căci, de și moleculele corporale sunt despărțite de molecula cerebrală, aceasta nu însemnează că legătura intimă s'a rupt. La un moment dat, se reunesc, reluându-și fie-care locul. Molecula directoare atrage la ea pe celel'alte, de la distanță, întocmai cum magnetul atrage pilitura de fier.

QUAERENS. — Mare minune!..

LUMEN. — Ți se pare, — pentru că nu

înțelegi, și nu înțelegi fiind-că nu ești în stare a pătrunde de cât faptele, cari intră în sfera observațiilor terestre. Îți repet însă, pentru a nu știu câtea oară, că Pământul nu e tipul universului.

Lumea din patrulaterul Orionului, cu cei șeapte sori învârtitori, e populată de un sistem organic, la fel cu acela, pe care ți-l descrisei. Am trăit acolo acum 2400 de ani și dacă-mi revăd astăzi acea existență, o revăd mulțumită timpului pe care-l întrebuințează lumina, spre a veni de acolo până la Capella. Prin urmare, încă o evidență cum că lumina e modul de transmisiune al istoriei universale. Cu puternica facultate vizulă de care ne bucurăm, putem distinge suprafața lumilor depărtate. Ochii «perispritului» nostru, nu sunt la fel cu ochii corpului. În ai corpului, razele sunt diverginte, așa în cât un obiect, ori-cât de mic, aflat foarte aproape, e de ajuns spre a umple intervalul dintre două raze, — pe când la o distanță mai mare, trebue negreșit un obiect mai mare, pentru a umple acel spațiu, mărit proporțional. Nu e tot așa și cu ceil'alți ochi ai perispritului.

Razele vizuale pătrund în ei paralel, aşa în cât le arată fie-care obiect în proporţie reală şi în mărime normală, fără ca distanţa să influenţeze întru ceva mărimea aparentă. Perispritul nu vede unele obiecte, în întregime; vede numai secţiuni, proporţionale cu deschizătura retinei ochilor săi, ş'acele părţi sunt vizibile pentru el, de la ori-ce distanţă, cu aceeaşi limpezime. Pe de altă parte, ştii că, urmând legea transmiterei succesive a luminei, toate evenimentele naturei, istoria tutulor lumilor, sunt răspândite în spaţiu, formând cel mai adevărat, cel mai măreţ tablou din natură.

După cum ai văzut, am călătorit în fel de fel de ţări cereşti. În momentul de faţă, studiez creaţiunea, fără a mă stabili nicăeri. Sper, în cursul secolului viitor, să mă reîncarnez într'o lume dependinte de Sirius. Omenirea de acolo e mai frumoasă de cât cea de pe Pământ. Naşterile au loc în virtutea unui sistem organic, mai puţin ridicul şi mai puţin brutal; omul pricepe toate operaţiunile fisico-chimice, cari au loc intru întreţinerea corpului. Cei de pe Pă-

mânt, nu văd, de pildă, cum se asimilează alimentele absorbite, cum se primenesc oasele, sângele și celel'alte organe; toate funcțiunile lor se îndeplinesc instictiv, fără ca cugetul să-și dea seama. De acolo vin atâtea și atâtea boale, a căror origină rămâne ascunsă, adeseori pentru totdeauna. Pe când, în lumea în care am de gând să mă reîncarnez, omul simte actele intreținerei lui vitale, cum ar simți o plăcere, sau o durere. Din fie-care moleculă a corpului, pleacă un nerv, care transmite la creer diferitele impresiuni pe cari le-a primit. Dacă omul pământesc ar fi înzestrat cu un asemenea sistem nervos, ar vedea, afundându-și privirile în organism, prin mijlocirea nervilor, ar vedea cum alimentele se transformă în hil, hilul în sânge, sângele în carne, și așa mai departe; s'ar vedea pe el însuși.

In lumea din sistemul lui Sirius, ochii omenești sunt organizați așa, în cât sunt *luminoși* în timpul nopții, ca și cum o emanație fosforescentă s'ar iradia din focarele lor. Mai mulți inși adunați noaptea la un loc, înfățișează un aspect într'adevăr

fantastic, căci şi strălucirea ca şi culoarea acelor ochi se schimbă, în raport cu diferitele pasiuni cari-i însufleţesc. Afară de aceasta, puterea privirilor e aşa de mare, şi influenţa *electro-magnetică* pe care o exercită e une-ori aşa de intensă, în cât pot trăsni, ucizând victima asupra căreia şi-au fixat toată energia voinţei lor.

Un alt caracter preţios al organisărei vitale din acea lume, este că sufletul poate trece dintr'un corp într'altul, fără a se supune fenomenului morţii, — care mai totdeauna e ori neplăcut, ori trist. Un savant, după ce a lucrat o viaţă întreagă pentru binele omenirei, văzând că i se apropie sfârşitul zilelor înainte de a şi fi terminat cercetările ştiinţifice, îşi poate schimba corpul cu acela al unui tânăr, pentru a reîncepe o nouă viaţă, mai folositoare poate de cât cea dintâi. Pentru aceasta, e de ajuns consimţimântul tânărului, la care se adaogă operaţia magnetică a unui medic competinte. Procedând astfel, s'au văzut fiinţe, unite prin legături de dragoste, schimbându-şi corpurile, după câţi-va ani de viaţă împreună: sufletul bărbatului trecea

în corpul femeii și al femeii în al bărbatului. Cu chipul acesta, experiența intimă a vieței devine, pentru fiecare din ei, mult mai completă.

Pe un alt astru, din vecinătate, vegetalele sunt compuse dintr'o substanță analogă cu *amiantul*, pentru că în constituția lor predomină siliciul și magnezia. Animalele nu se nutresc de cât cu acea substanță, iar ființele cari populează acea lume, sunt mai toate *incombustibile*.

Mai mi-aduc aminte și de-o altă planetă, luminată de un strălucitor soare hidrogenat, din constelația Lyrei; acolo, gândul n'are nevoe să se transforme în cuvânt, pentru a se manifesta. De câte ori nu ți s'a 'ntâmplat, — când o idee neașteptată îți licărește în minte, — să vrei s'o exprimi, sau s'o scrii, și, înainte de a sfârși, s'o simți sau risipindu-se, sau întunecându-se, sau luând altă înfățișare? Locuitorii planetei de mai sus, au un al șaselea simț, pe care l'am putea numi telegrafic, sau electric, în virtutea căruia, când autorul nu se împotri-

veşte, gândurile se transmit în afară şi, întipărindu-se pe un organ care ţine loc de frunte, pot fi citite de ori-cine.

Într'o şi mai ciudată lume, — unde fosforul joacă mare rol, unde atmosfera e simţitor electrizată, unde temperatura e foarte ridicată şi unde locuitorii n'au avut nevoe să invente şi să poarte vestminte, — unele pasiuni se traduc prin iluminarea unei părţi a corpului. Se petrece cu alte cuvinte aceea ce se petrece şi pe Pământ, când vară, după ce s'a înoptat, vezi licuricii sburând de colo până colo, ca nişte scântei înaripate. Seara, în oraşe, locuitorii de acolo fac un efect feeric. Culoarea fosforescenţei diferă după sex, iar intensitatea e în raport cu vârsta şi cu temperamentele. Bărbaţii răspândesc o lumină roşie, mai mult sau mai puţin puternică; femeile, o lumină albăstruie, adese-ori aproape stinsă.

Altă-dată, căutând o lume nouă, am dat peste o planetă, luminată de către un fel de soare crepuscular, — şi-n acea planetă ereau nişte văi, împodobite cu arbori, de

ale căror crengi atârnau ființe omenești, învăluite în lințoliuri. Cercetând, am aflat că locuitorii acelei planete se bucurau de o facultate organică, pe care o au și insectele pământești: aceea de a se transforma în crizalide și de a dormi astfel câtva timp, pentru a se metamorfoza apoi în fluturi. Acea rasă omenească erea deci dublă, — iar viața lor avea două faze, din cari prima constituia un fel de stagiu, o îndrumare către a doua, către perfecțiune. — Anii, sunt mai lungi de cât anii din Neptun, ceea ce face că un an al lor, e egal cu vre-o 200 de ani pământești. Spânzurații, pe care-i văzusem eu, trăesc două treimi ale anului în stare inferioară, o treime în stare de crizalidă, și în primăvara următoare reînviează, adică încep a se mișca, se deșteaptă, își lasă în arbori lințoliurile (adică părul crescut și albit), și sboară în regiunile aeriane, pentru a trăi încă un an de-ai lor, adică două sute de ani pământești.

Înainte de a sfârși, trebue să adaog că unele forme ale vieței pământești se repetă în lumile siderale. Așa, după cum pe Pă-

mânt, în lumea furnicilor, toţi bărbaţii mor în ziua nunţei; după cum, în lumea albinelor, procreatorii sunt sacrificaţi fără milă; după cum, la păianjeni, femeile omoară pe cei cu cari s'au împerechiat, dacă aceştia nu vor să fugă numai de cât; după cum, în sfârşit un mare număr de insecte nu-şi văd nici odată progenitura, căci îşi depun ouăle în anumite locuri, unde noui-născuţi să poată găsi singuri prima hrană; — tot astfel sunt lumi, în cari bătrâneţea e necunoscută, în cari amorul consumă toate fiinţele în flacăra unui fantastic delir, în cari plăcerea zilei de azi preţueşte mai mult de cât necunoscutul zilei de mâine. Sexul activ moare în noaptea nunţei; sexul pasiv, ovipar, după ce asigură perpetuarea speţei, adoarme în somnul de veci... Şi cine ştie dacă aceste lumi, în cari nimeni nu îmbătrâneşte, nu sunt cele mai bine dăruite!..

Mi-e peste putinţă să-ţi povestesc toate ciudăţeniile universului. Mulţumeşte-te că am ridicat vălul cel puţin atât, încât să poţi întrezări ce mari şi nenumărate deo-

sebiri există între producţiunile însufleţite ale tutulor sistemelor presărate în spaţiu.

Întovărăşindu-mă, cu spiritul, în această călătorie intersiderală, ai petrecut câte-va ceasuri departe de Pământ. Nu e rău să rătăcim din când în când pe cărările cereşti. Sufletul devine mai stăpân pe el însuşi şi, cugetând în singurătate, pătrunde mai adânc universala realitate. Ai văzut că omenirea pământească, şi ca fizic şi ca moral, e rezultanta forţelor virtuale ale Pământului. Puterea omenească, statura, greutatea, depind de acea putere. Funcţiunile organice sânt determinate de către planetă. Dacă viaţa e împărţită în muncă şi în odihnă, causa e rotaţia globului. Dacă omul mănâncă şi bea, atmosfera imperfectă e de vină. Fie care lume e locuită de rase cu totul diferite, cari uneori nu fac parte nici din vegetale, nici din animale. Universul e un infinit. Existenţa pământească nu e de cât o fază în acel infinit. Rolul ştiinţei este de a studia aceea ce simţurile terestre sunt în stare a percepe. Rolul filosofiei este de a forma sinteza tu-

tulor noţiunilor restrânse şi determinate, desvoltând sfera cugetării.

Aurora care goneşte spiritele, se apropie. Mă grăbesc dar să adaog următoarea observaţie, foarte însemnată şi isvorâtă din cele spuse până acum :

Dacă ai pleca de pe Pământ. în momentul în care ar sclipi un fulger şi dacă ai călători, cu lumina lui, un ceas sau mai bine, — l'ai vedea pe acel fulger, necontenit. Aşa e? Dar dacă nu ai pleca cu aceeaşi iuţeală, ci cu una mai mică, ce s'ar întâmpla?.. Să presupunem, pentru a limpezi răspunsul, că această depărtare de la Pământ ţine un minut, iar sclipirea fulgerului a ţinut o secundă. Vei vedea fulgerul de 60.000 de ori mai mult de cât a durat. În prima presupunere, călătoria e identică cu a luminei. Lumina a pus 60.000 de zecimi de secundă, pentru a străbate distanţa dintre Pământ şi punctul în care te afli ; aşa dar, călătoria amândorura a coexistat. Dacă însă, în loc de a sbura cu aceeaşi viteză ca a luminei ai fi sburat mai încet, întrebuinţând, să zicem, a o miia parte dintr'o secundă mai mult, pentru a ajunge

în acelaş punct, în loc de a vedea necontenit *acelaş moment al fulgerului*, ai fi văzut succesiv diferitele momente cari formează durata totală a fulgerului, egală cu a o mia parte dintr'o secundă. Intr'un minut întreg, ai fi avut timp să vezi întâi începutul fulgerului, să-i analizezi apoi desvoltarea, fazele, urmarea şi sfârşitul. Gândeşte-te ce stranii descoperiri s'ar putea face, în natura intimă a fulgerului, dacă l'am mări astfel de 60.000 de ori, ca durată! Ce bătălii înspăimântătoare ai avea timp să vezi în flăcările lui! Câte lumi ascunse pentru ochii imperfecţi ai muritorilor!

Când călătoreşti cu viteza luminei, vezi mereu tabloul din momentul plecărei. Dacă acea călătorie ţine un an, vei vedea tabloul un an. Dar dacă, — pentru a vedea mai bine un eveniment, care n'a ţinut de cât două secunde, ca, bunioară prăvălirea unui munte, ruperea unui gheţar, sau un cutremur de pământ, — pleci aşa, în cât să nu vezi întâi de cât începutul catastrofei; pe urmă, micşorând puţin iuţeala, să-i vezi primul moment care l-a urmat; apoi, micşorând şi mai mult, pe al douilea,

pe al treilea și așa mai în colo, — vei ajunge negreșit să nu-i vezi sfârșitul de cât după o oră; așa că, evenimentul, care nu durase în realitate de cât două secunde, pentru tine, observator, va dura un ceas; stâncile cari, în prăbușirea muntelui, nu stătuseră suspendate în aer de cât câte-va clipe, vor sta prin întârziere, câte-va minute și-ți vor permite astfel să-ți dai seamă în ce chip s'a produs fonomenul acelei prăvăliri.

Cu ce s'ar putea compara acest procedeu? cu un *microscop*, care *ar mări* timpul; dar, ca să nu se pară că întrebuințăm o expresie improprie, să-i zicem *cronoscop*, sau, și mai bine, *cromo-tele-scop*.

Cu ajutorul acestui procedeu, putem mări durata unei domnii, după plăcerea oricărui partid politic. Napoleon al II, ca să luăm un exemplu, n'a domnit de cât trei ceasuri; l'am putea face cu toate astea să domnească 15 ani, resfirând cele 180 de minute ale celor trei ceesuri de alungul a 180 de luni, și depărtându-ne de Pământ cu o așa viteză inferioară luminei, în cât, plecând în momentul, în care Camerele

au recunoscut pe Napoleon al II, să nu ajungem la capătul domniei lui fictive de cât după 15 ani. Cu chipul acesta, fie-care minut ar dura o lună, iar fie-care secundă 12 ore.

Recapitulând, iată ce trebue să ştii:

Legea fizică a transmiterei succesive a luminei e unul din elementele fundamentale ale condiţiilor vieţei eterne. Prin această lege, ori-ce eveniment e nepieritor, trecutul e vecinic prezent. Imaginea de acum 6000 de ani a Pământului o găseşti şi acum în spaţiu, ocupând punctul până la care a putut străbate lumina în aceşti 6000 de ani, — iar oamenii din punctul acela văd, prin urmare, Pământul aşa cum erea acum 6000 de ani. Ne putem revedea direct propria noastră existenţă, precum şi diferitele existenţe anterioare; e destul, pentru aceasta, să fim la o anume distanţă de lumile în cari am trăit. Sunt stele pe cari cei de pe Pământ le văd, fără ca ele să mai existe, pentru că s'au stins imediat ce-au emis razele luminoase sosite cu întârziere;

tot aşa cum cine-va ar putea auzi de la 200 de metri glasul unui om mort, dacă întâmplarea ar fi făcut ca acel om să moară subit, de apoplexie, imediat ce-ar fi dat un strigăt.

Îmi pare bine că ţi-am putut înfăţişa un tablou al diversităţei existenţelor şi al *formelor posibile necunoscute Pământului.*

Mă opresc. Rămâi în peştera-ţi întunecoasă, cum a zis Platon; rămâi vegetând, departe de a bănui ce forţe gigantice există-n univers. Va veni însă o zi, în care ştiinţa va descoperi în lumină principiul tutulor mişcărilor şi raţiunea intimă a lucrurilor. Aţi şi început chiar, de vre-o câţiva ani, să ghiciţi, prin analize spectrale, ce substanţe compun cutare sau cutare astru; să determinaţi, la distanţe de milioane de kilometrii, natura corpurilor cereşti, de la cari vă vine o rază de lumină.

Vibraţiile zilei mă opresc de a-ţi mai vorbi. Adio! sau, mai bine, la revedere. Evenimente mari sunt pe cale de a se împlini injuru-ţi. După ce-o trece furtuna, poate mă voi reântoarce, să-ţi dau, pentru ultima oară, semne de existenţă, să-ţi arăt că nu

te uit. Pe urmă, mai târziu, când vei înceta de-a trăi pe această mediocră planetă, îți voi eși înainte și vom călători împreună, dealungul neânchipuitelor splendori din infinit.

A ŞEASEA POVESTIRE

Infinitum-Eternitas

Trecuseră câţi-va ani, fără să mai ştiu nimic de Lumen.

Intr'o noapte caldă şi tăcută, la lumina lunei, stam singur pe terasa Observatorului. Stam în picioare şi priveam Parisul iluminat, comparându-i sgomotul cu gemetele depărtate ale unei mări. După cum odinioară, din înălţimea turnului Babel, Caldeenii contemplau Babilonul în splendoare, tot aşa contemplam şi eu cetatea lumei. Razele palide ale lunei estompau faţadele edificiilor.

Val-de-Grâce, cu frumoasele-i sculpturi, îşi desena conturul pe pânza cerului; Panteonul îşi înălţa în aer măreaţa-i cupolă; turnul lui Clovis reamintea conferinţele ţinute în alte timpuri asupra muntelui Ge-

novevei; Saint-Sulpice îşi arăta turnurile, — şi toate păreau argintate. Castanii dormeau pe alee. Nu simţeam de cât o boare parfumată, venind din spre miază-zi.

Humphry Davy povesteşte că, stând o dată, într'o seară cu lună, pe ruinele Coliseului din Roma, s'a simţit învăluit ca într'un fluviu de lumină; a auzit apoi sunete melodioase la fel cu ale unei harpe, şi a adormit ca într'un extaz, pentru a vedea în somn un Spirit, care *i-a arătat*, una câte una, diferitele epoce ale omenirei, începând cu sălbaticii vârstei de piatră şi sfârşind cu civilizaţia modernă. Ceva mai mult: în vreme ce acel spirit le arăta, îi şi explica, *cu voce tare*, istoria omenirei pământeşti.

O sensaţie, absolut identică ca a savantului himist, am încercat şi eu, în momentele acelea, cu deosebire că n'am adormit. Numai simţul auzului mi-a fost atins. O voce omenească, înceată, adâncă şi totuşi plăcută, o voce într'adevăr simpatică a început să-mi vorbească. Ca un suflu am simţit trecându-mi pe frunte, instinctiv mi-am întors capul spre stânga, şi-am ascultat.

VOCEA. — Viu dintr'o stea, cu iuțeala sborului unei păsări din regiunile înalte, iuțeală mai mare de cât a celui mai grăbit tren express. Am sburat mai repede ca rândunica, mai repede ca porumbieii călători, mai repede de cât condurii când se aruncă asupra unei prăzi. Am spintecat spațiul cu o repeziciune, mai mare de cât a unui balon dus de-un ciclon. Am călătorit, fără să mă opresc, cu o viteză de 400 de kilometrii pe ceas... și sunt pe drum de 138.690.394.600 de secole.

Fie-care an având 8766 de ore, urmează că, de la plecarea mea, am parcurs 12 quintilioane, 157 de catralioane, 600 de trilioane de leghe. Aceste cifre sunt foarte ușor de controlat, căci trebue să-ți spun numai de cât că viu dintr'un univers la fel cu al vostru, dintr'o nebuloasă având aceleași dimensii cu Calea Lactee. Cu ochii liberi, voi n'o distingeți; mulțumită însâ atâtor invenții optice, precum și metoadelor de calcul, ați isbutit să ajungeți cu cercetările până acolo, adică: să știți că Pământul e o planetă, care gravitează, împreună cu altele, împrejurul unei stele nu-

mită Soare, — că fie-care stea e un soare, strălucitor prin propria-i lumină, — că steaua cea mai apropiată de voi e la 8 trilioane de leghe, — că toate stelele formează o aceeaşi nebuloasă, — că, împrejurul nebuloasei voastre, e un imens pustiu, — că sunt, în depărtări, fel de fel de stele, tot aşa de locuite ca şi Pământul, — că, în sfârşit, cele mai depărtate nebuloase cunoscute sunt la o limită, din colo de care creaţiunea se continuă în infinit, fără ca imaginaţia noastră să-i mai poată pătrunde tainele.

Voi străbate universul sideral de la o limită la alta, de oare-ce viu dintr'o nebuloasă situată în constelaţia Orionului şi mă duc la o alta, situată într'un punct absolut opus. M'am oprit o clipă în sistemul vostru, pentru că e aproape la jumătatea drumului.

Cu toate cercetările voastre asupra universului, nu vă puteţi da seama exact de câte lucruri măreţe sunt cuprinse şi nu puteţi avea noţiuni aşa de absolute, ca acela care judecă prin el-însuşi. Eu, vă cunosc, vă ştiu cât sunteţi de doritori de *a şti*, şi, când

m'a rugat Lumen să vă lămuresc câte-va din adevărurile cerești, am primit cu plăcere, căci știu că cuvintele mele nu vor fi pierdute.

Mai întâi, îți dai seama ce e infinitul?... Spațiul e fără sfârșit, fără măsură și fără dimensii. Mă-nțelegi?... Sau, mai bine zis, îl înțelegi?... Fără dimensii! Cu alte cuvinte, dac'ai pleca de aici către un punct oare-care al cerului aparent și dacă ai călători cu ori-ce viteză și ori-cât timp în direcția acelui punct, după un ori-cât de lung șir de secole, drumul ce vei fi străbătut va fi egal cu zero. Să luăm, dacă vrei, alt exemplu: presupune că Pământul, pe care locuești acum, ar cădea în spațiu, și și-ar continua căderea, în linie dreaptă sau în spirală, timp de ori-câte miliarde de ani ai vrea, și cu o viteză ori-cât de mare ți-ai putea-o închipui... Știi care va fi rezultatul? Că în fața infinitului, va rămâne ca și cum nu s'ar fi mișcat din loc.

In acest spațiu infinit, etern, necreat, trebuincios, s'ar fi putut foarte bine să nu existe nimic, adică să rămâe gol în veci de veci. Cum se face că este *ceva* în

această nemăsurată întindere? Cum se face că sunt globuri luminoase și globuri obscure, având pe ele minerale, vegetale, animale, oameni de tot soiul, de toate formele și de toate dimensiile? Trebue să fie un secret.

Pentru că e de prisos să căutăm a pătrunde acel secret, mulțumește-te a te întreba: cine susține în vid acele globuri?... Vre-o forță? N'au nevoe de nici una. Inchipuește-ți materia inertă, lipsită de ori-ce proprietate; globurile, ori-cât de mari și ori-cât de grele ar fi, vor sta nemișcate, în locul în care au fost puse, sau formate. De oarece materiei îi lipsește ori-ce proprietate și ori-ce forță influentă, ce cauză le-ar putea scoate din repaos, le-ar putea mișca? Nici una. Verbul *a cădea*, nu exprimă o idee absolută și, atât cât nu va exista în univers *nici sus*, *nici jos*, el nu poate fi întrebuințat a exprima de cât o idee relativă. Va să zică, nu ne putem nici cel puțin întreba ce forță ar împiedica astrele de a cădea, căci această întrebare ar presupune că mai e în univers încă o regiune, inferioară, către cari ar fi atrase obiectele lăsate în voia

propriei lor greutăţi, — ceea ce nu este. Pământul ţi se pare că formează o regiune inferioară, pentru că locueşti pe suprafaţa lui; aducându-ţi însă aminte că se învârteşte împrejurul lui în 24 de ore şi că, cu chipul acesta, toate astrele îţi trec, rând pe rând, pe deasupra capului, numai de cât pricepi că ar fi absurd să presupui că acea pretinsă temelie a universului, în fie-care zi, îşi schimbă locul diametral. Iluzia simţurilor te-îndreaptă atunci spre ideea că Pământul ar putea fi un gol, aşezat în centrul universului, către care centru ar tinde toate părţile sferei cereşti. Când însă aflăm că acest Pământ ocoleşte Soarele într'un an, suntem siliţi a înlătura şi a doua iluzie, ca şi pe cea d'intâi, şi de a considera toate globurile cereşti, împreună cu Pământul, ca izolate, ca suspendate în spaţiu, prin firea lor, fără sprijin.

Îţi spusei că, dacă n'ar fi forţe în natură, corpurile materiale inerte, ar fi nevoite să stea în nemişcare, acolo unde le-a pus mâna lui Dumnezeu. *Sunt* însă forţe, şi cea mai generală, cea mai însemnată din toate, aceea care pune în mişcare

universul și constitue mecanismul vieței, este *atracția*.

Corpurile cerești se atrag în raport direct cu masele și în raport invers cu pătratul distanței.

Fiind dată această forță, resultă că toate astrele, presărate în infinit, se atrag unele pe altele. Dacă am presupune că ar fi fost puse, formate gata, în diferitele puncte pe cari le ocupă în spațiu și că apoi ar fi fost lăsate în voia puterei de atracțiune, ar fi început toate să se mișce, suferind fie-care influența atractivă a vecinului celui mai greu și mai apropiat, — chiar dacă acel vecin ar fi fost la o depărtare de mai multe miliarde de leghe. Fie-care astru, zic, ar fi încercat o ușoară oscilație, și pe urmă alta, și alta, căci n'ar fi resimțit atracția venită numai de la unul, ci de la doi, patru, zece, o sută, o mie, atracție cu atât mai slabă, cu cât ar fi venit de la o distanță mai mare.

Această primă emoție a tutulor corpurilor cerești ar fi fost urmată de o plecare universală; fie-care ar fi fost nevoit a se supune unei atracții preponderente, adică

aceleia care ar fi covârşit pe celelalte... Astrele grele ar fi atras la ele pe cele uşoare şi acţiunea atractivă s'ar fi exercitat în raport cu pătratul distanţei. Astfel fiind, mersul general al tutulor astrelor ar fi avut tendinţa să le reunească, repezindu-le pe unele asupra altora. Aşa de exemplu, Luna e atrasă de Pământ; dacă, de la înălţimea la care se află (96.000 de leghe) ar cădea pe Pământ, care e centrul ei de atracţie, i-ar trebui, până să cadă, 4 zile, 19 ore şi 55 de minute, — străbătând în prima secundă numai un milimetru, în a doua mai mult, în a treia mult mai mult, şi aşa mai încolo, pentru a ajunge la suprafaţa Pământului, cu o repeziciune extraordinară. Luna cântăreşte 72 de sextilioane de kilograme, iar Pământul 5875. Judecă care ar fi efectul ciocnirei.

Alt exemplu: — Pământul e atras de Soare. Dacă, de la înălţimea lui (37.000.000 de leghe) ar cădea pe Soare, care e centrul său de atracţie, i-ar trebui până să cadă, 64 de zile şi 12 ore, nestrăbătând în prima secundă decât 3 milimetri, mă-

rindu-şi progresiv viteza şi ajungând, în cele din urmă, la o iuţeală de 600 de kilometri pe secundă. Îţi poţi închipui ce s'ar produce când cele 5875 de sextilioane de kilograme ale lui, ar cădea peste cele 2 nonilioane de kilograme ale Soarelui.

Încă un exemplu: — Presupune că ar fi o stea atât de apropiată de Pământ, în cât paralaxa să-i fie egală cu o secundă, (în realitate nu există nici una aşa de aproape) şi mai presupune că această stea ar avea importanţa, pe care o are pentru voi Soarele. Ei bine, dacă acea stea şi Soarele vostru ar începe azi să meargă unul către altul, supunându-se îndouitei lor forţe atractive, ar veni un timp în care s'ar întâlni la mijlocul drumului lor; când? după ce fie-care ar fi parcurs câte trei trilioane şi mai bine de leghe, în timp de mai bine de un milion de ani! Ciocnirea ar fi în stare să-i sfărâme pe amândoui, iar subita lor oprire din mers ar produce o căldură, care i-ar putea preface în vapori, — ceea ce ar da, ca resultat final, un singur astru gazos, imens.

Să nu crezi că asemenea ciocniri nn s'au

întâmplat. Le-au văzut şi cei de pe Pământ, însă fără să le priceapă. Multe din stelele numite *noui*, cari au licărit o clipă pentru a pieri numai decât, sunt datorite acestor ciocniri siderale, mai mult sau mai puţin puternice.

Să ne întoarcem la mişcările cereşti.

Dacă atracţiunea ar fi singura forţă directrice în univers şi dacă astrele, pentru a i se supune, ar eşi din repaos, tendinţa întregului univers ar fi să se aglomereze într'o singură masă, într'un singur tot, solid. Scopul creaţiunei însă, nu e acesta. Astrele se mişcă, nu în linie dreaptă, ci în linie curbă; mai mult: cele cărora li s'a măsurat cursul, urmează curbe închise. Numai unele comete fac excepţie, căci aceste capricioase vagabonde sboară cam ca liliecii, cari par'că s'ar repezi asupra unei clopotniţi şi de odată, se întorc înapoi, descriind o parabolă, pentru a apuca într'o altă direcţie, neaşteptată. Aşa, cometele cu coamă fug din sistem în sistem. Globurile cari formează baza sistemelor, se

mişcă urmând curbe închise, — cum se mişcă, sateliţii în jurul planetelor, planetele în jurul sorilor, iar aceştia în jurul centrelor de gravitate mai importante.

Curbele închise dau naştere unei alte forţe, opusă celei de atracţie, forţa *centrifugă*, care tinde, după cum arată numele, să depărteze aştrii din centrele împrejurul cărora gravitează. După cum piatra caută să scape din praştie, aşa caută şi planetele să scape de forţa solară, iar satelitele de cea planetară.

Dacă forţa centrifugă ar exista singură, sau dacă ar învinge pe cea de atracţie, ar resulta o tendinţă generală a universului, opusă tendinţei pe care am studiat-o mai sus: toate corpurile cereşti ar căuta să se depărteze prin tangentă, şi, în locul convergінţei, care, în prima noastră ipoteză, ar fi concentrat toate corpurile într'o masă mică, ar intra în joc divergінţa, care ar depărta toate astrele, împingându-le, ca pe nişte valuri, spre ţărmurile infinitului. Cum însă infinitul n'are ţărmuri, această depărtare de centru, s'ar putea perpetua pentru vecie, făcând astfel un gol în mij-

locul universului, prin împingerea astrelor, către o circonferință neatinsă nici odată.

Însă nici forța centrifugă nu dirige astrele ea singură, după cum nici atracția nu le e stăpână unică. Aceste două forțe contrarii sunt *egale*. In virtutea respingerei, născută prin mersul lui, caută să se depărteze. Intensitatea primei mișcări e de 3 milimetri în prima secundă; tot de 3 milimetri pe secundă e și aceea a tendinței de a se depărta. Consecința e că se naște un *echilibru* perfect, datorită căruia planetele nu se pot nici apropia, nici depărta de Soare. Acesta e secretul care susține în spațiu Pământul și celelalte lumi.

Acum, cred că aĭ înțeles. Nici unul din corpurile cerești nu se sprijină pe o putere materială, — ci, dacă mă pot exprima astfel, pe *o idee*.

Acest echilibru însă impune o condiție: mișcarea perpetuă și universală. Așa se explică pentru ce în univers nici un atom nu e în repaos. Pământul se învârtește în jurul lui, în 24 de ore. Luna, în jurul ei, în 27 de zile. Pământul mai aleargă și de-a lungul unei orbite, al cărei centru e

Soarele, şi pe care o descrie în 365 de zile. Tot aşa şi celelalte planete. Mercur, cea mai apropiată, nu cere de cât 88 de zile pentru a-şi parcurge drumul, pe când Neptun, cea mai depărtată, are nevoe de 165 de ani. Insuşi Soarele, care pare imobil, se învârteşte împrejurul său în 25 de zile şi jumătate, de la apus spre răsărit, în sensul revoluţiei planetelor sale. În acelaş timp, se mai mişcă şi în spaţiu, târând cu el tot sistemul planetar. Din această cauză, Pământul, în mişcarea lui anuală în jurul Soarelui, sboară cu o viteză de 644.000 de leghe pe zi, — iar viteza mersului Soarelui, cu întregul său sistem, e de 60 de milioane de leghe pe an. Aşa aleargă de când există el, îndreptându-se în momentul de faţă către constelaţia lui Hercule. Această viteză ţi se pare îngrozitoare, nu e aşa? Gândeşte-te că spaţiul e atât de vast, în cât, chiar dacă s'ar duce spre Hercule în linie dreaptă, nici după un milion de ani nu ar ajunge, căci are 60 de trilioane de leghe de străbătut.

Fie-care stea, fie-care soare din spaţiu, sboară într'una. Şi numai prin această a

lor vecinică mişcare se ţin în echilibru, departe unele de altele. Tot prin mişcare trăesc. Soarele pământesc e una din stelele, cari merg relativ încet. Sborul lui Arcturus e de 1.800.000 de leghe pe zi! Al stelei cu no. 1830, dintr'un oare-care catalog astronomic, e de aproape 3 milioane pe zi. Şi cu toate acestea, când le vezi în adâncul nopţei, par neclintite, tot aşa cum pare şi Pământul. Pentru ce această aparenţă liniştită? Pentru că mişcările planetare sunt atât de mari, aŭ loc într'un spaţiu atât de întins şi la aşa distanţe, în cât sunt imperceptibile.

Cele 75 de milioane de sori cari compun grămada voastră de stele, susţin fiecare sisteme felurite, cari duc în pustiurile spaţiului lumile răsărite pe suprafeţele lor. E o mare deosebire între unele şi altele. Pe Pământ, lumina Soarelui pare albă; căldura sa anuală mijlocie nu trece peste 30 de grade centigrade, iar un an are 365 de zile, a câte 24 de ore fie-care. Omul cântăreşte cam vre-o 60 de kilograme, are o înălţime de 1 metru şi 60, ascunde în el o căldură vitală de 36 de grade şi jumă-

tate, trăeşte vr'o 40 de ani şi se reproduce în trei generaţii pe secol. In altă lume, lumina Soarelui e albastră, alte culori nu există, căldura lui mijlocie e de 50 de grade sub zero, anul are 60.000 de zile, ziua 7 ceasuri, omul cântăreşte 1500 de kilograme, e înalt de 50 de metri, sângele din vinele lui e mai rece ca ghiaţa şi trăeşte patru secole. In alta, sunt trei sori, doui roşii şi unul violet, şi douăsprezece Luni, de diferite culori; temperatura sângelui atinge 300 de grade şi omul seamănă cu o sferă gazoasă, care sboară sau înnoată în atmosferă, ca nişte băşici de săpun. Greutatea, densitatea, căldura, lumina, anii, anotimpurile, metrul, etc. toate variază la infinit, de a lungul nenumăratei diversităţi a sistemelor lumeşti.

Stelele nu sunt astre de aceeaşi dimensie, nici n'au aceeaşi strălucire şi diferenţa aparentă a mărimilor nu are drept cauză numai depărtarea. Stelele cele mai strălucitoare, pe cari voi le numiţi stele de mărimea întâia, nu sunt cele mai apropiate, precum nici cele mici nu sunt cele mai depărtate. Multe din ele întrec Soarele vos-

tru, în mărime şi în lumină. Mişcarea anuală a Pământului vă duce pe o orbită cu un diametru de 74 de milioane de leghe, producând o mică mişcare aparentă în stelele cele apropiate; după cum, când umblăm pe un drum, arborii vecinaşi par a se muta din loc, în sens invers cu mersul nostru, tot aşa şi stelele cele mai apropiate descriu pe fie-care an o mică elipsă, corespunzătoare cu perspectiva orbitei pământeşti. Cea mai apropiată, aceea a Centaurului, descrie o elipsă, a cărei lungime nu e de cât a 900-a parte din diametrul aparent al Lunei. Vezi ce mică e. Cu toate acestea, tot e destul de mare pentru ca să întreacă orbita lui Neptun, a cărei rază e de 300 de ori mai mare de cât aceea a orbitei pământeşti. Dacă am presupune un Soare destul de vast, spre a putea ocupa toată acea orbită, n'ar apărea, văzut din acea stea, decât sub un disc de nouă ori mai mic ca acela pe care ni-l înfăţişează. Dacă Soarele, aşa cum e, s'ar depărta la distanţa la care e Alpha din Centaur, strălucirea lui, în comparaţie cu cea de azi, ar fi reprezentată prin fracţiunea $\frac{1}{52.900.000.000}$.

Insă lumina primită de la Alpha Centaurului este de $\frac{1}{16.950.000.000}$, în comparaţie cu aceea a Soarelui. Rezultă de aci că această Alpha dă de trei ori mai multă lumină de cât Soarele vostru.

Pentru Pământ, Canopus şi Sirius sunt două din cele mai strălucitoare stele. Cea d'intâi e de trei ori mai luminoasă decât Alpha din Centaur, şi, cum translaţia anuală a observatorului pământesc nu produce în acea stea nici cea mai mică schimbare de poziţie, urmează că e cu mult mai departe de voi, mult mai luminoasă şi mult mai voluminoasă. Sirius e de patru ori mai strălucitor de cât Alpha din Centaur, şi presintă o schimbare anuală de poziţiune, care vă înlesneşte să-i calculaţi depărtarea. Ţinând seamă de această depărtare, s'a constatat că lumina sa intrinsecă întrece de 64 de ori pe aceea a Soarelui din Centaur şi de 192 de ori pe aceea a Soarelui vostru. Diametrul acelui astru e de 14 ori mai mare ca al Soarelui pământesc, iar volumul de 2688, cu toate că acest din urmă Soare e de 1.279.000 de ori mai voluminos ca Pământul.

Pe de altă parte, a 61-a stea din constelația Lebedei, mai departe decât Alpha Centaurului, dar mai aproape decât Sirius, e o stea dublă, de la care nu ne vine de cât a 100-a parte din lumina ei. Diametrul fie-căreia din cele două cari o compun, nu e nici cât o treime a diametrului Alphei; volumul e de 30 de ori mai mic, iar amândouă la un loc nu sunt nici jumătate cât e al Soarelui. Iată dar duoi sori reuniți, cari sunt mai mici de cât al vostru.

Din toate aceste exemple, cred că ai înțeles ce variație există de la un soare la altul. Sunt tot atât de multe deosebiri între sorii universului sideral, câte sunt și între planetele sistemului vostru solar.

Trebue să știi că, de regulă, cantitatea de lumină nu e un indiciu al volumului. Cele grele și mari sunt aproape obscure, ne mai dând de cât căldură. Cele mici, dau o lumină ce te orbește. Aceste diferite stări himice, calorice, electrice, stabilesc între sori cea mai mare diversitate de culori, de la galben-auriu, până la verde-smaragd.

Călătorind prin aceste vaste regiuni, toate ideile și toate perspectivele se schim-

bă. Eu am străbătut, în drumul meu, trei grămezi de stele, cari pluteau în oceanul cerurilor, ca un imens arhipelag. Grămezile acelea, sunt compuse din milioane de sori și de sisteme planetare, în jurul cărora se întind nepătrunse pustiuri. Primul din cele trei universuri siderale, pe cari le-am străbătut în călătoria mea, era situat la 2 chintilioane de leghe departe de punctul meu de plecare; al douilea, la 5 chintilioane, iar al treilea la 9. Ajungând la 36 sau 37 de catralioane de leghe de aici, am început a găsi primele case ale satelor voastre și, de atunci până acum, n'am străbătut de cât o jumătate a universului vostru, de și am intrat în el acum 415 milioane de secole, umblând cu o viteză de 400 de km. pe oră. In drumul meu, am întâlnit sori dubli, tripli, multipli, cari se învârteau unii împrejurul altora în cerc, cu sistemele lor cu tot, — sori singuratici, porniți cu repeziciuni neînchipuite și târând după ei lumile supuse lor; sori colorați, răspândind asupra planetelor lor cele mai ciudate amestecuri de culori; — sisteme cu desăvârșire gazoase, sau formate numai din sfere

de vapori; — stele de azot și comete de acid carbonic.

Așezarea aștrilor în spațiu, atârnă de locul pe care-l ocupă cel ce observă. Liniile drepte sau frânte, dreptunghiurile, pătratele, arcurile, coroanele, pe cari le formează, când le privești dintr'un anume punct, dispar dacă schimbi locul. Apropiindu-mă de sistemul vostru solar, m'am uitat cu atenție la felul cum sunt așezate constelațiile pe sfera voastră cerească. Și de pe Pământ, și din Lună, și din Venus, și din Marte, le-am văzut tot la un fel, căci perspectivele cerești nu se schimbă printr'o simplă mutare de câteva milioane de kilometre.

Să vorbim acum de întinderea stăpânirei Soarelui.

În anul 1680, a trecut pe lângă Pământ o mare Cometă, care se depărtează la o distanță egală cu de 28 de ori distanța până la Neptun. Depărtarea până la Alpha din Centaur e de 270 de ori mai mare de cât raza afelică a Cometei, despre care-ți vorbesc. Așa dar, după cum vezi, putem,

luând ca unităţi de comparaţie nişte întinderi imense, să măsurăm spaţiul, fără a întrebuinţa serii de cifre, pe cari adeseori apreciarea le scapă.

Pentru a veni, — nu din steaua aceea, căci nu viu de acolo, — ci de la steaua cea mai apropiată, mi-au trebuit 9 milioane 8 sute de mii de ani. Pentru a veni de la afelia Cometei din 1680, mi-au trebuit 36.300 de ani, căci ştii la ce distanţă s'a depărtat? La 32 de miliarde de leghe de Soare, distanţă la care astrul solar tot mai are putere să cheme din adâncimi această slabă nebulozitate cometară, atât de uşoară (de şi întinsă), atât de difuză, atât de neînsemnată pentru el, — şi care tresare încă, ori de câte ori Soarele îi trimete ordin să se întoarcă, de şi ştie bine că nu-i va putea îndeplini porunca, de cât în 44 de secole.

În timpul celor 9 milioane 764 de mii de ani, cari mi-au trebuit spre a străbate întinderea din jurul domeniului Solar, nu m'am întâlnit cu nici un corp ceresc, a cărui atracţie să poată influenţa pe aceea a Soarelui; nu m'am întâlnit de cât cu

rămăşiţe de lumi distruse, pe cari le-am văzut căzând în spaţiu încet, — încet de tot, ca şi cum nu s'ar fi mişcat, căci în acele zone intermediare atracţiile astrale devin aproape nule. La distanţa afelică a Cometei din 1680, atracţia Solară nu mai e de cât de 0^m,000.000.008.333, şi forţa care atrage Cometa nu o mai poate face să parcurgă în prima secundă de cât 416 sutimi de mii de milimetru. De aceea, văzând-o, pare a fi o moartă, susţinută in negurile vidului ca o fantomă uşoară, iar toate cele cari, rătăcind, au ajuns până în aceste regiuni, formează un lenevos cortegiu de umbre sepulcrale.

După ce-am străbătut orbita mai multor planete posterioare sistemului solar, am ajuns, acum 13 secole, la Neptun, adică la 1147 de milioane de leghe de aici.

Eu. — Aşa dar, dacă un om ar putea pleca azi de pe Pământ, îndreptându-se, cu o iuţeală de 400 de km. pe oră, către lumea lui Neptun, ar ajunge acolo tocmai peste 1300 de ani?

Vocea. — Da. Şi-ţi atrag atenţia că acei 1300 de ani pământeşti preţuesc numai cât

8 ani neptuniani, căci calendarul se schimbă cu desăvârşire de la o planetă la alta. Cu toate acestea, un an neptunian nu e mai lung, pentru locuitorii din Neptun, de cât e pentru voi un an pământesc. Din punctul de vedere al absolutului, pentru un spirit neîncarnat, aceste două lungimi nu sunt *nimic* şi, în neantul lor, sunt egale. Timpul e format de către mişcările periodice ale corpurilor materiale şi numai corpurile materiale cari se schimbă cu el îi sunt supuse. Forţele, adică acele puteri dinamice imponderabile cari susţin masele, sunt aproape independente de timp, căci se transmit cu o repeziciune egală cu ideea de instantaneu. Tot aşa şi sufletul omului ; de şi e învăluit într'o substanţă fluidică intermediară între el şi corp, se poate muta dintr'un loc al spaţiului într'altul, cu o iuţeală mai mare de cât a luminei şi-a electricităţei, adică aproape instantaneu.

Eu. — Atunci, de ce ţi-au trebuit atâtea secole, până să vii de la marginile universului astronomic ?

Vocea. — Aşi fi putut străbate acelaş drum numai în câte-va zile ; dar, după cum

ți-am mai spus, zilele și secolele, pentru un spirit, sunt tot una și, ori că aș fi venit instantaneu, ori că aș fi întârziat, pentru mine erea tot una.

Sufletul, preexistent vieței, n'are nici o vârstă în momentul în care se încarnează, — precum n'are nici o vârstă nici atunci când, încetând viața, își leapădă vestmântul pământesc. Când vine să se încarneze din nou, pe același Pământ, fie pe altă planetă, tot așa fără vârstă e. Secolele trec peste el, fără a lăsa vre-o urmă: nici veci-nicia nu-l îmbătrânește.

Nu se întâmplă tot astfel cu corpurile însuflețite, cu combinațiile atomice, cu agregarea moleculelor, cu lumile materiale și cu toate astrele, cari constituesc universul fizic. Pentru ele, timpul există, și există prin ele. Sorii ce e drept, n'au nopți și, bucurându-se de o ziuă perpetuă, se apropie mult de condițiile eternității; au însă translații, modificări de temperatură și variații, cari le dă o oare-care măsură de timp, foarte înceată, dar, ori-cum, reală; dovadă e că acești sori îmbătrânesc și mor. — Lumile planetare au și zile, și nopți, și luni,

şi anotimpuri, şi ani. Mişcările cari le poartă în spaţiu le formează calendare, dând Pământului ani de 365 de zile, — lui Jupiter ani de 10.400 de zile, — lui Saturn de 25.421 de zile, iar Soarelui şi întregului sistem planetar o revoluţie de mai bine de 200 de mii de ani pământeşti. Cu timpul, stelele se mută din loc, constelaţiile iau alte forme. Sistemele se distrug, planetele se fac praf, iar sorii se sting. Aşa dar, timpul, adică mişcarea, există pentru obiectele materiale.

Din punctul de vedere al absolutului, repet, nu există, — căci în spaţiul limpede, între corpurile cereşti, nu e nici timp, nici măsură. Nici spiritul nu e supus timpului, şi pentru a-l màsura, trebue să recurgă tot la mişcările planetare, cari sunt un fel de pendule seculare.

Ast-fel fiind, cele 138 de bilioane de secole, cari mi-au trebuit pentru călătoria mea siderală, n'au nici un preţ pentru mine, şi azi sunt tot aşa de tânăr, ca şi-n momentul în care-am plecat.

În viaţa unui Spirit, sau, ca să mă exprim mai exact, într'o fază din viaţa eternă

a unui Spirit, se poate foarte bine ca o ulme ca Pământul, sau ca Jupiter, sau ca Saturn, să se nască, să trăească şi să moară, — în vreme ce Spiritele cari o însufleţiseră rămân vecinic vii şi se reîncarnează de multe ori, fără să îmbătrânească.

In creaţiune, sânt două lumi bine distincte: lumea spirituală, pentru care nu există condiţiile materiale, cum ar fi timpul, spaţiul, volumul, greutatea, densitatea, culoarea, ci numai principiile dreptăţei, adevărului, binelui şi frumosului, cari sânt tot atât de eterne ca şi Dumnezeu; — lumea fizică, pentru care nu există nici bine, nici rău, nici drept, nici nedrept, nici frumos, nici urât, dar care se sprijină pe principiile realităţei materiale, adică timpul, spaţiul, volumul, etc.

Eu. — Dacă elementele lumei fizice sânt străine celei spirituale, cum pot Spiritele să cunoască universul, să vadă lumile, să călătorească de la una la alta?

Vocea. — Cu ajutorul unor principii intermediare, adică prin ajutorul *forţelor*, cari sânt: atracţia, lumina, căldura, electricitatea, etc.

*

Sufletul, chiar incarnat, nu poate avea acțiune directă asupra materiei. Când un suflet se ocupă cu astronomia, cu fizica, cu chimia, într'un cuvânt cu științele exacte, nu-l ajută propria-i intuiție sau propria-i putere, ci agenții intermediari. Pe de altă parte, nici corpul nu ar putea nimic, fără aceste forțe, cari sânt *substratul* universului. Atomele unei bucăți de fier sau de marmoră, ale unei molecule de aer sau de apă, nu sânt solid lipite unele de altele, după cum se pare, ci sânt tot așa de despărțite cum sânt planetele din univers. Nu există nimic absolut solid, căci între atomele constitutive ale corpurilor sânt niște spațiuri relativ imense, pe cari o forță oarecare, de exemplu cea calorică, nu face de cât să le depărteze sau să le apropie, să le dilate sau să le strângă, producând astfel când solide aparente, când lichide, când gaze, — trei stări diferite ale aceleeași substanțe, stări datorite numai forței calorice. Doui ochi, cari ar fi în stare să vadă structura atomică a unui obiect, n'ar mai putea vedea obiectul, pentru că vederea l'ar străbate. Când cine-va primește o rază de lu-

mină, acea rază pătrunde în orbită, străbate structura organului vizual şi se duce de loveşte un nerv, care n'ar transmite nici o sensaţie dacă, distrugâdu-se viaţa, n'ar fi acolo sufletul, care să interpreteze emoţiunea, să dea un sens vibraţiilor luminoase, transmise prin nervul optic. Intre suflet şi obiectul văzut e un agent intermediar, o forţă, lumina, fără care sufletul nu s'ar putea pune în raport cu obiectul.

Pentru aceasta însă, actualul organism omenesc nu e trebuincios. Şi lumina, ca şi căldura, ca şi electricitatea, ca şi multe alte forţe necunoscute vouă, se transmite prin mişcare, prin vibraţii sau ondulaţii, pe cari sufletul le-ar putea primi, fără ajutorul simţurilor ce posedaţi. Ochii nu sânt necesari, pentru a vedea. I-ar putea înlocui un alt organ, cu totul diferit, care, fiind sensibil la undele rare, ar vedea căldura, dând astfel sufletului o noţiune asupra unor lucruri pe cari nu le cunoaşteţi, fiind-că n'aveţi simţuri să le apreciaţi. Trăiţi în mijlocul unei lumi invizibile, în care sufletele, înzestrate cu alte simţuri decât ale

voastre, pătrund o mulțime de realități, despre cari nu puteți avea conștiință.

Prin urmare, în univers trebue să vedeți: 1) un element *materie*, supus condițiunilor spațiului și împărțit în atome; 2) un element *dinamic*, nesupus condițiunilor de mai sus; 3) un element *suflet*, spiritul, individualizat în spațiu.

Eu. — Văd toate câte mi le-ai spus. Văd aștrii și atomele, văd forțele cari sprijină și conduc corpurile ponderabile, văd Spiritele cari plutesc în spațiu, — în sfârșit văd o lumină nouă, care mă fac să-mi dau seama cât e de mare și de frumos universul. Numai pe Dumnezeu nu-l văd. Nu mi l'ai arătat.

Vocea. — Nu ți l'am arătat, pentru că chiar Spiritelor le e cu neputință de a ghici Ființa infinită. Până acum, te-ai închinat unui Dumnezeu creat după chipul omului și de multe ori te-ai îndoit de existența Autorului naturei, pentru că nu l'ai înțeles. Nici dogmele teologiilor oficiale, nici tăgăduirile ateismului nu sânt adevărate.

Dumnezeu nu există nici în Cer, după cum nu există nici pe Pământ, — sau, ca

să mă înțelegi mai bine, nu vei găsi în nici o regiune a infinitului închipuitul Tron de aur al celui Prea-'Nalt. Nici Empireul evului mediu, nici Olympul grec n'au existat. Paradisul lui Mahomet n'a scânteiat, decât în înflăcărata imaginație a discipolilor profetului. Cele șeapte ceruri ale lui Budha sânt tot așa de fantastice, ca și desenurile chinezești cari ni le-arată. A vedea pe Dumnezeu în față, e o expresie curat simbolică. Cerul nu există. Spațiul astronomic n'are margini. Dumnezeu nu e decât un Spirit, cel mai curat, conștient și de el însuși și de tot ce există în univers, un Spirit personal, dar fără formă, nesfârșit și etern, prezent pretutindeni, activ în ori-ce.

Această Ființă infinită, absolută și eternă, cauza cauzelor, principiul tutulor celor ce există, sprijinul universului, — n'o putem înțelege noi. Să-i tagăduim existența, nu se poate, — căci atunci n'am mai putea explica existența în creațiune, nici a inteligenței, nici a matematicilor (pe cari omul nu le-a inventat, ci găsit), nici a adevărurilor intelectuale și morale. Tot ce putem înțelege și admite este că pentru el nu e

nici timp nici spațiu, și că le vede toate de odată, de oare ce astronomia ne-a învățat cum lumina duce în spațiu istoria lumilor; mai putem iarăși admite că pentru el, în virtutea aceleași explicații, trecutul, îi poate fi totdeauna sub ochi ca și viitorul, căci evenimentele cari trebue să urmeze unele altora sânt coprinse în actuala stare a universului, tot cum e cuprins trecutul în rezultat; a înțelege însă natura intrinsecă și modul de a lucra al acelei Ființe infinite, e cu neputință.

Sper că te-am făcut să-ți dai seama ce însemnează infinitul spațiului. Dar infinitul timpului? Judeci cât de măreață e ideea reprezentată prin cuvântul *eternitate?*

EU. — Mi-e mai greu să-mi închipuesc un timp fără sfârșit, decât un spațiu fără sfârșit.

VOCEA. — Ori-care ar fi durata închipuită a unui timp, se întâmplă că, ajungând la sfârșitul ei, să te pomenești că n'a secat, că mai există și dincolo de bariera presupusă. Iți închipui atunci o altă barieră, mai departe, pornești spre ea, ajungi, și iarăși vezi că mai e timp și dincolo, și

iarăşi o muţi, şi iarăşi te vezi amăgit, şi iarăşi o muţi... fără a-i putea găsi sfârşitul, pe care nu-l are. Gândeşte-te însă că comparaţia aceasta o fac pentru a te lămuri, căci în realitate şi eternitatea ca şi infinitul, nu se pot măsura.

Ceea ce presupune o măsură în eternitatea fără început şi fără sfârşit, sunt mişcările universului material. Dar nici aceste măsuri nu sunt absolute. Dacă Pământul s'ar învârti de o sută de ori mai încet, anii ar fi într'adevăr de o sută de ori mai lungi, dar pentru voi ar fi *aceiaşi*. Dacă Pământul ar deveni de o mie de ori mai mic, micşorându-vă şi pe voi şi animalele de câte o mie de ori, aţi fi *aceiaşi*: metrul ar fi tot a zecea milioanelea parte din sfertul meridianului, obiectele le-aţi vedea sub acelaş unghiu, etc. Toate ideile, pe cari le-aţi luat până acum drept absolute, nu sunt de cât relative la planeta noastră trecătoare.

În eternitatea imobilă, Spiritele rămân,— lucrurile materiale, trec.

Spiritele rămân, pe vecie; însă îşi au şi ele somnul şi moartea. Toate sufletele omeneşti cari trăesc pe o planetă, pe a noas-

tră bunioară, nu-şi păstrează după moarte *conştiinţa* existenţei lor, de şi toate îşi păstrează identitatea. *Eul* poate dura, se poate bucura, sau poate suferi, fără a păstra nici o amintire din trecut şi prin urmare fără aşi forma o individualitate. Aşa se întâmplă cu animalele şi cu mulţi dintre oameni. Nemuritori, adică suflete conştiente de imortalitatea lor, nu sunt decât aceia cari au încă din timpul vieţei conştiinţa intelectuală a spiritualităţei şi memoria spirituală, cari nu sunt tot una cu o simplă impresie cerebrală.

Zăresc aurora. Peste puţin îmi voi relua sborul călătoriei, căci ţi-am spus că am de gând să străbat universul.

Când voi mai trece pe aici, la întoarcere, adică peste 277 de bilioane de secole, Pământul nu va mai exista. Va fi mort, distrus, împreună cu toţi vecinii Venerei, sora lui mai mică, — Mercur, vioi şi grăbit, — Marte, cu geografia lui bizară,—Jupiter, impunătorul, — Saturn, încins cu un întreit inel, — Uranus, greoi şi venerabil, —Neptun, secularul, — toate, toate vor fi

încetat din viață, pe toate le va fi înghițit eterna metamorfoză.

-Și știi de unde are să înceapă moartea lumei voastre? De la Soare.

Petele acestui astru se vor înmulți, se vor mări, și se vor întinde în amândouă părțile ecuatorului cu două zone întunecoase, iar metereologii vor constata scăderea căldurei și a luminei. Încet-încet, răceala va amenința organismele planetare și le va omorî, înlocuindu-le cu altele, făcute să trăiască în frig. Pe urmă, Soarele se va roși; după aceia, se va întuneca, va înceta de a fi focarul sistemului căruia i-a dat atâta timp magnetism și viață — nu va mai remâne din el decât o frumusețe sinistră. Zilele vor deveni nopți; primăveri și veri nu vor mai fi; munții se vor rostogoli în neguri... O noapte neagră, neagră vă va înfășura!

În timpul acesta, vor apare alte astre. Constelațiile își vor schimba forma. Ursa mare, dacă nu i se vor stinge stelele, nu va mai forma un car cu oiște, ci o simplă linie frântă. Orion, splendida constelație din spre miază-zi, se va desmembra; cei trei

Regi se vor despărți. Rigel se va stinge, Aldebaran va fugi de Pleiade, Sirius își va pierde sceptrul, stelele lui Hercule vor deveni de mărimea întâia, iar Pământul va cădea în bucăți, cari vor continua a se învârti în jurul Soarelui mort, ca niște schelete pitice în jurul unui schelet uriaș. Întâlnindu-le apoi o cometă hiperbolică, le va lua, le va târî cu ea, pentru a le presăra într'un alt sistem, pe o planetă necunoscută, ai cărei locuitori le va culege și le va pune în vitrinele vr'unui muzeu, cum puneți voi aerolitele culese, fără a ghici ce-au fost și de unde vin. Iată ce va deveni Pământul, până să mă întorc eu din călătorie.

Vocea a tăcut, și-am simțit un fior, — intrezărind viitorul, stelele mutate din loc, constelațiile sdruncinate, sistemul planetar distrus, *Soarele și Pământul spulberați!..* M'am gândit atunci ce vor deveni sufletele noastre, ce va deveni al meŭ, și, fără voe, ca trăsnit, i-am strigat:

— Bine, *dar eu?*

— Tu?.. Tu eşti ca mine, nemuritor, nedistructibil.

— *Nedistructibil?..* Atunci unde voi fi peste un secol?

— În spaţiu, în infinit.

— Dar peste o mie de ani?

— Vei exista şi atunci.

— Dar peste o sută de mii? Peste un milion?

— Şi peste un milion, şi peste o sută de milioane de ani, vei avea tot aceeaşi vârstă pe care o ai acum.

— Cum? Nu voi muri?

— Nu, căci nici un suflet nu moare. Şi-ţi mai repet odată, pentru cea din urmă oară, că secolele nu sunt *nimic* în veciniciе, că, după scurgerea lor, reîncepem altele, dela început de tot, ca şi cum n'ar fi trecut, — şi că *existenţa unui suflet nu poate avea sfârşit.*

— Nu poate avea sfârşit!..

Am repetat cuvintele astea nu ştiu de câteori, căutând a le înţelege... mi-am simţit creerul topindu-se... şi am căzut jos, cum cade un om mort.

SFÂRŞIT

VERIFICAT
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ CAROL I BUCUREŞTI
VERIFICAT 1987